VICTOR HUGO

SAMLADE SKRIFTER

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

MALMÖ
Vitus Peterssons Bokindustri
1927

Minnesupplaga

Femte bandet

SAMHÄLLETS OLYCKSBARN

AV

Victor Hugo

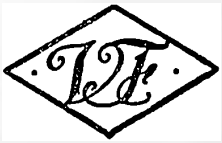

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

MALMÖ
Vitus Peterssons Bokindustri
1927

(Forts. från fjärde bandet.)

Hon hade med mycken fart tagit ihop med sina vanliga morgonsysslor. Men denna louisdor, som hon bar på sig i samma förklädesficka, varur enfrancen hade fallit aftonen förut, gjorde henne tankspridd. Hon vågade icke röra vid det, men hon kunde stå hela fem minuter i sänder och betrakta det, varvid hon, vi måste bekänna det, räckte ut tungan. Bäst som hon sopade trappan, kunde hon stanna och bliva stående orörlig, glömmande sin kvast och hela världen, endast upptagen av att betrakta, huru denna stjärna lyste i bottnen av hennes ficka.

Det var under ett sådant ögonblick av betraktande, som fru Thénardier träffade på henne.

Hon hade på sin mans tillsägelse gått för att hämta in henne. Huru oerhört! Hon varken gav henne något slag eller yttrade någon enda gemenhet.

— Cosette, sade hon med nästan mild röst, kom strax in.

Ett ögonblick därefter steg Cosette in i salen på nedre bottnen.

Främlingen tog paketet, som han medfört, och löste upp det. Det innehöll en liten ylleklänning, ett förkläde, en parkumströja, en underkjol, en halsduk, yllestrumpor, skor, med ett ord en fullständig dräkt för en flicka om sju år. Alla dessa persedlar voro svarta.

— Mitt barn, sade mannen, tag det här och gå och kläd på dig i största hast.

Det började dagas, då de av Montfermeils invånare, som höllo på att öppna sina portar, sågo en fattigt klädd gubbe gå Parisgatan framåt, ledande vid handen en liten, helt och hållet sorgklädd flicka, som i sina armar bar en docka i rosenröd klänning. De togo vägen åt Livry till.

Det var vår man och Cosette.

Ingen kände mannen. Som Cosette icke längre var höljd i trasor, var det många, som icke heller kände igen henne.

Cosette gick sin väg. Med vem? Hon var okunnig därom. Vart? Hon visste det icke. Allt

vad hon förstod var, att hon lämnade Thénardierska krogen bakom sig. Ingen hade tänkt på att säga henne farväl, icke heller hon på att säga farväl åt någon. Hon lämnade detta hus hatad och hatande.

Arma, milda varelse, vilkens hjärta allt intill denna stund icke varit annat än beklämt!

Cosette gick helt allvarsam och slog allt emellanåt upp sina stora ögon för att betrakta himlen. Hon hade stoppat sin louisdor i fickan på sitt nya förkläde. Litet emellanåt lutade hon sig ned och kastade en blick därpå, sedan betraktade hon den gamle. Hon kände sig ungefär så, som om hon varit i den gode Gudens närhet.

X.

Snålheten bedrager visheten.

Fru Thénardier hade enligt sin vana låtit sin man hållas. Hon väntade sig stora saker. Då mannen och Cosette voro gångna, lät Thénardier en god kvart förflyta, innan han tog henne avsides och visade henne sina femton hundra francs.

— Inte mera! sade hon.

Det var första gången sedan början av deras äktenskapliga liv, som hon vågat klandra en handling av sin man.

Slaget träffade.

— Sannerligen har du inte rätt, sade han, jag är ett dumhuvud. Giv mig min hatt.

Han vek ihop de tre sedlarna, stoppade dem i sin ficka och gick i största hast ut, men han tog orätt väg och vek först av till höger. Några grannar, som han frågade, förde honom åter på rätta

spåret. De hade sett Lärkan och mannen gå åt Livry till. Han följde denna anvisning, och medan han gick framåt med stora steg, höll han följande samtal med sig själv:

— Den där karlen är påtagligen en gulklädd million, och jag, jag är ett nöt. Först gav han en franc, sedan fem francs, så femtio francs och därpå femton hundra francs, alltid lika ledigt. Han skulle ha givit femton tusen. Men jag får nog fatt i honom igen. Och det där paketet med kläder sedan, som på förhand voro i ordning åt den lilla, allt det där var besynnerligt. Det ligger mycket hemlighetsfullt härunder. Men man släpper inte en hemlighet, när man en gång fått tag uti den. De rikes hemligheter äro svampar fulla av guld. Man måste förstå sig på att krama dem.

Alla dessa tankar gingo omkring i hans hjärna.

— Jag är ett nöt, sade han.

Då man lämnat Montfermeil och kommit fram till den krökning, som vägen till Livry bildar, ser man denna sträcka sig i en lång linje över slätten. När han väl kommit fram till krökningen, räknade han på, att han därifrån borde kunna se mannen och den lilla. Han kikade också framåt vägen så

långt hans ögon kunde nå, men kunde ingenting upptäcka. Han frågade sig åter för. Emellertid förlorade han tid. Personer, som han mötte, sade honom, att mannen och barnet, som han sökte, hade gått inåt skogen åt Gagny till. Han skyndade åt det hållet.

De hade försprång för honom, men ett barn går långsamt och han gick fort. Dessutom kände han väl till trakten.

Hastigt stannade han och slog sig för pannan, lik en man, som glömt det väsentligaste och som är färdig att vända om igen.

— Jag borde ha tagit med mig bössan, sade han för sig själv.

Thénardier var en av dessa dubbelnaturer, som stundom, utan att vi veta av det, röra sig mitt ibland oss och som försvinna, utan att någon lärt känna dem, emedan ödet blott visat en sida av dem. Det är många människors lott att leva på detta sätt till hälften nedsänkta i mörker. I lugna vardagsförhållanden hade Thénardier allt, som behövdes för att föreställa — vi säga icke för att vara — vad man kommit överens om att kalla en hederlig köpman, en rättskaffens borgare. Men

under vissa givna förhållanden och då en eller annan påstötning drev hans på bottnen liggande natur upp till ytan, hade han tillika allt, som behövdes för att vara en skurk. Det var en krämare med ett odjur inom sig. Satan borde emellanåt ha krupit in i något hörn av det näste, vari Thénardier levde, och anställt betraktelse över detta sitt vederstyggliga mästerverk.

Efter ett ögonblicks tvekan tänkte han:

— Nej, de skulle få tid att komma undan.

Och han fortsatte sin väg, gående skyndsamt framåt, nästan med en min av visshet och med slugheten hos en räv, som vädrar en flock rapphöns.

Han hade också knappt gått förbi dammarna och skjutit snett över den stora uthuggningen i skogen till höger om Bellevuevägen, förrän han, just som han kom fram till den gräsbevuxna väg, som slingrar sig nästan runt omkring kullen och går över brovalvet över den kanal, som kommer från dammarna vid Chelles' abbotskloster, fick se över ett busksnår en hatt sticka upp, beträffande vilken han redan staplat upp så många gissningar. Det var främlingens hatt. Busksnåret var lågt.

Thénardier insåg, att mannen och Cosette sutto där. Flickan syntes icke, emedan hon var så liten, men dockans huvud kunde man se.

Thénardier misstog sig icke. Mannen hade satt sig där för att låta Cosette vila litet. Krögaren gick omkring busksnåret och stod plötsligt inför dem han sökte.

— Förlåt, ursäkta, min herre, sade han helt andfådd, men här har ni era femton hundra francs.

Med dessa ord räckte han främlingen de tre sedlarna.

Mannen lyfte upp ögonen.

— Vad skall det betyda?

Thénardier svarade aktningsfullt:

— Min herre, det betyder, att jag tar tillbaka Cosette.

Cosette darrade och tryckte sig intill den gamle.

Denne blickade Thénardier djupt in i ögat och svarade, i det han drog på varje stavelse:

— Ni tar till-ba-ka Co-set-te?

— Ja, min herre. Jag tar henne tillbaka. Jag har besinnat mig, skall jag säga er. Jag har i själva verket inte rättighet att giva er henne. Jag är en hederlig karl, ser ni. Den lilla tillhör inte

mig, utan sin mor. Det är hennes mor, som anförtrott mig henne, och jag kan inte lämna henne ifrån mig till någon annan än hennes mor. Ni skall kanske säga mig, att hennes mor är död. Gott! I sådant fall kan jag inte överlämna barnet till någon annan än den, som visar mig en av modern undertecknad skrivelse med förständigande att utlämna barnet till överbringaren. Det är ju klart.

Utan att svara trevade mannen i sin ficka och Thénardier såg plånboken med sedlarna åter visa sig.

Krögaren darrade av glädje.

— Gott! tänkte han. Nu gäller det att stå på sig. Han tänker muta mig.

Den resande kastade en blick omkring sig, innan han öppnade plånboken. Stället var fullkomligt ensligt. Det fanns icke en själ varken i skogen eller i dalen. Mannen öppnade plånboken och drog fram ur den, icke den bunt sedlar, som Thénardier väntade, utan blott en papperslapp, som han vecklade upp och lämnade till värdshusvärden, sägande:

— Ni har rätt. Läs!

Thénardier tog papperet och läste:

Montreuil den 25 mars 1823.

Herr Thénardier!

Ni skall lämna Cosette till överbringaren. Man skall betala er alla småskulderna. Jag har äran teckna högaktningsfullt

F a n t i n e.»

— Ni känner ju den där namnteckningen? återtog mannen.

Det var verkligen Fantines namnteckning. Thénardier kände igen den.

Ingenting kunde invändas häremot. Han kände en dubbel förargelse, förargelsen över att gå misste om mutorna, som han räknat på, och förargelsen över att se sig slagen.

Mannen tillade:

— Ni kan behålla det där papperet till ert rättfärdigande.

Thénardier drog sig tillbaka i god ordning:

— Denna namnteckning är tämligen väl efterrapad, mumlade han mellan tänderna. Men, må gå!

Därpå gjorde han ett sista förtvivlat försök:

— Det är bra, min herre, sade han, efter som

ni är överbringaren. Men jag skall ha betalt för »alla småskulderna». Min fordran är betydlig.

Mannen reste sig upp och sade, i det han med fingrarna knäppte dammet av sin slitna rockärm:

— Herr Thénardier, i januari beräknade modern, att hon var skyldig er ett hundratjugo francs. Ni skickade henne i februari en räkning på fem hundra francs. Ni erhöll tre hundra francs i slutet av februari och tre hundra francs i början av mars. Sedan dess ha nio månader gått. Efter det överenskomna priset, femton francs i månaden, gör det ett hundratrettio francs. Ni hade förut fått hundra francs för mycket. Återstod således trettiofem francs, som ni hade att fordra. Jag har nyss givit er femton hundra francs.

Thénardier erfor samma känsla som vargen, då han känner sig biten och gripen av rävsaxens järnkäftar.

— Vem kan den satans karlen vara? tänkte han.

Han gjorde, som vargen brukar göra, han försökte skaka av sig bojan. Djärvheten hade en gång förut lyckats honom.

— Min herr jag-vet-inte-vad-ni-heter, sade han beslutsamt, denna gång lämnande alla aktnings-

betygelser åsido, jag tar tillbaka Cosette eller ock måste ni giva mig tre tusen francs.

Främlingen sade lugnt:

— Kom, Cosette.

Han fattade med vänstra handen Cosette och tog med den högra upp sin käpp, som låg på marken.

Påkens väldiga grovlek och ställets enslighet undgingo icke Thénardier.

Mannen fördjupade sig i skogen med barnet, medan krögaren stod orörlig och försagd kvar på samma ställe.

Under det de avlägsnade sig, gjorde Thénardier sina betraktelser över mannens breda, något böjda skuldror och väldiga nävar.

Hans ögon föllo därefter på hans egna klena armar och magra händer.

— Jag är då verkligen ett riktigt nöt, tänkte han, som inte tog min bössa med mig, då jag gick på jakt.

Emellertid släppte icke värdshusvärden sitt tag så lätt.

— Jag måste veta, var han tar vägen, sade han och började följa efter på avstånd. Han hade

två saker kvar i sina händer, den ena en ironi, den med namnet F a n t i n e undertecknade papperslappen, den andra en tröst, sedlarna på femton hundra francs.

Mannen förde Cosette åt Livry och Bondy till. Han gick långsamt med nedböjt huvud, med tankfull och sorgsen hållning. Vintern hade gjort skogen gles, så att Thénardier icke förlorade dem ur sikte, ehuru han höll sig på tämligen långt avstånd. Gång efter annan vände mannen sig om och såg efter, om någon följde honom. Plötsligt fick han se Thénardier. Han gick tvärt med Cosette in i själva skogen, där de båda lätt kunde göra sig osynliga.

— Anamma! sade Thénardier och fördubblade sina steg.

Skogens täthet hade tvungit honom att närma sig dem. Då mannen kommit in i den tätaste delen därav, vände han sig om. Huru fort än Thénardier sökte gömma sig bland grenarna, kunde han icke hindra, att mannen fick sikte på honom. Främlingen kastade en orolig blick på honom, skakade därefter på huvudet och fortsatte sin väg. Värdshusvärden började åter följa efter. Sålunda

tillryggalade de två eller tre hundra steg. Plötsligt vände mannen sig ännu en gång om. Han lick se värdshusvärden. Denna gång betraktade han honom med så mörk uppsyn, att Thénardier ansåg det »gagnlöst» att gå längre.

Thenardier vände om hem.

XI.

N:r 9430 visar sig åter och vinnes av Cosette på lotteri.

Jean Valjean var icke död.

Då han föll i havet eller, rättare sagt, kastade sig däri, var han, såsom vi sett, utan bojor. Han samm under vattnet, tills han kom under ett fartyg, som låg för ankar och vid vilket en liten båt var fastgjord. I denna båt lyckades han gömma sig ända till aftonen. Sedan mörkret inbrutit, kastade han sig åter i havet och uppnådde simmande kusten, icke långt från kap Brun. Som det icke fattades honom penningar, lyckades han där skaffa sig kläder. En krog i närheten av Balaguier var på den tiden omklädningsställe för förrymda galärslavar, en god inkomstkälla för värden. I likhet med alla dessa olyckliga flyktingar, vilka söka föra lagen och det sociala olycks-

ödet på villospår, följde Jean Valjean sedan en dunkel och i många krokar gående marschruta. En första tillflyktsort fann han i Pradeaux, nära Beausset. Därefter styrde han kosan till Grand-Villard, nära Briançon, i departementet Hautes-Alpes. Det var en trevande och ångestfull flykt, en mullvadsväg, vars utgreningar förblivit okända. Man har sedermera återfunnit ett och annat spår efter hans färd i Ain i Civrieuxtrakten, i Pyreneerna vid Accons, på det ställe, som kallas Grange-de-Doumecq, i närheten av byn Chavailles samt i Brunies, beläget i trakten av Perigueux och kantonen La Chapelle-Gonaguet. Han uppnådde slutligen Paris. Vi ha sett honom i Montfermeil.

Hans första omsorg vid ankomsten till Paris hade varit att köpa sorgkläder åt en liten flicka mellan sju och åtta år, därefter att skaffa sig bostad. Då detta var gjort, hade han begivit sig till Montfermeil.

Som man erinrar sig, hade han redan efter sin förra rymning gjort en hemlighetsfull färd dit eller i trakten omkring, om vilken färd rättvisan fått någon spaning.

För övrigt troddes han vara död, och detta gjorde det mörker, som omgav honom, ännu tätare. I Paris fick han händelsevis i sina händer en av de tidningar, som omtalade tilldragelsen. Han kände sig lugnad och nästan lika trygg, som om han verkligen varit död.

Redan på aftonen samma dag, som Jean Valjean ryckt Cosette ur makarna Thénardiers klor, återkom han till Paris. Vid nattens inbrott vandrade han med barnet in genom Monceauxstadsporten. Han steg där upp i en kabriolett och lät köra sig till Observatorieesplanaden. Där steg han ur, betalade kusken och tog Cosette vid handen, varefter bägge två i kolsvarta natten styrde sin vandring till Boulevard de l'Hôpital, genom de ödsliga gator, som gränsa till l'Ourcine och la Glacière.

Det hade för Cosette varit en märklig och på sinnesrörelser rik dag. De hade bakom häckarna ätit ost och bröd, som de köpt på ensligt belägna krogar. De hade ofta bytt om åkdon, de hade tillryggalagt långa stycken till fots, men hon klagade icke. Hon var likväl trött och Jean Valjean

märkte det på sin hand, vari hon under gåendet drog allt hårdare. Han tog henne på ryggen, och utan att släppa sin Catherine lade Cosette sitt huvud mot Jean Valjeans axel och insomnade där.

FJÄRDE BOKEN.

Gorbeauska rucklet.

I.

Mäster Gorbeau.

Den ensamme vandrare, som för fyrtio år sedan vågade sig in i la Salpêtrières eländiga trakter och som följde boulevarden till stadsporten Italie, kom snart till nejder, där man skulle kunnat säga, att Paris försvann.

Det var icke en ödemark, ty man såg folk färdas där. Det var icke landet, ty där funnos hus och gator. Det var icke en stad, ty gatorna hade hjulspår liksom de stora landsvägarna och det växte gräs på dem. Det var icke en by, ty därtill voro husen allt för höga.

Vad var det då? Det var ett bebott ställe, där ingen fanns. Det var ett öde ställe, där det fanns

någon. Det var en boulevard i den stora staden, en gata i Paris, hemskare om natten än en skog, dystrare om dagen än en kyrkogård.

Det var det gamla kvarteret M a r c h é-a u x-C h e v a u x.

Om vår vandrare vågade sig utom de fallfärdiga fyra murarna omkring detta Marché-aux-Chevaux, om han till och med kunde förmå sig att gå förbi gatan Petit-Banquier, så och efter det han till höger om sig lämnat först en liten av höga murar omgiven täppa, sedan en äng, på vilken högar av garvarbark reste sig som jättestora bäverkojor, därpå en inhängnad, belamrad med timmerupplag jämte högar av träkubbar, såg- och hyvelspån och ovanpå en av dem en stor skällande hund, sedan en lång, låg, alldeles förfallen mur med en liten svart, liksom sorgklädd port, överdragen av mossa, varur rikt med blommor titta de upp om våren, vidare på det mest ensliga stället en ytterligt ruskig och förfallen byggnad, varpå i stora bokstäver lästes: A f f i s c h e r i n g f ö r b j u d e n, så kom denne djärve vandrare till hörnet av gatan Vignes-Saint-Marcel, en föga känd trakt. Bredvid en fabriksbyggnad och emel-

lan två trädgårdsmurar såg man där vid den tiden ett gammalt ruckel, som vid första påseendet föreföll litet som en koja, men som i verkligheten var stort som en domkyrka. Det stod med ena sidan, gaveln, vänt åt vägen. Därav dess skenbara litenhet. Nästan hela huset låg undangömt. Man såg av detsamma endast porten och ett fönster.

Detta ruckel hade blott en våning.

Den första omständighet, som föll i ögonen, då man närmare undersökte denna port, var, att den från början aldrig kunnat vara annat än porten till något kyffe, medan fönstret däremot, om det varit infattat i huggen sten i stället för i vanlig byggnadssten, kunnat passa i ett palats.

Porten var ingenting annat än en samling maskstungna bräder, klumpigt hopfogade medels tvärslåer, som liknade illa huggna vedträn. Den ledde omedelbart till en brant trappa med höga, smutsiga, kalkiga, dammiga steg och av samma bredd som porten, vilken trappa man från gatan såg stiga uppåt som en stege och försvinna i mörkret mellan två stenväggar. Den översta delen av den vanskapliga portöppningen var igensatt med en smal brädlapp, i vars mitt man sågat ett trekantigt

hål, som, då porten var stängd, på samma gång tjänade till fönsterglugg och portlucka. På insidan av porten hade en i bläck doppad pensel med ett par grova drag tecknat numret 52, och ovanför brädlappen hade samma pensel kluddrat numret 50, så att man blev tveksam om, vilket som var det rätta. Var är man? Ovanför porten säger utsidan: I nummer 50. Insidan invänder: Nej, i nummer 52. Trasor av obestämt slag och med dammets färg hängde som gardiner för den trekantiga gluggen.

Fönstret var stort, satt tillräckligt högt över marken, var försett med ytterjalusier och hade bågar med stora rutor. Dessa stora rutor hade emellertid varjehanda sårnader, på en gång dolda och förrådda av sinnrikt anbragta pappersförband, och de snedvridna och lossnade spjäljalusierna utvändigt hotade mera den förbigående än de skyddade invånarna på stället. De horisontala spjälorna saknades här och där och voro konstlöst ersatta av i lodrät riktning påspikade brädlappar, så att vad som började som jalusi slutade som fönsterlucka.

Denna port med sitt vidriga och detta fönster

med sitt hederliga, ehuru avsigkomna utseende, gjorde, när man sålunda såg dem på samma hus, enahanda intryck, som om man sett två omaka tiggare med två olika ansiktsuttryck, men klädda i samma eländiga paltor, och av vilka den ene alltid varit en trashank, men den andre en herreman, följas åt och vandra sida vid sida.

Trappan ledde upp i en mycket vidsträckt byggnad med utseende av ett lider, som man förvandlat till boningshus. Mitt igenom byggnaden gick som ett slags tarmkanal en lång korridor, på vars båda sidor, både till höger och vänster, öppnade sig ett slags avplankningar av olika storlek, som jämt och nätt voro beboeliga och snarare liknade salustånd än boningsrum. Dessa rum fingo sin dager från de dunkla omgivningarna. Allt var skumt, vidrigt, gråaktigt, dystert, gravlikt och genomträngdes, allt eftersom springorna befunno sig i taket eller i dörren, av kalla ljusstrålar eller ett isande drag. En intressant och pittoresk egenhet hos detta slags bostäder är spindlarnas ofantliga storlek.

Till vänster om ingångsporten, utåt boulevarden, fanns vid manshöjd från marken en igenmu-

rad glugg, som bildade en fyrkantig nisch full med småsten, som barnen i förbigående brukade ditkasta.

En del av denna byggnad har nyligen blivit nedriven. Av det, som ännu finns kvar, kan man likväl göra sig en föreställning om vad den varit. Hela byggnaden torde knappt vara mer än hundra år gammal. Hundra år är ungdom hos en kyrka och ålderdom hos ett hus. Det tycktes, som om människans bostad skulle dela hennes korta varaktighet och Guds bostad hans evighet.

Brevbäraren kallade detta ruckel nummer 50—52, men i kvarteret var det känt under namn av Gorbeauska huset.

Låt oss säga, varför det fått detta namn.

Samlare av små historier, som göra sig anekdotherbarier och i sitt sinne sticka upp flyktiga data i knappnålar, veta, att i förra århundradet, omkring 1770, funnos i Paris två prokuratorer vid stora Châtelet*), av vilka den ene hette Corbeau och den andre Renard**), två namn, om vilka La-

*) Fordom ett slott i Paris, som begagnades till domstolssessionener.

**) C o r b e a u, korp, och r e n a r d, räv.

fontaine hade en aning. Anledningen var allt för lockande för att icke de muntra notarierna vid domstolen skulle koka ihop en speglosa över dem. Genast flög en parodi på något haltande vers genom palatsets gallerier:

> Maître Corbeau, sur un dossier perché,
> tenait dans son bec une saisie exécutoire;
> Maître Renard, par l'odeur alléché,
> lui fit à peu près cette histoire:
> Hé! bonjour etc.

De bägge hedervärda advokaterna, som kände sig besvärade av kvickheterna och störda i sin värdiga hållning av de skrattsalvor, som åtföljde dem, beslöto att göra sig av med sina namn och togo det partiet att vända sig till konungen. Ansökningen överlämnades till Louis XV samma dag, som den påvlige nuntien å ena sidan och kardinal de La Roche-Aymon å den andra i andäktigt knäböjande ställning och i hans majestäts närvaro satte var sin toffel på grevinnan Du Barrys bara fötter, då hon steg ur sängen. Konungen, som skrattade, fortfor att skratta, gick i munter stämning från de bägge biskoparne till de bägge prokuratorerna och befriade dem av nåd från deras

namn, i det närmaste åtminstone. Mäster Corbeau fick nämligen konungens tillstånd att öka till begynnelsebokstaven i sitt namn med ett litet streck och kalla sig Gorbeau. Mäster Renard var mindre lycklig. Han kunde icke utverka mer, än att han skulle få sätta ett P framför sitt R och kalla sig Prenard, så att det nya namnet blev snarlikt det första.

Denne mäster Gorbeau hade, enligt en i trakten gängse sägen, varit ägare av huset nummer 50—52 vid Boulevard de l'Hôpital. Det var även från honom, som det monumentala fönstret förskrev sig.

Därav hade detta ruckel fått namnet Gorbeauska huset.

Mitt emot nummer 50—52 reser sig bland träden på boulevarden en stor, till tre fjärdedelar utdöd alm, och nästan mitt däremot öppnar sig gatan Gobelins-stadsporten, en gata, som då var utan hus, utan stenläggning, planterad med skröpliga träd, gräsbevuxen eller smutsig allt efter årstiden, och som i rak linje förde till ringmuren omkring Paris. En stark vitriol-lukt kom ryckvis från taken på en närliggande fabrik.

Stadsporten var helt nära. År 1823 fanns ringmuren ännu kvar.

Själva denna stadsport framkallade sorgliga bilder för själens öga. Vägen till Bicêtre gick därigenom. Det var därigenom, som under kejsardömet och restaurationen de till döden dömde på avrättningsdagen fördes in till Paris. Det var där, som 1829 det hemlighetsfulla mord begicks, som fick namnet mordet vid Fontainebleau-stadsporten, vars förövare rättvisan icke lyckats upptäcka, ett hemskt problem, som icke blivit löst, en förfärlig gåta, som aldrig blivit uttydd. Går man några steg till, kommer man till den hemska gatan Croulebarbe, där Ulbach under åskans dunder, liksom i en melodram, stack ihjäl getvakterskan från Yvry. Ännu några steg och man har framför sig de avskyvärda topphuggna almarna vid Saint-Jacques-stadsporten, detta människovännernas påhitt att dölja stupstocken, denna lumpna och skamliga Grèveplats för ett samhälle av krämare och borgare, som ryggade tillbaka för dödsstraffet, men varken vågade avskaffa det med storsinthet eller bibehålla det med värdighet.

Om vi undantaga denna Saint-Jacques-plats,

vilken var liksom av ödet utsedd till sin bestämmelse och som alltid varit förfärlig, var måhända den dystraste punkten på hela denna dystra boulevard för trettiosju år sedan det ännu i dag så föga inbjudande ställe, där man träffade på rucklet 50—52.

Herrskapsbostäder började först tjugofem år senare resa sig där. Stället var frånstötande. Utom de övriga sorgliga tankar, som där bemäktigade sig en, kände man, att man befann sig mellan la Salpêtrière, av vars dom man såg en skymt, och Bicêtre, vars port låg strax bredvid, det vill säga mellan kvinnans och mannens vansinne. Så långt ögat kunde nå, såg man endast slakterier, stadsmuren samt en och annan fasad till någon fabrik, med utseende av en kasern eller ett kloster. Över allt baracker och avfallen rappning, gamla murar svarta som bårkläden, nya murar vita som svepdukar. Överallt jämnlöpande trädrader, byggnader uppdragna efter snöre, smaklöst byggnadssätt, långa kalla linjer och de räta vinklarna med sin odrägliga tråkighet. Icke en enda omväxling i terrängen, icke en enda nyck i byggnadsväg, icke en enda bukt. Det var ett iskallt,

regelrätt, vederstyggligt helt. Ingenting gör hjärtat så beklämt som symmetrien. Orsaken är den, att symmetrien är ledsnaden, och ledsnaden är sorgens innersta djup. Förtvivlan gäspar. Man kan tänka sig någonting ännu förfärligare än ett helvete, där man lider, och det är ett helvete, där man leds. Om ett sådant helvete funnes, skulle detta stycke av Boulevard de l'Hôpital kunnat passa till väg dit.

Men vid nattens inbrott, i det ögonblick, då dagsljuset flyktar, i synnerhet om vintern, vid den tid, då kvällsvinden frånsliter almarna deras sista rödaktiga blad, då mörkret är djupt och stjärnlöst eller då månen och blåsten slita hål i skyarna, blev denna boulevard plötsligt förfärande. De svarta linjerna fördjupade och förlorade sig i mörkret liksom delar av det oändliga. Den, som färdades fram där, kunde icke avhålla sig från att tänka på ställets otaliga galghistorier. Enslighet en på detta ställe, där så många brott blivit begångna, hade någonting fasaväckande. Man tyckte sig ana försåt i detta mörker, nattens alla orediga former föreföllo misstänkta, och de långa fyrkantiga fördjupningar, som man såg mellan

varje träd, liknade gravar. Om dagen var där fult, om kvällen var där dystert, om natten var där hemskt.

Om sommaren såg man i skymningen några gamla kvinnor sitta här och där under almarna på bänkar, som voro mögliga av regnet. Dessa beskedliga gummor brukade vanligtvis tigga.

För övrigt började redan då detta kvarter, med sitt snarare föråldrade än gammaldags utseende, att undergå en förvandling. Redan på den tiden måste den, som ville se det, skynda sig. Varje dag försvann någon del av det hela. Numera och sedan tjugo år tillbaka ligger Orléans-järnvägens bangård tätt invid den gamla förstaden och utövar sin inverkan därpå. Överallt, där man i utkanten av en huvudstad förlägger en bangård, blir det en förstads död och en stads födelse. Det ser ut, som skulle omkring dessa stora medelpunkter för folkens rörelse, vid dessa väldiga maskiners rullande, vid frustandet från dessa civilisationens jättehästar, som äta kol och spruta eld, den av frön överfyllda jorden skälva och öppna sig för att uppsluka människornas gamla boningar och låta nya uppstiga i stället. De gamla husen ramla, de nya resa sig.

Allt sedan Orléans-järnvägens bangård inkränktat på la Salpêtrières område, ha de gamla trånga gator, som stöta till Fossés Saint-Victor och Jardin des Plantes, börjat röra på sig, enär de strömmar av diligenser, hyrvagnar och omnibusar, som tre eller fyra gånger om dagen med stormande fart genomila dem, inom en given tids förlopp tränga husen på ömse sidor tillbaka. Ty det finns saker, som låta besynnerliga, men som icke desto mindre äro strängt överensstämmande med sanningen, och lika som det fullt sanningsenligt kan sägas, att solen i de stora städerna kommer södra husradens fasader att växa och utveckla sig, lika visst är det, att en livlig rörelse av åkdon utvidgar gatorna. Kännetecknen till ett nytt liv äro ögonskenliga. I detta gamla småstadsaktiga kvarter, i dess ödsligaste vrår visar sig nu stenläggningen, börja nu trottoarerna krypa framåt och sträcka ut sig, till och med där det ännu icke finns några gående. En julimorgon 1845, en minnesvärd morgon, såg man där plötsligt de svarta asfaltkittlarna ryka. Den dagen, kan man säga, anlände civilisationen till gatan l'Ourcine och höll Paris sitt intåg i förstaden Saint-Marceau.

II.

Bo för uggla och siska.

Det var utanför detta gourbeauska ruckel, som Jean Valjean stannade. I likhet med rovfåglarna hade han valt ett ödsligt ställe för att där reda sitt bo.

Han trevade i sin väst, tog fram ett slags dubbelnyckel, öppnade porten och gick in, varefter han omsorgsfullt stängde den och steg uppför trappan, alltjämt bärande Cosette.

Kommen uppför trappan, tog han upp ur sin ficka en annan nyckel, med vilken han öppnade en annan dörr. Rummet, vari han inträdde och som han genast stängde, var ett slags vindskammare, tämligen rymlig och möblerad med en madrass på golvet, ett bord och några stolar. En kamin, vari man ännu såg glöden glimma, stod i ett hörn. Lyktan på boulevarden upplyste dunkelt detta torftiga

inre. Längst in i rummet var en sluten alkov med en tältsäng. Jean Valjean bar flickan till denna säng och lade henne därpå, utan att hon vaknade.

Han slog eld och tände på ett ljus — allt därtill behövligt stod tillreds på bordet — och liksom aftonen förut började han betrakta Cosette med en förtjust blick, vars uttryck av godhet och ömhet gick nästan till ytterlighet. Med den lugna tillit, som endast tillhör den största styrka eller den största svaghet, hade den lilla flickan inslumrat utan att veta, hos vem hon var, samt fortfor att sova, utan att veta, var hon var.

Jean Valjean böjde sig ned och kysste barnets hand.

Nio månader förut hade han kysst handen på modern, som också nyss inslumrat.

Samma smärtsamma, andäktiga, svidande känsla uppfyllde hans hjärta.

Han föll på knä vid Cosettes säng.

Då det var full dager, sov barnet ännu. Decembersolen sände en blek stråle genom vindskammarens fönster och drog långa strimmor av skugga och ljus utefter taket. Plötsligt kom en med sten tungt lastad kärra dundrande utefter

körbanan på boulevarden, så att det gamla rucklet skälvde från takåsen till foten, som om det skakats av en stormil.

— Ja, frun! skrek Cosette, farande upp ur sömnen. Jag kommer strax, strax!

Och hon kastade sig ur sängen, med ögonlocken ännu tyngda och halvt tillslutna av sömnen, och sträckte ut armen mot vrån bredvid.

— Ack min Gud, min kvast! sade hon.

Nu öppnade hon ögonen helt och hållet och fick se Jean Valjeans leende ansikte.

— Äh, det var sant! sade barnet. God morgon, herrn!

Barn bli genast förtroliga med glädjen och lyckan, emedan de själva enligt naturens ordning äro lycka och glädje.

Cosette fick se Catherine vid foten av sängen, bemäktigade sig henne och gjorde Jean Valjean hundra frågor, allt under det hon lekte med sin docka. Var befann hon sig? Var Paris stort? Var fru Thénardier mycket långt borta? Skulle hon inte behöva komma tillbaka till henne? och så vidare. Plötsligt utropade hon:

— Åh, vad det är vackert här!

Det var ett förskräckligt kyffe, men hon kände sig fri.

— Skall jag sopa? återtog hon slutligen.

— Nej, lek, sade Jean Valjean.

Dagen förflöt sålunda. Utan att bekymra sig över, att hon ingenting förstod, var Cosette obeskrivligt lycklig tillsammans med denna docka och denne gamle man.

III.

Två olyckor göra tillsammans en lycka.

Följande morgon i dagningen var Jean Valjean åter vid Cosettes säng. Han stod där orörlig och väntade, och han gav akt på hennes uppvaknande.

Någonting nytt hade inträngt i hans själ.

Jean Valjean hade aldrig älskat någonting. Från det han var tjugofem år, hade han stått ensam i världen. Han hade aldrig varit far, älskare, make, vän. I galärfängelset var han elak, dyster, anständig, okunnig och vild. Denne gamle galärslavs hjärta var fullt av jungfrulighet. Hans syster och hennes barn hade hos honom endast kvarlämnat ett dunkelt och avlägset minne, som till slut blivit nästan alldeles utplånat. Han hade gjort alla möjliga försök att återfinna dem, och då han icke lyckats återfinna dem, hade han glömt dem. Människonaturen är så danad. Hans ungdoms övriga

ömma känslor, om han haft några, hade sjunkit i en avgrund.

Då han fick se Cosette, då han tagit, bortfört och befriat henne, kände han hela sitt inre i svallning. Allt det eldiga och känslofulla, som fanns hos honom, vaknade till liv och ilade mot detta barn. Han gick fram till sängen, där hon sov, och han darrade av fröjd. Han kände samma trängtan som en mor och visste icke vad det var. Ty det är någonting mycket dunkelt och stilla, denna stora, förunderliga rörelse hos ett hjärta, som börjar att älska.

Arma gamla hjärta, nu ungt på nytt igen!

Men som han var femtiofem år och Cosette åtta, sammansmälte all den kärlek, som han skulle kunnat känna under hela sitt liv, till ett slags obeskrivligt ljusskimmer.

Det var den andra ljusa uppenbarelse, som mött honom i livet. Biskopen hade låtit dygdens morgonrodnad uppgå på hans horisont, Cosette lät kärlekens uppgå där.

De första dagarna förflöto under denna förbländning.

Å sin sida blev även Cosette en annan, utan att

hon själv visste av det, den arma lilla varelsen. Hon var så späd, då hennes mor lämnade henne, att hon icke mera mindes henne. I likhet med alla barn, vilka liksom vinrankans unga skott söka klänga sig fast vid allt, hade hon försökt att älska. Hon hade icke lyckats. Alla hade stött henne tillbaka, Thénardiers, deras barn, andra barn. Hon hade älskat hunden, men han dog, och sedan hade ingen levande varelse brytt sig om henne. Det är sorgligt att säga, ehuru vi redan antytt det, att vid åtta års ålder hennes hjärta kallnat. Det var icke hennes fel, det var icke förmågan att älska, som fattades henne, det var tyvärr möjligheten därtill. Sålunda började redan från första dagen allt det, som kände och tänkte inom henne, att älska den gamle. Hon erfor, vad hon aldrig förut känt, en förnimmelse, som om någonting inom hennes hölle på att slå ut.

Den gamle föreföll henne icke heller längre varken gammal eller fattig. Hon fann Jean Valjean vacker, lika som hon funnit deras kyffe vackert.

Allt sådant är morgonrodnadens, barndomens, ungdomens, glädjens verkningar. Jordens och livets nyhet har sin del däri. Ingenting är så för-

tjusande som sällhetens allt förskönande återsken i en vindskammare. Vi ha alla i vårt förflutna liv ett sådant rosenrött vindskyffe.

Naturen och femtio års skillnad i ålder hade lagt ett djupt svalg emellan Jean Valjean och Cosette. Detta svalg igenfyllde ödet. Med sin oemotståndliga makt förenade och trolovade det plötsligt dessa bägge med roten uppryckta varelser, så olika i ålder, men så lika i sorg. Den ene fullständigade i själva verket den andra. Cosettes instinkt sökte en far, lika som Jean Valjeans instinkt sökte ett barn. Att mötas var för dem att finna varandra. I det hemlighetsfulla ögonblick, då deras händer först vidrörde varandra, löddes de tillhopa. Då dessa två själar fingo se varandra, kände de i varandra igen sitt ömsesidiga behov och slöto sig tillsammans i en fast omfamning.

Om man tager orden i deras mest omfattande och oinskränkta betydelse, skulle man kunna säga, att, som de av gravens väggar voro skilda från allt, Jean Valjean var änklingen, liksom Cosette var den fader- och moderlösa. Denna belägenhet gjorde, att Jean Valjean i himmelsk mening blev Cosettes far.

Det hemlighetsfulla intryck, som Cosette erfor i Chellesskogens djup, då Jean Valjeans hand i mörkret fattade hennes, var också verkligen ingen illusion, utan en verklighet. Denne mans inträde i detta barns tillvaro hade varit Guds ankomst.

För övrigt hade Jean Valjean väl valt sin tillflyktsort. Han var där i en säkerhet, som kunde anses fullständig.

Rummet med alkoven, vilket han jämte Cosette bebodde, var just det, vars fönster vette utåt boulevarden. Som detta fönster var det enda på hela huset, voro inga grannars blickar att frukta, varken från sidan eller mitt emot.

Bottenvåningen i nummer 50—52, ett slags förfallet lider, begagnades av trädgårdsmästare i Maraistrakten till redskapsskjul och stod icke i någon förbindelse med övervåningen. Den var skild därifrån genom golvet, vilket varken hade några luckor eller någon trappa och var liksom byggnadens mellangärde. Övre våningen innehöll, såsom vi sagt, flere rum och några vindskammare, av vilka blott en var bebodd av en gammal kvinna, som skötte Jean Valjeans lilla hushåll. Allt det övriga stod öde.

Det var av denna gamla kvinna, vilken hedrades med titeln värdinna, som han på själva juldagen hade hyrt denna bostad. Han hade för henne uppgivit sig vara en på de spanska statspapperen ruinerad kapitalist, som skulle komma att bo där med sin sondotter. Han hade betalat sex månaders hyra i förskott och uppdragit åt den gamla att möblera rummet och alkoven så, som vi sett. Det var denna gumma, som hade eldat i kaminen och ställt allt i ordning den aftonen de anlände.

Veckor följde på varandra. Dessa bägge varelser förde i detta eländiga kyffe ett lyckligt liv.

Från tidigt på morgonen skrattade, jollrade och lekte Cosette. Barn ha sitt morgonkvitter liksom fåglarna.

Stundom hände det, att Jean Valjean tog hennes lilla röda, av kylskador sönderspruckna hand och kysste den. Det stackars barnet, som endast var vant vid hugg och slag, visste icke, vad detta skulle betyda, utan gick bort helt förläget.

Emellanåt blev hon allvarsam och betraktade sin lilla svarta klänning. Cosette var icke längre klädd i trasor, men i sorgdräkt. Hon trädde ut ur eländet och in i livet.

Jean Valjean hade börjat lära henne läsa. Någon gång, under det han lärde barnet stava, kom det för honom, att det var i syfte att göra ont, som han i galärfängelset lärt sig läsa. Detta syfte hade nu förbytts till ett barns undervisning. Då smålog den gamle galärslaven med änglarnes tankfulla leende.

Han såg däri en skickelse ovan ifrån, en vilja hos någon, som är mer än en människa, och han försjönk i djupa betraktelser. De goda tankarna ha sina avgrunder lika väl som de onda.

Att lära Cosette läsa och låta henne leka var nu i det närmaste hela Jean Valjeans liv. Dessutom talade han med henne om hennes mor och lärde henne bedja.

Hon kallade honom f a d e r och kände icke något annat namn på honom.

Han kunde sitta hela timmar och se på, huru hon klädde av och på sin docka, och höra på hennes joller. Livet syntes honom numera fullt av intresse, människorna syntes honom goda och rättvisa, han hade icke mera i sina tankar några förebråelser mot någon och såg intet skäl, varför han icke skulle vilja leva till mycket hög ålder nu,

då detta barn älskade honom. Han såg en hel framtid för sig, belyst av Cosette som av ett tjusande ljusskimmer. Även de bäste äro icke fria från en självisk tanke. Någon gång tänkte han med en viss glädje på, att hon skulle bli ful.

För att helt öppet säga vår tanke, ehuru det blott är vår enskilda åsikt, så synes det oss icke osannolikt, att Jean Valjean på den punkt, varpå han befann sig, då han började älska Cosette, var i behov av denna själaspis för att kunna framhärda i det goda. Han hade nyss sett människornas ondska och samhällseländet från nya synpunkter, vilka dock icke voro tillräckligt omfattande och olyckligtvis icke visade honom mer än en sida av sanningen: kvinnans öde sammanfattat i Fantine, samhällsmakten personifierad i Javert. Han hade återförts till galärfängelset, denna gång därför, att han gjort det rätta. Ny bitterhet hade fyllt hans själ. Leda och trötthet vid livet fingo åter makt med honom. Till och med minnet av biskopen var måhända ett ögonblick nära att alldeles fördunklas, visserligen för att sedermera klart och triumferande åter framträda, men detta heliga minne började dock blekna. Vem vet, om icke

Jean Valjean var nära att fälla modet och återfalla? Men han älskade och blev åter stark. Ack, han gick med knappt mindre stapplande steg än Cosette! Han beskyddade henne och hon styrkte honom. Hon kunde, tack vare honom, gå trygg i livet. Han kunde, tack vare henne, fortgå på dygdens väg. Han blev detta barns värn, och detta barn blev hans stöd.

Vilket outgrundligt och gudomligt mysterium är icke ödets jämviktssystem!

IV.

Värdinnans upptäckter.

Jean Valjean iakttog den försiktigheten att aldrig gå ut om dagen. Alla aftnar i skymningen promenerade han en timme eller två, någon gång ensam, oftast tillsammans med Cosette, väljande boulevardernas ensligaste sidoalléer och inträdande i kyrkorna, då det blev mörkt. Han gick gärna i Saint-Médard, som är den närmaste kyrkan. Då han icke hade Cosette med sig, stannade hon hemma hos gumman, men det var barnets glädje att få gå ut med den gamle. En timme med honom föredrog hon till och med framför de hänryckande stunderna i Catherines sällskap. Han gick och höll henne vid handen samt pratade med henne om angenäma saker.

Det befanns, att Cosette var ganska munter.

Gumman städade och lagade maten samt gjorde alla uppköp.

De levde tarvligt och hade alltid litet eld i kaminen, men betedde sig som folk i mycket små omständigheter. Jean Valjean hade icke förändrat något i möbleringen, sådan den befann sig första dagen. Han hade endast låtit sätta en hel dörr i stället för glasdörren till Cosettes alkov.

Han bar alltjämt sin gula rock, sina svarta benkläder och sin gamla hatt. På gatan tog man honom för en fattig man. Stundom hände det, att godhjärtade fruntimmer vände sig om och gåvo honom en slant. Jean Valjean tog emot den och tackade ödmjukt. Ibland hände också, att han mötte någon stackare, som bad om en allmosa. Han såg sig då omkring för att förvissa sig om, att ingen gav akt på honom, närmade sig i sådant fall obemärkt den olycklige och lade i hans hand en slant, ofta ett silvermynt, varpå han hastigt avlägsnade sig. Detta hade sina olägenheter. Han började bli känd i kvarteret under namn av t i g g a r e n, s o m g e r a l l m o s o r.

Den gamla värdinnan, en butter varelse, som var överfull av de avundsammes lust att bespeja sin nästa, gav, utan att han anade det, noga akt på Jean Valjean. Hon var litet döv, vilket gjorde

henne pratsjuk. Hon hade från forna dagar i behåll två tänder, en i övre och en i nedre käken, vilka alltid slogo mot varandra. Hon hade gjort Cosette frågor, men som denna ingenting visste, hade hon icke kunnat upplysa om någonting annat, än att hon kommit från Montfermeil. En morgon fick den vaksamma gumman se Jean Valjean med en uppsyn, som föreföll vår skvallersyster besynnerlig, gå in i ett av de obebodda rummen i rucklet. Hon följde honom med en gammal kattas smygande steg och kunde, utan att bli sedd, giva akt på honom genom en springa på dörren. Jean Valjean vände, troligen för större säkerhets skull, ryggen åt denna dörr. Gumman såg honom treva i fickan och därur taga fram ett fodral med sax och tråd, därefter sprätta från fodret i ena skörtet på sin rock och ur öppningen draga fram ett stycke gulaktigt papper, som han vecklade upp. Gumman såg med häpnad, att det var en sedel på tusen francs. Det var den andra eller tredje hon sett, sedan hon kom till världen. Hon flydde helt förskräckt.

Ett ögonblick därefter kom Jean Valjean till henne och bad henne gå och växla denna sedel på

tusen francs, tilläggande, att det var hans halvårsränta, som han uppburit aftonen förut.

— Var? tänkte gumman. Han gick icke ut förr än klockan sex på aftonen, och statens kassor äro säkerligen icke öppna vid den tiden.

Gumman gick för att växla sedeln och gjorde sina gissningar. Denna sedel på tusen francs, tillbörligen avhandlad och mångdubblad, framkallade en mängd om en upskrämd inbillning vittnande samtal mellan skvallersystrarna vid Vignes-Saint-Marcel-gatan.

En av de följande dagarna hände det, att Jean Valjean stod i skjortärmarna och sågade ved ute i korridoren. Gumman var inne i rummet och städade. Hon var ensam, ty Cosette var sysselsatt med att beundra veden, som sågades. Gumman fick se rocken hängande på en spik och undersökte den. Fodret var åter tillsytt. Hon kände noga med fingrarna på den och tyckte sig märka tjocka lager av papper i skörten och vid urringningarna under ärmarna. Utan tvivel andra sedlar på tusen francs.

Hon märkte dessutom, att det fanns allehanda saker i fickorna, icke blott nålar, sax och tråd,

som hon förut sett, utan en stor plånbok, en mycket stor kniv och, en synnerligt misstänkt omständighet, flere peruker i olika färger. Varje ficka i denna rock såg ut att vara ett slags förrådsrum för oförutsedda händelser.

Rucklets invånare hunno sålunda till sista dagarna av vintern.

V.

En på golvet fallande femfrancs gör buller.

Nära Saint-Médards kyrka brukade på stenfoten omkring en utdömd allmän brunn en tiggare sitta hopkrupen, åt vilken Jean Valjean gärna gav en allmosa. Han gick nästan aldrig förbi denne man utan att giva honom några ören. Stundom tilltalade han honom. Denne tiggares avundsmän sade, att han tillhörde p o l i s e n. Det var en gammal, sextiofemårig pedell, som oupphörligt frammumlade böner.

En afton, då Jean Valjean gick där förbi och icke hade Cosette med sig, fick han se tiggaren sitta på sin vanliga plats under gatlyktan, som man nyss hade tänt. Han tycktes som vanligt bedja och satt alldeles nedlutad. Jean Valjean gick fram till honom och lade sin vanliga allmosa i hans hand. Tiggaren lyfte plötsligt upp ögonen,

fäste på Jean Valjean en genomträngande blick och sänkte därpå hastigt åter huvudet. Denna rörelse var snabb som blixten. Jean Valjean kände en darrning. Det föreföll honom, som om han vid gatlyktans sken hade sett, icke den gamle pedellens milda och fromma drag, utan ett bekant och förfärande ansikte. Han erfor samma intryck, som om han plötsligt i mörkret funnit sig ansikte mot ansikte med en tiger. Förfärad och förstenad tog han ett steg tillbaka. Han vågade varken andas eller tala, varken stanna eller fly. Han blott stirrade på tiggaren, som sänkt sitt med ett skynke betäckta huvud och icke vidare tycktes veta av, att han fanns där. I detta underliga ögonblick förmådde en instinkt, måhända självbevarelsens hemlighetsfulla instinkt, Jean Valjean att icke yttra ett enda ord. Tiggaren hade samma växt, samma paltor, samma utseende som alla andra dagar.

— Bah, sade Jean Valjean för sig själv, jag är tokig! Jag drömmer! Det är omöjligt!

Och han återvände hem djupt oroad.

Han vågade knappt tillstå för sig själv, att det ansikte han trott sig se var Javerts.

Medan han under natten låg och tänkte härpå, ångrade han, att han icke gjort mannen någon fråga för att tvinga honom att lyfta upp huvudet ännu en gång.

Följande dagen vid mörkrets inbrott återvände han dit. Tiggaren var på sin vanliga plats.

— God afton, min gubbe! sade Jean Valjean beslutsamt och gav honom några öre.

Tiggaren lyfte upp huvudet och svarade med klagande ton:

— Tack, min gode herre!

Det var bestämt den gamle pedellen.

Jean Valjean kände sig fullkomligt lugnad. Han började skratta.

— Var tusan hade jag mina ögon, då jag såg Javert där? tänkte han. Skulle jag möjligen börja se syner nu?

Han tänkte icke mera därpå.

Några dagar därefter, klockan kunde vara omkring åtta på aftonen, satt han i sitt rum och lät Cosette stava högt, då han hörde porten till rucklet öppnas och därefter stängas igen. Det föreföll honom besynnerligt. Gumman, som jämte honom var den enda, som bodde i huset, lade sig

alltid, då det blev mörkt, för att icke bränna ljus i onödan. Jean Valjean gjorde ett tecken åt Cosette att vara tyst. Han hörde någon gå uppför trappan. Visserligen kunde det vara gumman, som kunde ha blivit illamående och gått till apoteket. Jean Valjean lyssnade. Det var tunga steg, och de ljödo som en karls. Men gumman hade klumpiga skor och ingenting liknar mer en karls steg än en gammal kvinnas. Jean Valjean blåste emellertid ut ljuset.

Han hade låtit Cosette gå och lägga sig och sagt till henne helt sakta: Lägg dig mycket tyst, och medan han kysste henne på pannan, hade stegen upphört att ljuda. Tyst, orörlig, med ryggen vänd åt dörren, satt Jean Valjean med återhållen andedräkt kvar på stolen i mörkret utan att flytta sig ur stället. Efter en tämligen lång stund, då han icke hörde någonting mera, vände han sig om utan att göra buller, och som han riktade ögonen mot sin kammardörr, såg han en ljuslåga skymta genom nyckelhålet. Denna låga såg ut som en olycksbådande stjärna mitt i det kolsvarta mörkret vid dörren och väggen. Tydligen var där någon, som höll ett ljus i handen och som lyssnade.

Några minuter förrunno och ljuset försvann. Men intet ljud av steg hördes, vilket tycktes antyda, att den, som kommit och lyssnat vid dörren, hade tagit av sig skorna.

Jean Valjean kastade sig fulliklädd på sängen och kunde icke få en blund i sina ögon på hela natten.

I daggryningen, då han inslumrat av trötthet, väcktes han av knarrandet av en dörr, som ledde till en vindskammare längst in i korridoren. Därefter hörde han samma karlsteg, som aftonen förut gått uppför trappan. Stegen nalkades. Han kastade sig ur sängen och lade ögat intill nyckelhålet, som var ganska stort, i hopp att under förbigåendet få se, vem det kunde vara, som under natten gått in i det gamla rucklet och lyssnat vid hans dörr. Det var verkligen en karl, som, denna gång utan att stanna, gick förbi Jean Valjeans rum. Det var ännu allt för skumt i korridoren, för att han skulle kunnat urskilja hans anletsdrag, men då mannen kom fram till trappan, visade en utifrån kommande ljusstråle plötsligt hans silhuett, och Jean Valjean såg honom tydligt på ryggen. Det var en reslig man, klädd i en lång rock, med

en knölpåk under armen. Det var Javerts fruktansvärda gestalt.

Jean Valjean kunde ha försökt att få se honom ännu en gång genom fönstret utåt boulevarden. Men han hade då måst öppna detta fönster, och det vågade han icke.

Det var tydligt, att denne man kommit in med tillhjälp av en nyckel, liksom han bott i huset. Vem hade givit honom denna nyckel? Vad skulle detta betyda?

Klockan sju på morgonen, då gumman kom in för att städa rummet, kastade Jean Valjean på henne en genomträngande blick, men frågade henne ingenting. Gumman var alldeles som vanligt.

Medan hon sopade, sade hon:

— Herrn har kanske hört någon komma in här i natt?

Vid gummans ålder och på denna boulevard är klockan åtta på aftonen kolsvarta natten.

— Ja, det var sant, svarade han med den mest naturliga ton. Vem var det då?

— Det var en ny hyresgäst jag fått i huset, sade gumman.

— Och vad heter han?

— Ja, sannerligen jag det kommer så noga i håg. Dumont eller Daumont, något sådant där var det.

— Och vad är han för slag, den där herr Dumont?

Gumman betraktade honom med sina små vessleögon och svarade:

— Kapitalist liksom ni.

Hon hade kanske ingen avsikt med detta svar. Jean Valjean trodde sig emellertid däri upptäcka en sådan.

Då gumman gått ut, gjorde han en rulle av hundra francs, som han hade i en låda, och stoppade den i sin ficka. Huru försiktigt han än härvid gick tillväga, på det att ingen skulle höra, att han handskades med penningar, föll dock ett femfrancsstycke ur händerna på honom och rullade bullersamt utåt golvet.

I skymningen gick han ned och såg sig uppmärksamt omkring åt alla sidor av boulevarden. Han såg ingen där. Boulevarden syntes fullkomligt öde. Sant är dock, att man kan gömma sig bakom träden där.

Han gick upp igen.

— Kom, sade han till Cosette.

Han tog henne vid handen och de gingo bägge ut.

FEMTE BOKEN.

Stumt koppel till nattlig jakt.

I.

Strategiska slingerbukter.

Beträffande de sidor, som nu komma under läsarens ögon, ävensom andra, som man framdeles skall påträffa, är en förklaring här av nöden.

Det är nu i många år, som författaren till denna bok, nödgad att, ehuru ogärna, tala om sig själv; varit borta från Paris. Sedan han lämnade det, har Paris blivit omskapat. En ny stad har uppstått, som är honom på sätt och vis obekant. Han behöver icke säga, att han älskar Paris. Paris är hans andes födelsestad. Till följd av nedrivningarna och ombyggandet är hans ungdoms Paris, det Paris, som han andäktigt förde med sig i sitt minne, numera ett fordomdags Paris. Må

det tillåtas honom att tala om detta Paris, som om det ännu funnes till! Det är möjligt, att där, dit författaren för läsaren, sägande: »Vid den och den gatan ligger det och det huset», numera varken huset eller gatan finns. Läsaren kan ju, om han vill göra sig det besväret, förvissa sig om uppgiftens riktighet. Vad författaren beträffar, känner han icke det nya Paris, utan skriver med det forna Paris för sina ögon, i en illusion, som är honom dyrbar. Det är honom ljuvt att kunna drömma, att något återstår av det han såg, då han var i sitt fosterland, och att icke allt är försvunnet. Medan vi ännu vistas i fädernestaden, inbilla vi oss, att dessa gator äro oss likgiltiga, att dessa fönster, dessa tak och portar icke äro någonting för oss, att dessa murar äro oss främmande, att dessa träd icke äro oss för mer än andra träd, att dessa hus, i vilka vi ej inträda, äro utan nytta för oss, att denna stenläggning, varpå vi gå, icke är något annat än sten. Men sedan, då vi icke längre äro där, då märka vi, att dessa gator äro oss kära, att vi sakna dessa tak, dessa fönster och portar, att dessa murar äro oss nödvändiga, att dessa träd äro våra älsklingar, att dessa hus, i

vilka vi icke ingingo, av oss besöktes alla dagar, att vid dessa stengator häftar icke så litet av vår själ, vårt hjärta, vårt blod. Alla dessa ställen, som vi icke längre se, som vi kanske aldrig mera skola återse, men vilkas bild vi bevara i minnet, antaga ett smärtsamt behag, framträda åter för vår själ med en uppenbarelses hela vemod, låta oss se det heliga landet och äro, så att säga, Frankrikes egen gestalt. Och vi älska dem, vi frambesvärja dem sådana de äro, sådana de voro, vi hålla fast vid dem och vilja icke förändra någonting uti dem, ty fosterlandets drag äro oss kära som vår moders anlete.

Må det således vara oss tillåtet att tala om det förflutna som om det närvarande! Vi bedja läsaren lägga på minnet vad vi nu sagt och fortsätta vår berättelse.

Jean Valjean hade genast lämnat boulevarden och givit sig in bland gatorna, beskrivande så många krokiga linjer han kunde och stundom gående tillbaka åt det håll, varifrån han kommit, för att förvissa sig om, att man icke följde honom.

Detta förfaringssätt är egendomligt för den jagade hjorten. På sådan mark, där ett spår kan

intryckas, har detta förfarande bland andra fördelar den, att jägare och hundar bli vilseledda av bakspåren. Det är detta, som på jaktspråket kallas faux rembuchement.

Det var en månljus natt. Jean Valjean var icke missbelåten därmed. Månen, som ännu stod helt nära horisonten, bildade på gatorna långa rader av ljus och skugga. Jean Valjean kunde på skuggsidan smyga sig längs utmed husen och murarna och därifrån giva akt på den ljusa sidan av gatan. Måhända besinnade han icke tillräckligt, att skuggsidan därigenom undgick hans uppmärksamhet. Så länge han befann sig i de ödsliga gränder, som stöta intill Poliveaugatan, trodde han sig emellertid säker på, att ingen följde efter honom.

Cosette gick utan att göra några frågor. De lidanden, hon utstått under de sex åren av sitt liv, hade i hennes natur inlagt någonting passivt. För övrigt, och det är en anmärkning, som vi mer än en gång skola få tillfälle att förnya, hade Cosette, utan att så noga göra sig reda därför, blivit van vid den gamles egenheter och ödets nycker. Och slutligen kände hon sig trygg, då hon var hos honom.

Jean Valjean visste lika litet som Cosette, vart han gick. Han förtrodde sig åt Gud, liksom hon förtrodde sig åt honom. Det föreföll honom, som om även han hölle i handen på någon, som var större än han. Han trodde sig känna ett osynligt väsen, som ledde honom. För övrigt hade han icke någon bestämd tanke, någon plan, något förslag. Han var icke ens fullt säker på, att det var Javert, och dessutom kunde det vara Javert, utan att Javert visste, att det var han, Jean Valjean. Var han icke förklädd? Trodde man honom icke vara död? Emellertid hade under de senare dagarna besynnerliga saker tilldragit sig. Det behövdes icke mera för honom. Han hade fast beslutit att icke mera återvända till gorbeauska huset. Lik det ur sitt näste uppjagade villebrådet, sökte han ett hål att gömma sig i, tills han kunde skaffa sig ett att bo i.

Jean Valjean beskrev en mängd slingrande bukter i kvarteret Mouffetard, vilket redan låg försänkt i sömn, liksom om medeltidens stränga tukt och eldsläckningslagens ok ännu rått där. Med strategisk skicklighet kombinerade han på mångahanda sätt Censiergatan och Copeaugatan, Bat-

toir-Saint-Victorgatan och Puits-l'Hermitegatan. I denna trakt finns en mängd personer, som hyra ut rum åt fattigt folk, men han gick icke ens in i något hus, emedan han ej fann något, som passade för honom. Han betvivlade nämligen icke, att han där skulle vara förlorad, om man händelsevis sökte hans spår.

Då klockan slog elva i Saint-Étienne-du-Mont, gick han tvärs över Pontoisegatan, förbi poliskommissariekontoret i nr 14. Några ögonblick därefter förmådde honom den instinkt, varom vi nyss talat, att vända sig om. I detsamma såg han tydligt, tack vare skenet från kontorets lykta, som förrådde dem, tre karlar, vilka följde honom tämligen nära, den ene efter den andre taga sin väg under denna lykta på den mörka sidan av gatan. En av dessa tre karlar gick in i portgången till poliskommissariekontoret. Den, som gick främst, föreföll honom bestämt misstänkt.

— Kom, barn! sade han till Cosette och skyndade sig att lämna Pontoisegatan.

Han tog en omväg, gick omkring Passage des Patriarches, som vid denna tid på dygnet var stängd, skyndade med stora steg framåt gatan

l'Épée-de-Bois och gatan l'Arbalète samt gick långt in på Postesgatan.

Denna gata korsas, där nu Collège Rollin ligger, av gatan Neuve-Sainte-Geneviève.

Det faller av sig själv, att gatan Neuve-Sainte-Geneviève är en gammal gata, och att det icke en gång vart tionde år färdas någon postvagn på Postesgatan. Sistnämnda gata var i trettonde århundradet bebodd av krukmakare och dess rätta namn är Potsgatan.

Månen spred ett klart sken över detta gatukors. Jean Valjean smög sig in i en portfördjupning, beräknande, att, om dessa karlar ännu följde honom, han ovillkorligen skulle kunna mycket tydligt se dem, då de gingo över den klart belysta platsen.

Tre minuter hade också knappast förgått, innan de tre karlarna verkligen blevo synliga. De voro nu fyra, allesammans resliga, klädda i långa bruna rockar, med runda hattar samt stora käppar i händerna. Deras resliga växt och stora nävar ingåvo icke mindre oro än deras hemska vandring i mörkret. Man kunde tagit dem för fyra till borgare utklädda spöken.

De stannade mitt i gatukorset och slöto sig tillsammans i en grupp, likt personer, som hålla en rådplägning. De sågo villrådiga ut. Den, som tycktes vara deras anförare, vände sig om och pekade livligt med högra handen åt det håll, dit Jean Valjean gått. En annan tycktes med en viss envishet peka åt det motsatta hållet. I det ögonblick den förste vände sig om, belyste månskenet helt och hållet hans ansikte. Jean Valjean kände fullkomligt igen Javert.

II.

Det är lyckligt, att Austerlitzbron är en körbro.

Ovissheten var nu försvunnen för Jean Valjean. Lyckligtvis fortfor den ännu för de fyra karlarna. Han begagnade sig av deras tvekan. Den tid, som gick förlorad för dem, var en vinst för honom. Han lämnade portsmygen, där han krupit in, och skyndade framåt Postesgatan åt Jardin des Plantes till. Cosette började bli trött. Han tog henne på armen och bar henne. Ingen enda människa syntes till, och lyktorna voro för månskenets skull icke tända.

Han fördubblade sina steg.

Med några långa steg nådde han Goblets krukmakerifabrik, på vars framsida månskenet gjorde den gamla inskriften fullt läslig:

> De Goblet fils c'est ici la fabrique.
> Venez choisir des cruches et des brocs,
> det pots à fleurs, des tuyaux, de la brique.
> A tout venant le Cœur vend des Carreaux.

Han lämnade gatan la Clef bakom sig, därefter Saint-Victors fontän, gick så bakgatorna längs utmed Jardin des Plantes och kom ned till kajen. Där vände han sig om. Kajen var öde. Gatorna voro öde. Ingen bakom honom. Han hämtade andan.

Han kom till Austerlitzbron.

Bropenningar uppburos där ännu vid den tiden.

Han gick fram till brovaktarstugan och lämnade tre öre.

— Det är sex öre, sade brovaktarinvaliden. Ni bär där ett barn, som kan gå. Betala för två.

Han betalade, förtretad över att hans gång över bron givit anledning till en anmärkning. Varje flykt bör vara ett obemärkt förbiglidande.

En stor lastvagn gick över Seine på samma gång som han och tog liksom han vägen till högra stranden. Detta kom honom väl till pass. Han kunde gå över hela bron i skydd av denna lastvagn.

Då de kommit inemot mitten av bron, ville Cosette gå, emedan hon frös om fötterna. Han satte ned henne på marken och tog henne åter vid handen.

Då han kommit över bron, såg han ett litet stycke åt höger några brädgårdar ligga framför sig. Han gick dit. För att komma dit måste han dock våga sig ut på en tämligen stor öppen och upplyst plats. Han tvekade icke. De, som höllo skall efter honom, hade tydligen tappat spåret, och Jean Valjean trodde sig utom all fara. Efterspanad, ja; följd, nej.

En liten gata, Chemin-Vert-Saint-Antoinegatan, öppnade sig mellan två av murar inhängnade brädgårdar. Denna gata var trång, mörk och liksom gjord enkom för honom. Innan han gick in på den, såg han sig tillbaka.

Från den punkt, där han stod, såg han Austerlitzbron i hela dess längd.

Fyra skuggor hade nyss kommit ut på bron.

Dessa skuggor vände ryggen åt Jardin des Plantes och styrde kosan åt högra flodstranden.

Dessa fyra skuggor voro de fyra karlarna.

Jean Valjean skälvde som det åter uppjagade villebrådet.

Det återstod honom ännu en förhoppning, nämligen att karlarna måhända ännu icke kommit ut på bron och fått sikte på honom, då han med Co-

sette vid handen gick över den stora, upplysta platsen.

I sådant fall kunde han möjligen undgå dem, om han gav sig in på den lilla gata, som låg framför honom, och lyckades hinna fram till brädgårdarna, sumpmarkerna, kålgårdarna och de obebyggda tomterna.

Det föreföll honom, som om han kunde anförtro sig åt denna tysta lilla gata. Han gick in på den.

III.

1727 års karta över Paris.

Sedan han gått ungefär tre hundra steg, kom han till ett ställe, där gatan delade sig. Hon grenade ut sig i två gator, den ena sneddande av åt vänster, den andra åt höger. Jean Valjean hade framför sig någonting liknande de bägge grenarna av ett Y. Vilkendera skulle han välja?

Utan att tveka valde han den högra.

Varför?

Emedan den vänstra grenen gick inåt förstaden, det vill säga inåt de bebodda trakterna, och den högra grenen gick utåt landet, det vill säga utåt de öde trakterna.

Emellertid gingo de icke mera så fort. Cosettes långsamma gång gjorde även Jean Valjeans långsammare.

Han tog henne åter på armen. Cosette lutade

sitt huvud mot den gamles axel och sade icke ett ord.

Allt emellanåt vände han sig om och såg sig tillbaka. Han höll sig alltjämt omsorgsfullt på gatans mörka sida. Gatan bakom honom gick i rak linje. De två eller tre första gångerna han vände sig om märkte han ingenting. Tystnaden var djup och han fortsatte något lugnad sin vandring. Plötsligt, då han åter en gång vände sig om, tyckte han sig på den del av gatan, som han redan tillryggalagt, se någonting röra sig långt bort i dunklet.

Han störtade framåt, snarare än han gick, i hopp att finna någon sidogata att komma undan på och sålunda ännu en gång avbryta spåret.

Han kom till en mur.

Denna mur var dock icke något oövervinneligt hinder för att komma längre. Det var en mur, som gick längs utmed en tvärgränd, i vilken den gata, varpå Jean Valjean befann sig, mynnade ut.

Här måste åter ett val träffas. Skulle han taga av åt höger eller åt vänster?

Han såg åt höger. Gränden sträckte sig ett

stycke framåt mellan byggnader, som tycktes vara skjul eller lador, varefter den tvärt upphörde. Man såg tydligt slutet av denna återvändsgränd, en stor vit mur.

Han såg åt vänster. Åt denna sida var gränden öppen och mynnade två hundra steg därifrån ut i en gata, varav den utgjorde en sidogren. Åt denna sida tycktes räddningen ligga.

I detsamma Jean Valjean tänkte vika av till vänster för att försöka uppnå den gata, han såg vid slutet av gränden, märkte han i hörnet av gränden och den gata, dit han ämnade styra kosan, ett slags svart och orolig bildstod.

Det var någon, en karl, som tydligen blivit ställd på post där och som väntade, spärrande vägen.

Jean Valjean studsade.

Den del av Paris, där Jean Valjean befann sig, belägen mellan förstaden Saint-Antoine och la Râpée, är en av dem, som de nya arbetena i grund förvandlat, vanställt, säga somliga, förskönat, säga andra. Plantagerna, brädgårdarna och de gamla rucklen äro sin kos. Nu ser man där stora, alldeles nya gator, arenor, cirkusar, hippo-

dromer, bangårdar och ett fängelse, Mazas. Framåtskridandet, såsom man ser, med sitt korrektiv.

För ett halvt århundrade sedan kallades på det av traditioner helt och hållet sammansatta, allmänt gängse folkspråk, som envisas att kalla Institutet för les Quatre Nations och Opera-comique för Feydeau, det ställe, dit Jean Valjean nu kommit, för le Petit-Picpus. Porten Saint-Jacques, porten Paris, Barrière des sergents, les Porcherons, la Galiote, les Célestins, les Capucins, le Mail, la Bourbe, l'Arbre de Cracovie, la Petite-Pologne, le Petit-Picpus, det är alltsammans namn från det gamla Paris, som nu flyta ovanpå i det nya. Folkminnet flyter omkring på dessa spillror från det förflutna.

Petit Picpus, som för övrigt knappast haft en tillvaro och som aldrig varit annat än ett utkast till ett kvarter, hade till större delen stenläggning och voro föga bebyggda. Med undantag av de två, tre, gator vi nu nämnt, var allt därstädes kala murar och ödslighet. Icke en handelsbod, icke ett åkdon, knappast här och där ett ljus brinnande i något fönster, alla ljus släckta efter klockan tio. För övrigt trädgårdar, kloster, brädgärdar,

sumpmarker, ett och annat lågt hus samt stora murar, lika höga som husen.

Sådant var detta kvarter i förra århundradet. Revolutionen hade redan gått illa åt det. De republikanska edilerna hade nedrivit, genomstuckit och genomborrat det. Avstjälpningsplatsen för byggnadsgrus hade där anordnats. För trettio år sedan började detta kvarter skrapas bort för de nya byggnader, som där uppstodo. Numera är det alldeles utplånat.

Petit-Picpus, varav ingen plankarta numera visar något spår, finns tämligen tydligt utmärkt på 1727 års karta, utgiven i Paris hos Denis Thierry, gatan Saint-Jaques, mitt emot Plâtregatan, samt i Lyon hos Jean Girin, Merièregatan, vid la Prudence. Petit Picpus ägde, vad vi nyss kallat ett Y av gator, bildat av gatan Chemin-Vert-Saint-Antoine, som delade sig i två grenar, den vänstra kallad lilla Picpusgatan, den högra Polonceaugatan. Y:ts bägge grenar förenades i ändarna liksom av ett tvärstreck. Detta tvärstreck kallades gränden Droit-Mur. Polonceaugatan mynnade ut däri. Lilla Picpusgatan gick tvärs över den och fortsatte uppåt Lenoirtorget. Då man från Seine

kom till yttersta ändan av Polonceaugatan, hade man till vänster om sig och vikande av i rät vinkel gränden Droit-Mur, mitt framför sig muren vid denna gränd samt till höger en tvärt avhuggen förlängning av gränden Droit-Mur, utan utgång och kallad återvändsgränden Genrot.

Det var där, som Jean Valjean befann sig.

Som vi nyss sagt, studsade han, då han märkte den svarta skugga, som stod på post i hörnet av gränden Droit-Mur och lilla Picpusgatan. Intet tvivel. Denna spökgestalt lurade på honom.

Vad var att göra?

Det var icke mera tid att gå tillbaka. Vad han ögonblicket förut sett röra sig i skuggan på något avstånd bakom honom, var utan tvivel Javert och hans manskap. Javert var troligen redan vid början av den gata, vid vars slut Jean Valjean stod. Efter allt utseende kände Javert till denna lilla labyrint och hade tagit sina försiktighetsmått genom att skicka en av sitt folk att bevaka utgången. Dessa gissningar, vilka hade sådan likhet med uppenbar visshet, virvlade genast, likt en handfull stoft, som förströs av ett plötsligt vindkast, omkring i Jean Valjeans plågade hjärna. Han

undersökte återvändsgränden Genrot. Den var spärrad. Han undersökte lilla Picpusgatan. Där stod en post. Han såg denna hemska gestalt avteckna sig i svart mot den av månljuset övergjutna vita stenläggningen. Att gå framåt var att falla i den karlens händer. Att gå tillbaka var att kasta sig i Javerts. Jean Valjean kände sig liksom fången i ett nät, som långsamt tilldrogs. Han kastade en förtvivlad blick mot himlen.

IV.

Försök att undkomma.

För att förstå det, som följer, måste man göra sig en tydlig föreställning om gränden Droit-Mur och i synnerhet om det hörn, som man lämnade till vänster om sig, då man från Polonceaugatan kom in i denna gränd. Gränden Droit-Mur hade på högra sidan, nästan hela vägen fram till lilla Picpusgatan, hus med torftigt utseende. På vänstra sidan hade den däremot en enda byggnad, bildande en dyster linje och sammansatt av flera hus, vilka gradvis blevo en eller par våningar högre, allt eftersom de närmade sig lilla Picpusgatan, så att denna byggnad, som åt lilla Picpusgatan till var ganska hög, åt Polonceaugatan till var tämligen låg. I det omnämnda hörnet sjönk den ned till blott en mur. Denna mur gick icke fram i rät

vinkel mot Polonceaugatan, utan bildade ett djupt urskuret hörn, som av sina båda framspringande vinklar undanskymdes för de betraktare, som stodo på Polonceaugatan eller i gränden Droit-Mur.

Från det urskurna hörnets bägge vinklar sträckte sig muren längs efter Polonceaugatan ända till det hus, som bar numret 49, och utmed gränden Droit-Mur, där den var mycket kortare, till den dystra byggnad vi omtalat, och vars gavel den skar så, att vid gatan bildades en ny ingående vinkel. Denna gavel hade ett dystert utseende. Man såg där blott ett enda fönster eller, rättare sagt, två med zinkplåt beklädda och alltid tillstängda fönsterluckor.

Den beskrivning av läget vi här lämnat är strängt noggrann och skall säkert väcka en ganska tydlig hågkomst hos kvarterets forna invånare.

Det urskurna hörnet upptogs helt och hållet av något, som liknade en ofantlig port i eländigt skick. Det var en stor och oformlig massa av lodrätt ställda plankor, av vilka de övre voro bredare än de nedre, och som sammanhöllos av långa, på tvären sittande järnband. Bredvid var en

inkörsport av vanlig storlek, och som synbarligen först för ett femtiotal år sedan blivit upptagen i muren.

En lind höjde sin krona över det urskurna hörnet, och muren var åt Polonceaugatan övervuxen med murgröna.

I den överhängande fara, vari Jean Valjean befann sig, hade denna dystra byggnads obebodda och ödsliga utseende någonting, som frestade honom. Han överför den hastigt med ögonen. Han sade till sig själv, att han måhända skulle vara räddad, om han lyckades tränga ditin. Han fick genast en idé och en förhoppning.

På mellersta delen av denna byggnads framsida åt gränden Droit-Mur funnos vid alla fönstren i de olika våningarna gammaldags trattformiga vattenuppsamlare av bly. De olika förgreningar av rännor, som från en huvudränna mynnade ut i alla dessa vattenuppsamlare, avtecknade sig på husets framsida som ett slags träd. Dessa rännförgreningar med sina hundratals knän liknade de gamla avlövade vinstockar, som slingra sig utefter framsidan av gamla lantgårdar.

Denna besynnerliga spalier med grenar av bleck

och järn var det första föremål, som fäste Jean Valjeans uppmärksamhet. Han satte ned Cosette med ryggen mot en avvisare, uppmanade henne att vara tyst och sprang till det ställe, där huvudrännan gick ned till gatan. Måhända kunde han med tillhjälp av denna ränna klättra upp och komma in i huset. Men rännan var söndrig och obrukbar och hängde knappast ihop i fogningarna. Dessutom voro alla fönster i denna tysta boning ända upp till vindsgluggarna försedda med tjocka järngaller. För övrigt kastade månen sitt fulla sken på denna framsida, så att karlen, som höll utkik vid änden av gatan, ovillkorligen skulle ha sett Jean Valjean, då han klättrade upp. Och slutligen, vad skulle han taga sig till med Cosette? Huru hissa henne upp på taket till ett tre våningar högt hus?

Han avstod från att klättra uppför rännan och smög sig längs efter muren för att komma in på Polonceaugatan igen.

Då han kom till det urskurna hörnet, där han kvarlämnat Cosette, märkte han, att ingen kunde se honom där. Han var där, såsom vi förut förklarat, undanskymd för alla blickar, från vilket

håll de än kommo. Dessutom var han där i skuggan. Slutligen funnos där två portar. Måhända skulle någon av dem kunna uppbrytas. Muren, över vilken han såg linden och murgrönan, vette ögonskenligen åt en trädgård, där han åtminstone borde kunna gömma sig, ehuru det ännu icke fanns några löv på träden, och tillbringa återstoden av natten.

Tiden förgick emellertid. Han måste skynda sig.

Han kände på inkörsporten och fann genast, att den var tillbommad både in- och utvändigt.

Han närmade sig den andra stora porten med mera hopp.

Den var i ett mycket förfallet skick. Själva dess ofantliga storlek gjorde den mindre fast, plankorna voro murkna, järnbanden, endast tre till antalet, voro upprostade. Det föreföll honom icke omöjligt att tränga igenom detta murkna stängsel.

Vid närmare påseende fann han dock, att denna port icke var någon port. Den hade varken dörrhakar eller gångjärn, varken lås eller öppning mitt på. Järnbanden gingo tvärs över från den ena sidan till den andra, utan avbrott på något

ställe. Genom springorna mellan plankorna såg han en av byggnadssten och gråsten klumpigt uppförd mur, vilken de förbigående ännu för tio år sedan hade kunnat se. Han nödgades med bestörtning tillstå för sig själv, att denna skenbara port helt enkelt var en brädbeklädnad på en byggnad, mot vilken den stödde sig. Det hade varit lätt att rycka 'lös en planka, men man hade då stått framför en mur.

V.

Något som skulle varit omöjligt med gasbelysning.

I detta ögonblick började ett dovt och taktmässigt buller låta höra sig på något avstånd. Jean Valjean dristade sig att kasta en blick utomkring gathörnet. Sju eller åtta soldater, ordnade i pluton, ryckte in på Polonceaugatan. Han såg bajonetterna blänka. Detta gällde honom.

Dessa soldater, i spetsen för vilka han urskilde Javerts resliga gestalt, närmade sig långsamt och försiktigt. De stannade ofta. Det var tydligt, att de undersökte alla skrymslor i murarna, alla portar och portgångar.

Det var någon patrull, som Javert hade mött och begärt handräckning av, denna gissning kunde icke bedraga.

Javerts båda hantlangare marscherade i soldaternas led.

Att döma av den takt, vari de marscherade, och de uppehåll, som de gjorde, skulle de behöva ungefär en kvart för att hinna fram till det ställe, där Jean Valjean befann sig. Det var ett gräsligt ögonblick. Endast några minuter skilde Jean Valjean från det förfärliga bråddjup, som nu för tredje gången öppnade sig framför honom. Och bagnon nu var icke allenast bagnon, det var också Cosette förlorad för alltid, det vill säga ett liv, som liknade det inre av en grav.

Det fanns nu blott en möjlighet.

Med Jean Valjean ägde det egna rum, att han kunde sägas bära med sig två ränslar. I den ena hade han ett helgons tankar, i den andra en galärslavs fruktansvärda talanger. Han letade i den ena eller den andra, allt efter omständigheterna.

Bland andra hjälpmedel hade han, tack vare sina talrika rymningar från bagnon i Toulon, såsom läsaren torde påminna sig, blivit mästare i den otroliga konsten att utan stege, utan krampor, endast genom sin muskelstyrka, genom att spänna i med nacken, axlarna, höfterna och knäna, och nära nog utan att betjäna sig av en och annan ojämnhet hos stenarna, klättra upp i den räta vin-

keln mellan två murar, och det, om så behövdes, ända upp till sjätte våningen. Det var denna konst, som gjort det hörn av Conciergeriegården i Paris, där den livdömde Battemolle för ett tjog år sedan lyckades rymma, så förfärligt och ryktbart.

Jean Valjean mätte med ögonen muren, ovanför vilken han såg linden höja sig. Muren var omkring aderton fot hög. Den vinkel, som den bildade mot den stora byggnadens gavel, var i sin nedre del utfylld med en trekantig mur, troligen ämnad att skydda denna allt för bekväma vrå för det slags orenande, som åstadkommes av förbigående. Detta igenfyllande av vrår mellan murar till förekommande av dylikt är mycket allmänt i Paris.

Denna fyllnadsmur var omkring fem fot hög. Från övre kanten därav var avståndet upp till murens krön knappt mer än fjorton fot.

Muren var ovanpå belagd med flata stenar utan överskjutande kanter.

Svårigheten var Cosette. Cosette förstod sig icke på att klättra uppför en mur. Att övergiva henne? Det föll aldrig Jean Valjean in. Att taga

henne med var omöjligt. En mans hela kraft är nödvändig för honom, om detta sällsamma uppstigande skall lyckas. Den ringaste börda skulle rubba hans tyngdpunkt och störta honom ned.

Han skulle ha behövt ett rep. Jean Valjean hade intet sådant. Var skulle han finna ett rep mitt i natten på Polonceaugatan? Helt säkert hade Jean Valjean, om han i denna stund ägt ett konungarike, givit det för ett rep.

Varje ytterlig belägenhet har sina blixtar, vilka än förblinda, än upplysa oss.

Jean Valjeans förtvivlade blick föll på den lyktarm, som uppbar gatlyktan i återvändsgränden Genrot.

På den tiden fanns ingen gasbelysning på gatorna i Paris. Då mörkret inbröt, tändes reverberlyktor, som sutto på vissa avstånd från varandra samt hissades upp och ned medelst en lina, som gick tvärs över gatan och löpte i en ränna på lyktarmen.

Rullen, varpå denna lina var upplindad, var inläst under lyktan i ett litet järnskåp, till vilket lyktändaren hade nyckeln, och själva linan var närmast skyddad genom en hylsa av metall.

Med kraften hos den, som kämpar för livet, störtade Jean Valjean i ett enda språng över gatan in i återvändsgränden, bände med udden av sin kniv tillbaka kolven i det lilla skåpets lås och var ett ögonblick därefter åter hos Cosette. Han hade nu ett rep. De gå raskt tillväga, dessa dystra uppfinnare av hjälpmedel i kampen mot ödet.

Vi ha sagt, att gatlyktorna icke voro tända denna natt. I återvändsgränden Genrot var lyktan således släckt liksom alla andra, och man kunde gå där förbi utan att ens märka, att hon icke längre hängde på sin vanliga plats.

Timmen, stället, mörkret, Jean Valjeans bekymmersamhet, hans besynnerliga åtbörder, hans gående fram och tillbaka, allt detta började emellertid oroa Cosette. Varje annat barn skulle för länge sedan ha skrikit överljutt. Hon inskränkte sig till att draga Jean Valjean i rockskörtet. Man hörde allt tydligare bullret av den annalkande patrullen.

— Far, sade hon helt sakta, jag är rädd. Vad är det, som kommer där borta?

— Tyst! svarade den olycklige mannen, det är fru Thénardier.

Cosette darrade. Han tillade:

— Säg ingenting. Låt mig hållas. Om du skriker, om du gråter, hittar fru Thénardier på dig. Hon kommer för att ta igen dig.

Utan att brådska, men också utan att göra om något två gånger, med en säker och rask noggrannhet, så mycket anmärkningsvärdare i en sådan stund, då patrullen och Javert kunde komma över honom i vilket ögonblick som helst, avtog han sin halsduk, band den omkring Cosettes liv under armarna och var mycket noga med, att den icke skulle komma att göra barnet illa, knöt sedan fast halsduken vid ena änden av linan med det slags knut, som av sjöfolk kallas sjömansknut, tog andra änden av linan mellan tänderna, drog av sina skor och strumpor, som han kastade över muren, steg upp på fyllnadsmuren och började lyfta sig upp i vinkeln mellan muren och gaveln med lika mycken stadighet och säkerhet, som om han hade haft stegpinnar under fötter och armbågar. En halv minut hade icke förgått, innan han befann sig på knä uppe på muren.

Cosette betraktade honom med häpnad, utan att

säga ett ord. Jean Valjeans förmaning och fru Thénardiers namn hade isat henne.

Plötsligt hörde hon Jean Valjeans röst, som ropade till henne, ehuru helt sakta:

— Ställ dig med ryggen mot muren.

Hon lydde.

— Säg inte ett ord och var inte rädd, återtog Jean Valjean.

Hon kände sig lyftas från marken.

Innan hon fått tid att besinna sig, var hon uppe på muren.

Jean Valjean fattade uti henne, lade henne på sin rygg, tog hennes bägge små händer i sin vänstra hand, lade sig framstupa och kröp längs efter muren ända fram till det urskurna hörnet. Som han förmodat, låg där en byggnad, vars tak började uppe vid den förut omnämnda brädbeklädnaden och sänkte sig ganska nära marken i tämligen sakta sluttning, snuddande vid lindträdet.

Genom en lycklig tillfällighet var muren mycket högre åt denna sida än åt gatan. Jean Valjean såg marken mycket djupt under sig.

Han hade nyss kommit fram till det sluttande taket och hade ännu icke släppt murens krön, då

ett häftigt larm förkunnade patrullens ankomst. Javerts dundrande röst hördes:

— Leta igenom återvändsgränden! Gränden Droit-Mur är bevakad, lilla Picpusgatan likaså. Jag svarar för, att han är i återvändsgränden.

Soldaterna störtade sig inåt återvändsgränden Genrot.

Jean Valjean gled långsamt utför taket, alltjämt fasthållande Cosette, kom fram till linden och hoppade ned på marken. Vare sig av förskräckelse eller mod, hade Cosette icke givit ett ljud från sig. Hon hade blott fått händerna litet skavda.

VI.

Begynnelsen av en gåta.

Jean Valjean befann sig i ett slags trädgård, som var mycket vidsträckt och hade ett besynnerligt utseende. Det var en av dessa dystra trädgårdar, som tyckas gjorda för att betraktas om vintern och nattetid. Den var avlång till formen, med en allé av stora popplar i bakgrunden, tämligen höga trädgrupper i hörnen och en öppen plan i mitten, där man såg ett mycket stort, enstaka träd, några gamla fruktträd, vridna och ruggiga som stora buskar, några land med grönsaker, en melonsäng, vars glaskupor, till skydd mot nattkylan, lyste i månskenet, samt en gammal brunn. Här och där stodo några stenbänkar, svarta av mossa. Gångarna voro infattade med små mörka buskar och alldeles raka. Gräset inkräk-

tade hälften av dem, och ett grönaktigt mögel betäckte det övriga.

Jean Valjean hade bredvid sig den byggnad, vars tak hade hjälpt honom att komma ned, samt en hög risknippor och bakom dessa, alldeles mot muren, en bildstod av sten, vars stympade ansikte icke var annat än en vanskaplig mask, som otydligt skymtade fram i mörkret.

Byggnaden var ett slags ruin, vari flere förfallna rum kunde urskiljas, bland vilka ett, alldeles fullt med varjehanda, tycktes tjäna till redskapslider.

Den åt gränden Droit-Mur belägna stora byggnaden, som även sträckte sig åt lilla Picpusgatan, hade åt denna trädgård tvenne fasader i rät vinkel mot varandra. Dessa fasader inåt sågo ännu bedrövligare ut än de två utåt. Alla fönster voro försedda med galler. Intet ljus skönjdes där. I de övre våningarna funnos bleckventiler i vart fönster, liksom på fängelser. Den ena av dessa fasader kastade på den andra sin skugga, vilken även bredde sig över trädgården som en ofantlig svart duk.

Intet annat hus var synligt. Trädgårdens bak-

grund förlorade sig i dimman och mörkret. Emellertid kunde man där otydligt urskilja murar, vilka skuro varandra, som om andra planteringar legat där bortom, samt de låga taken vid Polonceaugatan.

Man kunde icke tänka sig något vildare och ödsligare än denna trädgård. Ingen människa fanns där, vilket var helt naturligt på grund av den sena timmen. Men detta ställe såg icke heller ut att vara gjort för, att någon ens på ljusa dagen skulle promenera där.

Jean Valjeans första omsorg hade varit att leta reda på sina skor och strumpor och taga dem på sig igen. Därefter hade han gått in i lidret med Cosette. Den, som är på flyende fot, tror sig aldrig vara nog gömd. Barnet, som alltjämt tänkte på fru Thénardier, delade därför hans instinkt att krypa ihop så mycket som möjligt.

Cosette darrade och tryckte sig intill honom. Man hörde det stormande bullret av patrullen, som genomsökte återvändsgränden och gatan, man hörde muskötkolvarnas stötande mot gatstenarna, Javerts rop till de polismän han hade ut-

ställt och hans svordomar, blandade med ord, som icke kunde urskiljas.

Efter en fjärdedels timmes förlopp tycktes detta stormande buller börja avlägsna sig. Jean Valjean drog knappt andan.

Han hade sakta lagt sin hand på Cosettes mun.

För övrigt var den enslighet, vari han befann sig, så sällsamt lugn, att detta fruktansvärda larm, ehuru så ursinnigt och så nära, icke ens kastade en skugga av oro däröver. Det såg ut, som om dessa murar blivit byggda av de döva stenar, om vilka skriften talar.

Plötsligt hördes dock, mitt under detta djupa lugn, ett nytt ljud, ett himmelskt, gudomligt, obeskrivligt ljud, lika hänförande, som det andra var förfärande. Det var en hymn, som uppsteg ur mörkret, en tjusande samklang av bön och toner i nattens dunkel och hemska tystnad. Kvinnoröster, men röster sammansatta av på en gång jungfruligt rena och barnsligt oskyldiga tonfall, röster, som icke voro av denna världen, men liknade dem, som de nyfödda ännu höra och de döende redan börja urskilja. Denna sång kom ifrån

den dystra byggnad, som behärskade trädgården. I detsamma de onda andarnas skrän avlägsnade sig, kunde man ha trott, att en änglakör nalkades i mörkret.

Cosette och Jean Valjean föllo på knä.

De visste icke, vad det var, de visste icke, var de voro, men de kände bägge, mannen och barnet, den botfärdige och den oskyldiga, att de måste falla på sina knän.

Dessa röster hade det sällsamma med sig, att de icke hindrade byggnaden från att se lika ödslig ut ändå. Det var som en övernaturlig sång i en obebodd boning.

Medan dessa röster ljödo, tänkte Jean Valjean icke mera på något annat. Han såg icke längre natten, han såg en blå himmel. Han tyckte sig känna de vingar, som vi alla hava inom oss, breda ut sig till flykt.

Sången dog bort. Den hade kanske varat länge. Jean Valjean skulle icke kunnat säga det. Timmar av hänryckning vara aldrig längre än en minut.

Allt hade åter försjunkit i tystnad. Ingenting

hördes mera från gatan, ingenting från trädgården. Det, som hotade, det, som lugnade, allt var försvunnet. Vinden skakade uppe på murkrönet några torra örtstånd, vilka gåvo ifrån sig ett sakta och dystert ljud.

VII.

Fortsättning på gåtan.

Nattvinden hade börjat blåsa, vilket antydde, att tiden var emellan ett och tre på morgonen.

Den stackars Cosette sade ingenting. Som hon hade satt sig bredvid honom och lutat sitt huvud emot honom, tänkte Jean Valjean, att hon somnat. Han lutade sig ned och betraktade henne. Cosette hade ögonen vidöppna och ett uttryck så tankfullt, att det gjorde Jean Valjean ont.

Hon darrade alltjämt.

— Har du lust att sova? sade Jean Valjean.

— Jag fryser så, svarade hon.

Ett ögonblick därefter återtog hon:

— Är hon där alltjämt?

— Vem? frågade Jean Valjean.

— Fru Thénardier.

Jean Valjean hade redan glömt det medel, var-

av han betjänat sig för att förmå Cosette att hålla sig tyst.

— Nej, sade han, hon är sin väg. Frukta ingenting längre.

Cosette suckade, som om en tyngd hade blivit lyft från hennes bröst.

Marken var fuktig, lidret var öppet åt alla sidor, blåsten blev skarpare med varje ögonblick. Den gamle mannen tog av sig rocken och svepte in Cosette i den.

— Fryser du mindre så här? sade han.

— Ack ja, far!

— Gott! Vänta på mig här en stund. Jag kommer strax tillbaka.

Han gick ut ur ruinen och började gå längs efter den stora byggnaden, sökande något bättre skydd. Han träffade på dörrar, men de voro stängda. I bottenvåningen satt järngaller framför alla fönsteröppningarna.

Då han kommit förbi byggnadens inre vinkel, märkte han, att fönstren där voro bågformiga och att ett svagt ljussken syntes innanför. Han höjde sig på tåspetsarna och tittade in genom ett av dessa fönster. De hörde alla till en tämligen stor

sal, med stora stenhällar till golv, avdelad av arkader och pelare, och i vilken man icke urskilde något annat än ett litet ljus och stora skuggor. Ljuset kom från en nattlampa, som stod och brann i ett hörn. Denna sal var öde och intet rörde sig. Efter att ha skärpt blicken trodde han sig emellertid på golvet, på själva stenläggningen, urskilja något, som tycktes vara inhöljt i en svepning och som liknade en mänsklig skepnad. Detta något var utsträckt framstupa, med ansiktet mot stenarna, armarna i kors och orörligt som en död. Av någonting ormlikt, som låg på stengolvet, kunde man ha trott, att denna hemska skepnad hade ett rep om halsen.

Hela salen badade i detta töcken, som i föga belysta rum ökar hemskheten.

Jean Valjean hade sedan ofta sagt, huru många hemska skådespel han än bevittnat i sin levnad, dock aldrig sett något mera isande och mera förfärligt än denna gåtlika skepnad, förrättande något hemlighetsfullt, okänt värv i detta dystra rum och sålunda dunkelt skådad i natten. Det var förfärligt att antaga, att detta möjligen kunde vara

en död, och ännu förfärligare att tänka, att det kanske vore en levande.

Han hade mod att trycka sin panna intill rutan och att söka utforska, om detta något skulle röra sig. Fåfängt stod han kvar, såsom han tyckte, en ganska lång stund, den utsträckta skepnaden gjorde icke någon rörelse. Plötsligt kände han sig gripen av en obeskrivlig fasa och skyndade därifrån. Han började springa bortåt lidret, utan att våga se sig tillbaka. Det föreföll honom, som om han, ifall han vände på huvudet, skulle få se skepnaden komma efter honom med stora steg och fäktande med armarna.

Han kom fram till ruinen flämtande. Hans knän sviktade och svetten rann utefter ryggen på honom.

Var var han? Vem skulle någonsin kunnat föreställa sig någonting liknande detta slags gravmitt i Paris? Vad var detta för ett sällsamt hus? En byggnad full av nattliga hemligheter, vilken i mörkret med änglaröster lockade till sig själarna, men, då de kommo, plötsligt bjöd dem denna fasaväckande syn, och som lovade att öppna himmelns strålande port, men i stället öppnade gra-

vens fasaväckande dörr! Och detta var dock verkligen en byggnad, ett hus, som hade sitt nummer vid en gata! Det var icke någon dröm. Han kände sig tvungen att vidröra stenarna för att kunna tro därpå.

Kölden, ångesten, oron, aftonens sinnesrörelser hade försatt honom i verklig feber, och alla dessa tankar tumlade om varandra i hans hjärna.

Han närmade sig Cosette. Hon sov.

VIII.

Gåtan blir allt mera olöslig.

Cosette hade lagt sitt huvud på en sten och somnat in.

Han satte sig bredvid henne och började betrakta henne. Ju längre han betraktade henne, desto lugnare blev han och han återfick småningom bruket av sina själsförmögenheter.

Han insåg klart denna sanning, som hädanefter blev hans livs kärna, att så länge hon vore tillstädes, så länge han hade henne hos sig, skulle han icke behöva något, utom för henne, skulle han icke frukta något, utom för henne. Han kände icke ens, att han frös så förfärligt, emedan han hade tagit rocken av sig för att hölja över henne.

Mitt under dessa drömmar, vari han försjunkit, hörde han emellertid sedan en stund ett underligt ljud. Det lät som pinglandet av en bjällra. Detta

ljud kom från trädgården. Det hördes tydligt, ehuru svagt. Det liknade den otydliga musik, som boskapens skällor göra om natten på betesmarkerna.

Detta ljud kom Jean Valjean att vända sig om.

Han såg sig omkring och fann, att det var någon i trädgården.

En varelse, som liknade en karl, gick ibland glaskuporna i melonsängen, än resande sig upp, än lutande sig ned, än stannande, med regelbundna rörelser, som om han släpade eller bredde ut något på marken. Denna varelse tycktes halta.

Jean Valjean spratt till av den fruktan, som ständigt hemsöker de olyckliga. Allt är för dem fientligt och misstänkt. De misstro dagen, emedan den gör det lättare att se dem, och natten, emedan den gör det lättare att överraska dem. Nyss darrade han därför, att trädgården var öde, nu darrade han därför, att det fanns någon där.

Han återföll ur inbillade fasor i verkliga. Han sade sig, att Javert och polisspionerna kanske icke vore borta, att de utan tvivel hade på gatan kvarlämnat folk för att hålla utkik, att om denne karl upptäckte honom i trädgården, skulle han skrika

på tjuvar och utlämna honom. Han tog sakta den insomnade Cosette i sina armar och bar henne bakom en hög gamla obrukbara saker i lidrets avlägsnaste hörn. Cosette rörde sig icke.

Därifrån gav han akt på, huru varelsen i melonsängen bar sig åt. Det besynnerliga var, att bjällrans pinglande följde alla karlens rörelser. Då denne nalkades, närmade sig också pinglandet. Då han avlägsnade sig, avlägsnade det sig även. Om han gjorde någon häftigare rörelse, beledsagades denna av ett längre pinglande. Då han stannade, upphörde ljudet. Det syntes vara uppenbart, att bjällran var fäst på karlen. Men i så fall, vad kunde väl det betyda? Vad var det för en karl, på vilken man hängt en bjällra liksom på en gumse eller en oxe?

Medan han gjorde sig dessa frågor, rörde han vid Cosettes händer. De voro iskalla.

— O min Gud! sade han.

Han ropade på henne med låg röst:

— Cosette!

Hon öppnade icke ögonen.

Han ruskade på henne.

Hon vaknade icke.

— Skulle hon vara död! sade han och reste sig upp, darrande från huvud till fot.

De förfärligaste tankar genomjagade hans själ. Det finns ögonblick, då ohyggliga aningar belägra oss liksom en hop furier och löpa till storms mot väggarna av vår hjärna. Då det gäller dem vi älska, hittar vår omsorg på alla möjliga dårskaper. Det erinrar oss om att sömn i fria luften under en kall natt kan vålla döden.

Cosette hade mycket blek fallit ned på marken, utsträckt vid hans fötter och utan att göra en enda rörelse.

Han lyssnade efter hennes andedräkt. Hon andades, men hennes andhämtning föreföll honom svag och nära att slockna.

Huru värma upp henne? Huru få henne vaken?

Allt annat utplånades ur hans tankar.

Utom sig störtade han ut ur ruinen.

Cosette måste ovillkorligen inom en kvart befinna sig framför en eldbrasa och i en säng.

IX.

Mannen med bjällran.

Han gick rakt fram till mannen, som han såg i trädgården. Han hade tagit i handen penningrullen, som han haft i sin västficka.

Mannen lutade ned huvudet och såg icke, att han kom. Med några språng var Jean Valjean bredvid honom.

Jean Valjean nalkades honom med ropet:

— Hundra francs!

Mannen hoppade högt upp och lyfte upp ögonen.

— Hundra francs att förtjäna, återtog Jean Valjean, om ni vill giva mig en tillflyktsort för i natt!

Månen göt sitt fulla sken över Jean Valjeans av ångest förvridna ansikte.

—Kors, är det ni, fader Madeleine? sade mannen.

Detta namn, sålunda uttalat, i denna stund av nattligt mörker, på detta okända ställe och av denne okände man, kom Jean Valjean att studsa.

Han var beredd på allt, utom på detta. Den, som tilitalade honom, var en gubbe, krokryggig och halt, klädd nästan som en bonde, och hade på vänstra knäet en läderputa, vid vilken en tämligen stor bjällra hängde. Som hans ansikte befann sig i skuggan, kunde det icke urskiljas.

Emellertid hade gubben tagit av sig mössan och utbrast helt darrande:

— Men, herre Gud, hur kan ni vara här, fader Madeleine? Herre Jesus, vilken väg har ni kommit in? Ni faller då ned från himlen! Men det vore inte så underligt. Skulle ni falla ned någonsin, så vore det väl därifrån. Och så ni ser ut! Ingen halsduk, ingen hatt, ingen rock! Vet ni, att ni kunde sannerligen ha skrämt den, som inte kände er förut? Ingen rock! Herre min skapare, ha dina helige mist förståndet nu för tiden? Men hur har ni då kommit in här?

Orden flödade över varandra. Den gamle mannen ordade med en lantlig talförhet, vari det icke låg något oroande. Allt detta hade yttrats med

en blandning av bestörtning och okonstlad godmodighet.

— Vem är ni? Och vad är detta för ett ställe? frågade Jean Valjean.

— Åh, Gud hjälpe mig, är inte det för starkt! utbrast gubben. Jag är den, som ni har skaffat plats här, och detta är det ställe, där ni skaffat mig plats. Känner ni verkligen inte igen mig?

— Nej, sade Jean Valjean. Och huru kommer det sig, att ni känner mig, ni?

— Ni har räddat mitt liv, sade karlen.

Han vände sig om, en månstråle avtecknade hans profil, och Jean Valjean igenkände den gamle Fauchelevent.

— Ah, sade Jean Valjean, är det ni? Jo, nu känner jag igen er.

— Nå, det var då väl det! yttrade den gamle med en förebrående ton.

— Och vad gör ni här? återtog Jean Valjean.

— Kors, jag täcker över mina meloner, vet jag!

Den gamle Fauchelevent höll verkligen i handen änden av en halmmatta, vilken han höll på att breda över melonsängen, då Jean Valjean kom fram till honom. Han hade redan brett ut flere

sådana under loppet av den timme ungefär, som han varit i trädgården. Det var denna förrättning, som hade kommit honom att göra de besynnerliga rörelser, som Jean Valjean iakttagit från lidret.

Han fortfor:

— Jag sade för mig själv: Det är klart månsken, det blir frost. Om jag skulle sätta kapprockarna på mina meloner? Och ni borde sannerligen ha gjort sammaledes, tillade han, betraktande Jean Valjean med ett ljudligt skratt. Men hur kan ni vara här?

Jean Valjean, som fann sig vara känd av denne man, åtminstone under namnet Madeleine, gick endast med försiktighet vidare. Han kom fram med den ena frågan efter den andra. Underligt nog tycktes rollerna vara ombytta. Det var han, den objudne gästen, som framställde frågorna.

— Och vad är meningen med den där bjällran, som ni har på knäet?

— Med den där? svarade Fauchelevent. Det är för att man skall kunna undvika mig.

— Huru! För att man skall kunna undvika er?

Gubben Fauchelevent blinkade med ett obeskrivligt uttryck i minen.

— Åh, kors, det finns bara kvinnfolk i det här huset, en mängd unga flickor. Det tyckes, som om jag skulle vara farlig att möta. Bjällran varnar dem. Då jag kommer, gå de ur vägen.

— Vad är då detta för ett hus?

— Hm, det vet ni väl.

— Nej, det vet jag inte.

— Och det, fast ni skaffat mig plats som trädgårdsmästare här!

— Svara mig, som om jag ingenting visste.

— Nå ja, det är klostret Petit-Picpus då.

Jean Valjean drog sig nu till minnes. Slumpen, det vill säga försynen, hade kastat honom just i det kloster i kvarteret Saint-Antoine, där den gamle, genom sin kärras stjälpning ofärdige Fauchelevent på hans förord hade blivit antagen för två år sedan. Han upprepade, liksom talande för sig själv:

— Klostret Petit-Picpus!

— Ja visst, men, återtog Fauchelevent, hur tusan har ni burit er åt för att komma in här, fader Madeleine? Ni må vara en helig man huru mycket som helst, så är ni ändå en karl, och sådana få inte komma in hit.

— Men ni är ju här?

— Ja, men jag är också den ende.

— Emellertid måste jag stanna här, återtog Jean Valjean.

— Åh, min Gud! utbrast Fauchelevent.

Jean Valjean närmade sig gubben och sade till honom med allvarlig röst:

— Fader Fauchelevent, jag har räddat ert liv.

— Det var jag, som först påminde mig det, svarade Fauchelevent.

— Nå väl, ni kan nu göra för mig detsamma, som jag fordom gjorde för er.

Fauchelevent tog Jean Valjeans bägge kraftiga händer i sina gamla, skrumpna och darrande samt stod några sekunder, som om han icke kunnat tala. Slutligen utbrast han:

— Oh, det skulle vara en den gode Gudens välsignade nåd, om jag kunde göra någonting i den vägen för er! Jag rädda ert liv! Herr mär, förfoga över gubben efter behag.

En oförliknelig glädje hade liksom förklarat den gamle och tycktes stråla ur hans ansikte.

— Vad vill ni att jag skall göra? återtog han.

— Jag skall förklara er det. Har ni ett rum?

— Jag har ett kyffe, som ligger alldeles för sig självt, där, bakom ruinen efter det gamla klostret, i en vrå, som ingen ser. Där finns det tre rum.

»Kyffet» var verkligen så väl dolt bakom ruinen och så fullständigt undangömt för allas blickar, att Jean Valjean icke hade sett det.

— Det är bra! sade Jean Valjean. Nu begär jag två saker av er.

— Vilka då, herr mär?

— För det första, att ni inte säger till någon, vad ni vet om mig. För det andra, att ni inte försöker att själv få veta mera.

— Som ni vill. Jag vet, att ni inte kan göra någonting annat än det, som är hederligt, och att ni alltid har varit en Guds man. För övrigt är det ju ni, som satt mig hit. Det är er sak. Jag står till er tjänst.

— Det är överenskommet då. Kom nu med mig. Vi skola gå efter barnet.

— Ah! sade Fauchelevent. Har ni ett barn också?

Han yttrade icke ett ord vidare, utan följde Jean Valjean, som en hund följer sin herre.

Inom mindre än en halv timme därefter sov Co-

sette, på vilkens kinder värmen från en god eldbrasa återkallat rosorna, i den gamle trädgårdsmästarens säng. Jean Valjean hade åter tagit på sig sin halsduk och sin rock. Hatten, som han slungat över muren, hade han fått rätt på och tagit upp. Medan Jean Valjean tog på sig rocken, hade Fauchelevent knäppt av sig knäputan med bjällran, vilken nu prydde väggen, upphängd på en spik bredvid en korg. De bägge männen värmde sig, med armbågarna stödda mot ett bord, på vilket Fauchelevent hade satt fram ett stycke ost, rågbröd, en butelj vin och två glas, och den gamle sade till Jean Valjean, i det han lade handen på hans knä:

— Ack, fader Madeleine! Ni, som inte kände igen mig strax! Ni räddar folks liv, ni, och glömmer dem sedan! Åh, det är mycket illa! Men de komma nog ihåg er, de! Ni otacksamme!

X.

Det förklaras, huru det kom sig, att Javert fann nästet tomt.

De händelser, vilkas, så att säga, avigsida vi nyss sett, hade försiggått under de enklaste förhållanden.

Då Jean Valjean redan natten efter den dag, då Javert häktade honom vid Fantines dödsbädd, hade rymt ur stadsfängelset i Montreuil, antog polisen, att den förrymde galärslaven hade styrt kosan till Paris. Paris är en »malström», vari allt förlorar sig, och allt försvinner i denna världens brännpunkt liksom i havsvirvelns. Ingen skog döljer en människa så väl som detta folkvimmel. Flyktingar av alla slag veta också detta. De begiva sig till Paris som till ett slukande svalg. Det finns sådana svalg, som bringa räddning. Polisen känner också detta, och i Paris är det därför,

som den söker, vad den annanstädes förlorat ur sikte. Den sökte där för detta mären i Montreuil. Javert kallades till Paris för att lämna upplysningar vid efterspaningarna. Javert bidrog verkligen i hög grad till Jean Valjeans gripande ånyo. Javerts nit och skicklighet vid detta tillfälle blevo uppmärksammade av herr Chabouillet, prefekturs-ekreterare under greve Anglès. Herr Chabouillet, som för övrigt redan förut hade beskyddat Javert, lät anställa polisuppsyningsmannen i Montreuil vid polisen i Paris. Där gjorde sig Javert nyttig på mångfaldigt och, huru oväntat detta ord än kan synas för dylika tjänster, hedrande sätt.

Han tänkte icke mera på Jean Valjean — de hundar, som ständigt äro ute på jakt, glömma vargen i går för vargen i dag — då han i december 1823 kom att läsa en tidning, han, som aldrig brukade läsa tidningar. Men Javert hade, såsom monarkiskt sinnad, velat veta de närmare omständigheterna vid prinsen-överbefälhavarens triumflika intåg i Bayonne. Då han genomläst den artikel, som intresserade honom, ådrog sig ett namn, Jean Valjeans namn, nederst på sidan, hans uppmärksamhet. Tidningen förkunnade, att galär-

slaven Jean Valjean var död, och meddelade denna händelse i så bestämda ordalag, att Javert icke alls tvivlade därpå. Han inskränkte sig till att säga: Det var en god rapport. Sedan kastade han ifrån sig tidningen och tänkte icke mera på saken.

Någon tid därefter hände det sig, att ett polismeddelande från prefekturen i departementet Seine-et-Oise inkom till polisprefekturen i Paris angående ett barns bortförande, som sades under ganska egendomliga omständigheter ha ägt rum i Montfermeils kommun. En liten flicka om sju eller åtta år, så hette det i meddelandet, vilken av sin mor blivit anförtrodd åt en värdshusidkare på stället, hade blivit bortrövad av en okänd person. Den lilla svarade på namnet Cosette och var dotter till en ogift kvinna, kallad Fantine, som dött på ett sjukhus, man visste varken när eller var. Detta meddelande kom under Javerts ögon och gjorde honom fundersam.

Fantines namn var honom väl bekant. Han påminde sig, att Jean Valjean hade kommit honom, honom, Javert, att gapskratta, genom sin begäran om tre dagars uppskov för att söka reda på det

där styckets barn. Han erinrade sig också, att Jean Valjean hade blivit häktad i Paris, just då han steg upp i vagnen, som gick till Montfermeil. Några tecken hade till och med gjort troligt, att det var andra gången han steg upp i denna vagn, och att han redan aftonen förut hade gjort en första utflykt till denna bys omgivningar, ty i själva byn hade han icke blivit sedd. Vad hade han att göra i trakten av Montfermeil? Man hade icke kunnat gissa det. Javert förstod det nu. Fantines dotter befann sig där. Jean Valjean hade uppsökt henne. Nu hade detta barn blivit bortrövat av en okänd. Vem kunde denne okände vara? Skulle det vara Jean Valjean? Men Jean Valjean var ju död.

Utan att meddela sig åt någon, tog Javert den vagn, som hade sin station vid Tennfatet i återvändsgränden Planchette, och reste till Montfermeil.

Han väntade sig att där få mycken upplysning i saken. Han fann där endast, att det hela blev så mycket mera mystiskt.

De första dagarna efter Cosettes bortförande hade Thénardiers i förargelsen pratat bredvid

munnen. Lärkans försvinnande hade väckt uppseende i byn. Flera olika framställningar av saken hade genast gjorts, men stannade slutligen vid, att barnet blivit bortrövat. Därav härledde sig polismeddelandet. Emellertid hade Thénardier, sedan första hettan gått över, med sin beundransvärda instinkt ganska snart insett, att det aldrig är nyttigt att sätta allmänne åklagaren i rörelse, och att första följden av hans klagomål över Cosettes b o r t r ö v a n d e skulle bli att fästa rättvisans gnistrande öga på honom, Thénardier, och på en mängd grumliga affärer, som han hade för sig. Det sista ugglorna vilja, är, att man kommer till dem med ljus. Och att börja med, huru skulle han slingra sig ifrån de femton hundra francs, som han mottagit? Han slog därför tvärt om, satte munkavle på sin hustru och spelade förvånad, då någon talade med honom om det b o r t r ö v a d e b a r n e t. Han begrep icke det minsta därav. Utan tvivel hade han i första ögonblicket beklagat sig över, att den kära lilla flickan så hastigt »togs» ifrån honom. Han skulle av ömhet ha velat behålla henne två eller tre dagar till, men det var hennes »morfar», som kom-

mit och hämtat henne på det vanligaste sätt i världen. »Morfadern» var ett tillägg av honom själv, vilket gjorde god verkan. Det var denna historia, som Javert råkade på vid sin ankomst till Montfermeil. »Morfadern» kom Jean Valjean att försvinna.

Javert gjorde likväl några ingående frågor, beträffande Thénardiers historia.

— Vad var denne morfar för en och vad hette han?

Thénardier svarade helt obesvärat:

— Det var en rik lantbrukare. Jag såg hans pass. Jag vill minnas, att han kallade sig Guillaume Lambert.

Lambert är ett hyggligt och ganska förtroendeingivande namn. Javert återvände till Paris.

— Jean Valjean är nog död, sade han för sig själv, och jag är en lättrogen narr.

Han började på nytt glömma bort hela denna historia, då han under loppet av mars månad år 1824 fick höra talas om en besynnerlig person, som bodde i Saint-Médards församling och som fått binamnet »tiggaren, som ger allmosor». Denna person var en räntetagare, sades det, som ingen

riktigt visste namnet på, och som levde ensam med en liten åtta års flicka, vilken själv icke visste någonting, utom att hon kom från Montfermeil. Montfermeil! Detta ständigt återkommande namn kom Javert att spetsa öronen. En gammal tiggare, som var polisspion, efter att förut ha varit pedell, och vilken den omnämnde personen ibland gav en allmosa, tillade några andra omständigheter:

— Den ifrågavarande räntetagaren vore en särdeles folkskygg varelse, han gick aldrig ut annat än om aftonen, talade ej heller med någon, utom någon gång med de fattiga, och lät ingen komma sig nära. Han var klädd i en förskräcklig, gammal gul rock, som var värd flere millioner, emedan den var fullstoppad med banksedlar.

Detta kunde icke annat än reta Javerts nyfikenhet. För att få se denne besynnerlige räntetagare på nära håll utan att skrämma honom, lånade han en dag pedellens kläder ävensom den plats, där den gamle polisspionen brukade sitta hopkrupen alla aftnar, under det han mumlade fram böner och spionerade mitt under bedjandet.

Den »misstänkte individen» kom verkligen till

den sålunda förklädde Javert och gav honom en allmosa. I samma ögonblick lyfte Javert upp huvudet, och samma skakning Jean Valjean erfor, då han trodde sig igenkänna Javert, erfor också Javert, då han trodde sig igenkänna Jean Valjean.

Emellertid hade mörkret kunnat bedraga honom. Jean Valjeans död var av laga myndighet tillkännagiven. Allvarsamma tvivel kvarstodo således hos Javert, och då Javert tvivlade, grep han, denne samvetsgranne man, ingen människa i kragen.

Han följde sin man ända till gorbeauska rucklet och lockade »gumman» att prata, vilket icke var svårt. Gumman bekräftade för honom förhållandet med rocken, som var fodrad med miljoner, och berättade honom händelsen med tusenfrancssedeln som hon hade sett. Hon hade känt efter. Javert hyrde ett rum där. Samma afton flyttade han in dit. Han kom för att lyssna vid den hemlighetsfulle hyresgästens dörr, i hopp att få höra ljudet av hans röst, men Jean Valjean såg hans ljus genom nyckelhålet och lurade spionen genom att iakttaga tystnad.

Dagen efter begav sig Jean Valjean därifrån.

Men bullret av femfrancsstycket, som han släppte på golvet, märktes av gumman, som, då hon hörde penningar skramla, tänkte, att han ämnade flytta, och skyndade sig att därom underrätta Javert. På kvällen, då Jean Valjean gick ut, väntade honom Javert med två man bakom träden på boulevarden.

Javert hade i prefekturen begärt laga handräckning, men hade icke sagt namnet på den person han hoppades gripa. Det var hans hemlighet, och han hade bevarat den av tre skäl: först emedan den ringaste oförsiktighet kunde varsko Jean Valjean; vidare emedan gripandet av en gammal förrymd och för död ansedd galärslav, av en dömd förbrytare, som rättvisan i sina anteckningar fordom för alltid hänfört till m i s s d å d a r e a v f a r l i g a s t e s l a g, vore en storartad framgång, som parispolisens äldre medlemmar säkerligen icke skulle unna en nykomling som Javert, varför han fruktade, att de skulle taga från honom hans galärslav; samt slutligen emedan Javert, som var artist i sitt fack, hade smak för det oförutsedda. Han hatade dessa förutsagda framgångar, som man berövar deras doft genom att

tala om dem långt förut. Han älskade att utarbeta sina mästerstycken i tysthet och sedan plötsligt avslöja dem.

Javert hade följt Jean Valjean från träd till träd, sedan från gathörn till gathörn och hade icke förlorat honom ur sikte ett enda ögonblick. Till och med i de stunder, då Jean Valjean trodde sig som mest i säkerhet, hade Javert ögat på honom. Varför häktade Javert icke Jean Valjean? Jo, därför att han ännu tvivlade.

Man bör komma ihåg, att polisen på den tiden icke fick fara fram efter behag. Den fria pressen besvärade den. Några godtyckliga häktningar, hade påpekats i tidningarna, hade givit återljud i själva kamrarna och gjort prefekturen försiktig. Att förgripa sig mot den personliga friheten var icke en sak att leka med. Poliserna fruktade att misstaga sig. Prefekten höll efter dem. Ett felgrepp, och de blevo avsatta. Man kan då föreställa sig, vilken verkan denna korta notis, återgiven i ett tjog tidningar, skulle ha gjort i Paris:

"En gammal aktningsvärd gråhårsman, en aktad räntetagare, som var ute och promenerade med sin åttaåriga dotterdotter, blev i går häktad och

förd till prefekturfängelset såsom förrymd galärslav."

Låt oss därjämte upprepa, att Javert hade sina enskilda betänkligheter. Hans samvetes uppmaningar överensstämde med prefektens. Han var verkligen ej säker på sin sak.

Jean Valjean vände ryggen åt honom och gick i mörkret.

Sorgen, oron, ångesten, nedslagenheten, denna nya olycka att nödgas fly under natten och på måfå söka sig och Cosette en tillflykt i Paris, nödvändigheten att rätta sina steg efter ett barns, allt detta hade, Jean Valjean ovetande, förändrat hans gång och givit hans kroppsställning en sådan prägel av ålderdom, att själva polisen, förkroppsligad i Javert, kunde misstaga sig därpå och gjorde så även. Omöjligheten att närma sig allt för mycket, Jean Valjeans klädsel som en gammal emigrerad informator, Thénardiers förklaring, som gjorde honom till morfar, samt slutligen tron, att han var död i bagnon, ökade ytterligare den i Javerts sinne tilltagande ovissheten.

Ett ögonblick föll det honom in att tvärt begära få se hans papper. Men om denne man icke vore

Jean Valjean, om han icke vore någon beskedlig och hederlig gammal räntetagare, så vore han troligen någon djärv sälle, djupt invigd och inblandad i de parisiska bovarnas mörka anslag, någon farlig anförare för ett tjuvband, vilken gav allmosor för att dölja sina andra talanger — ett gammalt knep. Han hade förtrogna, medbrottslingar, tillfälliga härbärgen, dit han utan tvivel ämnade taga sin tillflykt. Alla dessa omvägar, som han gjorde bland gatorna, tycktes antyda, att han icke var en vanlig, hederlig människa. Att häkta honom för hastigt vore att »döda hönan, som värpte guldägg». Vilken olägenhet låg det väl i att vänta? Javert var ganska säker på, att han icke skulle undkomma.

Han vandrade sålunda tämligen rådvill framåt, görande sig hundratals frågor om denna gåtfulla person.

Det var först tämligen sent, på Pontoisegatan, som han tack vare det starka ljusskenet från en krog, fullkomligt säkert kände igen Jean Valjean.

Det finns i denna världen två slags varelser, som kunna spritta till ända in i sitt innersta: modern, som återfinner sitt barn, och tigern, som

återfinner sitt rov. Javert erfor denna djupa sprittning.

Sedan han bestämt känt igen Jean Valjean, den fruktansvärde galärslaven, märkte han, att de voro blott tre, och lät begära förstärkning av poliskommissarien vid Pontoisegatan. Innan man griper om en käpp av törne, drager man gärna handsken på sig.

Detta dröjsmål, jämte uppehållet vid gatukorset Rollin för att rådgöra med hantlangarna, hade så när kommit honom att tappa spåret. Emellertid hade han hastigt gissat, att Jean Valjean skulle vilja lägga Seinen mellan sig och sina förföljare. Han sänkte huvudet och funderade, lik en stövare, som håller nosen utmed marken för att vara säker om spåret. Javert gick med sin utomordentligt säkra instinkt rakt på Austerlitzbron. Ett ord till brovaktaren gjorde saken klar:

— Har ni sett till en karl med en liten flicka?

— Ja, jag lät honom betala sex öre, svarade brovaktaren.

Javert kom fram till bron tids nog för att se Jean Valjean på andra sidan floden med Cosette vid handen ila tvärs över den av månen belysta

öppna platsen. Han såg honom begiva sig in på gatan Chemin-Vert-Saint-Antoine. Han tänkte på återvändsgränden Genrot, anbragt där alldeles tillreds som en fälla, och på gränden Droit-Murs enda utgång åt lilla Picpusgatan. Han försäkrade sig då om huvudutgången, såsom jägare säga, och skickade i hast en av sina medhjälpare på en omväg för att bevaka denna utgång. Då en patrull, som återvände till vakten vid Arsenalen, gick förbi, begärde han handräckning av den och lät den följa med. I slika spelpartier äro soldaterna trumf. För att komma till rätta med ett vildsvin är det dessutom en regel att anlita både jägarens skicklighet och hundarnas styrka. Sedan Javert vidtagit dessa anordningar och visste Jean Valjean vara inklämd mellan återvändsgränden Genrot till höger, poliskonstapeln till vänster och honom själv bakom, tog han sig en duktig pris snus.

Därefter började han leka med sitt rov. Han hade en hänryckande stund av helvetisk njutning. Han lät sin man gå framför sig, vetande, att han hade honom i sina händer, men önskade att så länge som möjligt uppskjuta stunden för hans

häktande, lycklig över att veta honom fast och ändå se honom fri, slukande honom med blicken med samma vällustiga njutning som spindeln, då han låter flugan flaxa i nätet, eller katten, då han låter råttan springa en bit. Ramar och klor äga en avskyvärd sinnlig njutning, nämligen att känna det fångna djurets osäkra rörelser under deras grepp. Huru läckert att sålunda kväva det till döds!

Javert njöt. Maskorna i hans nät voro fast knutna. Han var säker om framgången. Han behövde nu blott knipa ihop handen.

Med det följe han hade var blotta tanken på motstånd omöjlig, huru beslutsam, kraftfull och förtvivlad Jean Valjean än kunde vara.

Javert gick långsamt framåt, under vägen rannsakande och genomsökande varje vrå av gatan, liksom en tjuvs fickor.

Då han kom till medelpunkten av sitt nät, fann han icke längre flugan där.

Man kan föreställa sig hans harm.

Han frågade sin utpost vid gatorna Droit-Mur och Picpus. Denne, som stått orubblig på sin plats, hade icke sett mannen gå förbi.

Det händer stundom, att en hjort undkommer, ehuru han har kopplet över sig, och då veta de erfarnaste jägare icke, vad de skola säga. Duvivier, Ligniville och Desprez stå handfallna. Vid ett missöde av detta slag utbrast Artonge: D e t är i c k e e n h j o r t, u t a n e t t t r o l l!

Javert skulle gärna velat utstöta samma rop. Hans missräkning gränsade ett ögonblick till förtvivlan och ursinne.

Det är säkert, att Napoleon begick fel i kriget mot Ryssland, att Alexander begick fel i kriget i Indien, att Cæsar begick fel i kriget i Afrika, att Kyros begick fel i kriget mot skyterna och att Javert begick fel i detta fälttåg mot Jean Valjean. Det var kanske ett fel av honom att tveka att igenkänna den gamle galärslaven. Redan första ögonkastet borde ha varit honom nog. Det var ett fel att icke helt enkelt gripa honom i gorbeauska rucklet. Det var ett fel att icke häkta honom, då han bestämt kände igen honom på Pontoisegatan. Det var ett fel, att han rådgjorde med sina medhjälpare i fullt månsken vid gatukorset Rollin. Visserligen äro råd nyttiga, och det är bra att känna och utforska, vilka bland hundarna

förtjäna tillit, men jägaren bör icke taga allt för många försiktighetsmått, då han jagar så oroliga djur som vargen och galärslaven. Då Javert allt för mycket sysselsatte sig med att leda kopplets stövare på spåret, skrämde han upp villebrådet, som därigenom fick väder av förhållandet och lagade sig undan. Det var framför allt ett fel att, då han återfann spåret vid Austerlitz-bron, leka den vådliga och barnsliga leken att hålla en sådan man fast med en trådände. Han hade ansett sig själv starkare, än han var, och trott sig kunna leka med ett lejon, liksom katten med en råtta. Men på samma gång hade han ansett sig svagare, än han var, då han fann det nödvändigt att draga till sig förstärkning. Detta var en olycksbringande försiktighet och medförde förlusten av en dyrbar tid. Javert begick alla dessa fel och var icke desto mindre en av de skickligaste och pålitligaste spioner, som ha funnits. Han var i ordets hela bemärkelse, vad man på jaktspråket kallar en k l o k h u n d. Men vem är väl fullkomlig här i världen?

De största strategiska snillen ha sina olycksdagar.

Grova misstag äro ofta liksom grova rep sammansatta av en mängd fina tågor. Repa upp kabeln tråd för tråd, tag i sär alla små avgörande bevekelsegrunder, och ni skall förkasta den ena efter den andra med ett: var det bara den där? Men sno och tvinna dem tillsammans, och det blir någonting oerhört. Det blir Attila, som tvekar mellan Markianos i österlandet och Valentinianus i västerlandet; det blir Hannibal, som fördröjer sig vid Capua. Det blir Danton, som somnar vid Arcis-sur-Aube.

Huru som helst, så tappade icke Javert huvudet i den stund, då han märkte, att Jean Valjean hade undkommit honom. Övertygad om, att den förrymde galärslaven icke kunde vara långt borta, ställde han folk på lur, anordnade fällor och bakhåll samt strövade genom kvarteret hela natten. Det första han märkte var rubbningen av gatlyktan, vars lina var avskuren. Ett värdefullt tecken, som dock förvillade honom genom att leda alla undersökningar till återvändsgränden Genrot. Det finns i denna gränd tämligen låga murar och bakom dem trädgårdar, vilkas utkanter stöta intill ofantliga fält av ouppodlad jord. Jean Valje-

an hade påtagligen tagit flykten ditåt. Det vissa är, om han trängt litet längre in i återvändsgränden Genrot, han troligen hade gjort det och då varit förlorad.

Javert genomletade dessa trädgårdar och dessa fält, som om han sökte efter en nål.

I daggryningen kvarlämnade han två slipade karlar för att hålla utkik och återvände lång i synen till polisprefekturen, skamflat som en detektivpolis, som blivit gripen av en tjuv.

SJÄTTE BOKEN.

Petit-Picpus.

I.

Lilla Picpusgatan nummer 62.

Ingenting kunde för ett halvt århundrade sedan mera likna en vanlig inkörsport än inkörsporten till nummer 62 Lilla Picpusgatan. Genom denna port, som vanligtvis stod halvöppen på det mest inbjudande sätt, såg man två saker, i vilka det just icke ligger någonting dystert, nämligen en gård, omgiven av murar, beklädda med vinrankor, samt ansiktet på en portvakt, som går och driver av och an.

I bakgrunden såg man stora träd sticka upp över muren.

Då någon solstråle livade gården, då ett glas vin livade portvakten, var det svårt att gå förbi

nummer 62 Lilla Picpusgatan utan att därifrån medföra ett leende intryck.

Likväl var det ett dystert ställe man skådat.

Tröskeln log, huset bad och grät.

Om man lyckades, vilket alls icke var lätt, att slippa förbi portvakten, och detta var nästan för alla en omöjlighet, ty det fanns ett: S e s a m, ö p p n a d i g! som man måste känna till. Om man, sedan man sluppit förbi portvakten, gick in till höger i en liten förstuga, där man mötte en trappa, inklämd mellan två väggar och så trång, att blott en person i sänder kunde komma fram; om man icke lät avskräcka sig av denna trappgångs med kanariegul rappning ovanför en chokoladfärgad sockel överstrukna väggar utan vågade sig uppför, så kom man, efter att ha gått förbi en första avsats och sedan en andra, till första våningen och en korridor, där den gula rappningen och den chokoladfärgade sockeln stilla, men envist förföljde en. Trappan och korridoren voro upplysta av två vackra fönster. Korridoren bildade en vinkel och blev sedan mörk. Vek man om denna udde, så kom man efter några steg till en dörr, så mycket mera hemlighetsfull, som

den icke var stängd. Man sköt upp den och befann sig i ett litet rum med tegelgolv, omkring sex fot i fyrkant, tvättat, snyggt, men kallt, klätt med grönblommiga nankinstapeter till sjuttiofem centimes rullen. En vitaktig, matt dager föll in genom ett stort fönster med små rutor, vilket befann sig till vänster och intog rummets hela bredd. Man såg sig omkring, men märkte ingen. Man lyssnade, men hörde icke ett steg, icke ett mänskligt ljud. Väggarna voro tomma, rummet var omöblerat, där fanns icke en stol.

Man såg sig ytterligare omkring och varseblev på väggen mitt emot dörren ett fyrkantigt hål, ungefär en fot i kvadrat, försett med ett galler av svarta, knotiga, fasta järnstänger, lagda i kors, så att de bildade rutor, jag hade så när sagt maskor, av mindre än halvannan tums genomskärning. De små gröna blommorna på nankinstapeterna gingo helt lugnt och ordentligt ända intill dessa järnstänger, utan att denna hemska beröring skrämde dem och kom dem att virvla sin väg. Förutsatt, att någon levande varelse skulle ha varit nog förundransvärd mager för att försöka tränga sig in eller ut genom det fyrkantiga hålet, skul-

le dock detta galler ha hindrat honom därifrån. Det släppte icke kroppen igenom, men det släppte igenom ögonen, det vill säga själen. Det såg ut, som om man hade tänkt på detta, ty gallret var förstärkt medelst en tunn plåt av järnbleck, infattad i muren en smula bakom gallret och genomstucken med tusentals små hål, mera mikroskopiska än hålen i ett durchslag. Nederst i denna plåt var en öppning anbragt, alldeles lik den på en brevlåda. Ett linneband, fäst vid en klocksträng, hängde ned till höger om det förgallrade hålet.

Om man drog på detta band, ringde en klocka, och man hörde helt nära sig en röst, som kom en att spritta till.

— Vem är där? frågade rösten.

Det var en kvinnoröst, en ljuv röst, så ljuv, att den lät sorglig.

Här fordrades återigen att känna till en trollformel. Kände man icke den, tystnade rösten och väggen blev åter så tyst, som om gravens fasaväckande mörker hade funnits på andra sidan därom.

Om man kände trollformeln, så återtog rösten:

— Stig in till höger.

Man märkte då till höger om sig, mitt emot fönstret, en gråmålad glasdörr med ett fönster upptill. Man lyfte på klinkan, steg in genom dörren och erfor alldeles samma intryck, som då man på teatern inträder i en griljerad parterrloge, innan gallret blivit nedfällt och kronan tänd. Man var verkligen i ett slags teaterloge, svagt upplyst av den matta dagern från glasdörren, trång och möblerad med två gamla stolar och en alldeles upprispad halmmatta, en verklig loge med sitt bröstvärn, lagom högt att stödja armbågen på och uppbärande en svart träskiva. Denna loge var försedd med galler, ehuru icke ett förgyllt trägaller såsom på operan, utan ett vidunderligt, spetsrutigt gallerverk av järnstänger, på ett vederstyggligt sätt hopslingrade och fästa i muren medelst ofantliga blyklumpar, vilka liknade knutna nävar.

Sedan de första minuterna förgått och blicken börjat vänja sig vid halvdagern i denna håla, försökte den tränga igenom gallret, men kom icke längre än sex tum innanför. Där mötte den ett stängsel av svarta innanluckor, förstärkta och befästa med tvärslåar av trä, målade i pepparkaks-

gult. Dessa innanluckor voro delade i långa, smala spjälor, som kunna skjutas ihop, och skymde för gallrets hela längd. De voro alltid tillslutna.

Efter några ögonblicks förlopp hörde man en röst bakom dessa innanluckor kalla på en och säga:

— Här är jag. Vad vill ni mig?

Det var en älskad röst, stundom en tillbedd röst. Man såg ingen. Man hörde knappast av ett andedrag. Det föreföll, som om det varit en frambesvuren ande, som talat till en tvärs igenom gravens dörr.

Om man uppfyllde vissa föreskrivna villkor, vilket mycket sällan inträffade, öppnade sig en smal spjäla i en av luckorna mitt emot och förbyttes anderösten till en andeuppenbarelse. Bakom gallret, bakom innanluckan skönjde man då, så vitt gallret medgav, ett huvud, av vilket endast munnen och hakan syntes. Det övriga var betäckt av ett svart dok. Man såg ett svart halskläde och en knappast skönjbar skepnad, höljd i en svart svepning. Detta huvud talade till en, men betraktade en icke och smålog aldrig mot en.

Dagern, som föll in bakom den besökande, var

så anbragt, att denne såg detta huvud i ljuset, medan det såg den besökande i skuggan. Denna dager var en sinnebild.

Genom den öppning, som sålunda blivit åvägabragt, dök emellertid blicken nyfiket in i detta för allas ögon slutna rum. En djup rymd omgav denna sorgklädda skepnad. Ögonen letade i denna rymd och sökte urskilja, vad som fanns omkring skepnaden. Efter en mycket kort stund märkte man, att man icke såg någonting. Vad man såg var natt, tomhet, mörker, ett vintertöcken blandat med gravdunst, ett slags förfärande lugn, en tystnad, varur man icke kunde uppfånga något, icke ens suckar, ett dunkel, vari ingenting kunde urskiljas, icke ens skuggbilder.

Det man såg var det inre av ett kloster.

Det var det inre av den dystra och allvarliga byggnad, som kallades bernardinernunnornas av det ständiga tillbedjandet kloster. Den loge, vari man befann sig, var samtalsrummet. Den röst, som först hade tilltalat en, tillhörde dörrvakterskan, som alltid satt orörlig och tyst på andra sidan om muren, nära den fyrkantiga öppningen,

skyddad av järngallret och plåten med de tusentals hålen som av ett dubbelt visir.

Det mörker, vari den griljerade logen var försänkt, härledde sig därav, att samtalsrummet, som hade ett fönster utåt den yttre världen, icke hade något inåt klostret. Inga främmande ögon borde få se något av detta helgade ställe.

Emellertid fanns det någonting på andra sidan om denna skugga; det fanns ett ljus; det fanns ett liv i denna död. Ehuru detta kloster var det mest igenmurade bland alla, skola vi försöka att inträngа däri, och låta läsaren göra sammaledes samt, utan att glömma hovsamhetens bud, omtala saker, som berättarna aldrig sett och till följd därav aldrig omtalat.

II.

Martin Vergas klosterregler.

Detta kloster, som år 1824 redan i lång tid hade funnits vid Lilla Picpusgatan, var ett samfund av bernardinernunnor av Martin Vergas klosterregel.

Dessa bernardinernunnor hörde följaktligen icke, såsom bernardinermunkarne, under Clairvaux, utan, såsom benediktinerna, under Citeaux. Med andra ord, de voro icke den helige Benedictus' underlydande.

Var och en, som något grävt i gamla folianter, vet, att Martin Verga år 1425 stiftade en klosterförening (kongregation) av bernardin-benediktinernunnor, som hade Salamanca till huvudkloster och Alcala till lydkloster.

Denna klosterförening hade utgrenat sig till alla katolska land i Europa.

Dessa inympningar av en orden på en annan

äro ingenting ovanligt i den romerska kyrkan. För att endast tala om benediktinerorden, varom här är fråga, så höra till denna orden, utom Martin Vergas klosterförening, fyra andra klosterföreningar: två i Italien, nämligen Montecasino och Santa Giustina av Padua, två i Frankrike, Clugny och Saint-Maur, och nio ordnar, Valombrosaorden, Grandmonts orden, cœlestinerna, kamaldulenserna, kartäuserna, humiliaterna, olivetanerna, sylvestrinerna och slutligen cistercienserorden, ty denna själv, en stam för andra ordnar, är blott en telning av benediktinerorden. Cistercienserorden leder sitt ursprung från den helige Robert, abbot av Molesme i biskopsstiftet Langres år 1098. Men det var år 529, som djävulen, efter att ha dragit sig undan till ödemarken vid Subiaco (han var gammal; månne han givit sig till eremit?), förjagades från Apollos gamla tempel, där han hade sin bostad, av den helige Benedictus, som då var blott sjutton år gammal.

Näst efter regeln hos karmeliterna, som gå barfota, bära en vidja kring halsen och aldrig få sätta sig, är Martin Vergas för bernardin-benediktinernunnorna gällande klosterregel den strän-

gaste. De gå klädda i svart med ett halskläde, som, enligt den helige Benedictus' uttryckliga föreskrift, når ända upp till hakan. En ylleklänning med vida ärmar, ett stort ylledok, det nämnda halsklädet, som går upp till hakan och ligger i fyrkant över bröstet, en huvudbindel, som går ända ned till ögonen, se där deras dräkt. Allt är svart, utom huvudbindeln, som är vit. Noviserna bära samma dräkt, men helt vit till färgen. De, som avlagt klosterlöftet, ha dessutom ett radband vid sidan.

Bernardin-benediktinernunnorna av Martin Vergas klosterregel utöva »det ständiga tillbedjandet», liksom de benediktinernunnor, som kallas nunnorna av det heliga sakramentet (les dames du Saint-Sacrement) och som i början av detta århundrade hade två hus i Paris, det ena vid le Temple, det andra vid gatan Neuve-Sainte-Geneviève. För övrigt voro bernardin-benediktinernunnorna i Petit-Picpus, om vilka vi tala, en helt annan orden än nunnorna av det heliga sakramentet, som hade sina kloster vid gatan Neuve-Saint-Geneviève och vid le Temple. Det fanns talrika skiljaktigheter i deras ordensregler. Sådana fun-

nos även i dräkten. Bernardin-benediktinernunnorna i Petit-Picpus buro svart halskläde, medan benediktinernunnorna av det heliga sakramentet vid gatan Neuve-Saint-Geneviève hade ett vitt sådant och dessutom på bröstet »ett heligt sakrament»*) av omkring tre tums höjd och av förgyllt silver eller förgylld koppar. Nunnorna i Petit-Picpus buro aldrig detta. »Det ständiga tillbedjandet», gemensamt för klostret Petit-Picpus och för Temple-klostret, hindrade dem icke från att i övrigt vara alldeles skilda. Detta tillbedjande är den enda likheten mellan nunnorna av det heliga sakramentet och bernardinernunnorna av Martin Vergas regel, på samma sätt som studerandet och förhärligandet av alla de mysterier, som hänföra sig till Kristus' barndom, levnad och död samt till den heliga jungfrun, bildade en likhet emellan tvenne ordnar, som dock voro vitt skilda och ibland fientliga mot varandra, nämligen de italienska oratoristerna, stiftade i Firenze av Filippo de Neri, och de franska oratoristerna, stiftade i Paris av Pierre de Bérulle. Oratorister-

*) En monstrans med hostian.

na i Paris yrkade på företrädet, enär Filippo de Neri bara var ett helgon, medan Bérulle var kardinal.

Låt oss nu återkomma till Martin Vergas stränga spanska ordensregel.

Bernardin-benediktinernunnorna av denna klosterregel leva på mager kost hela året, fasta under hela fastlagen samt många andra dagar, som gälla särskilt för dem, stiga upp ur sin första sömn från klockan ett till tre på morgonen för att läsa i brevariet och sjunga morgonmässan, ligga alla årstider mellan yllelakan och på halm, nyttja aldrig bad, tända aldrig upp någon eld, gissla sig alla fredagar, iakttaga tysthetsregeln, tala aldrig med varandra utom på vilostunderna, som äro mycket korta, och bära grova yllelintyg under sex månader, från den 14 september, den heliga korsupphöjelsens dag, ända till påsk. Dessa sex månader äro dock en mildring, ty regeln säger hela året; men detta yllelintyg, outhärdligt under sommarvärmen, alstrade febrar och nervösa krampanfall, så att bruket därav måste inskränkas. Även med denna lindring få nunnorna tre eller fyra dagars feber, sedan de den 14 september anlagt det-

ta plagg. Lydnad, fattigdom, kyskhet, ständigt förblivande inom klostret, se där deras löften, som i hög grad skärpas inom klostret.

Priorinnan väljes för tre år av »mödrarna», vilka kallas »stämmomödrarna» (mères voca-les), emedan de ha rösträtt eller stämma i kapitlet. En priorinna kan icke återväljas mer än två gånger, så att nio år blir den längsta möjliga regeringstiden för en sådan.

De få aldrig se den tjänstförrättande prästen, som alltid är dold för dem av ett nio fot högt förhänge av sars. Under predikan, då predikanten befinner sig i kapellet, fälla de ned doket över ansiktet. De böra alltid tala sakta och gå med ögonen fästa på marken och sänkt huvud. En enda man får inträda i klostret, nämligen stiftets ärkebiskop.

Där finns väl ännu en, nämligen trädgårdsmästaren, men denne är alltid en gammal gubbe, och på det han alltid skall vara ensam i trädgården samt nunnorna erinras om att undvika honom, så fästes en bjällra vid hans knä.

Alla måste visa priorinnan en oinskränkt och blind lydnad. Det är den kanoniska undergiven-

heten i hela dess försakelse. De måste lyda henne såsom Kristus' röst, ut voci Christi, på en vink, vid första tecken, ad nutum, ad primum signum, genast, med glädje, med ihärdighet och med en viss blind lydnad, prompte, hilariter, perseveranter et cæca quadam obedientia, såsom filen i arbetarens hand, quasi lima in manibus fabro, utan att få läsa eller skriva något utan hennes uttryckliga tillåtelse, legere vel scribere non addiscerit sine expressa superioris licentia.

Var och en i sin tur förrättar, vad de kalla reparationen, det vill säga bönen för alla de synder, alla de fel, alla de oordningar, alla de våldshandlingar, alla de orättvisor och alla de brott, som begås på jorden. I tolv timmar å rad, från klockan fyra på morgonen till klockan fyra på eftermiddagen, ligger den syster, som förrättar reparationen, på stengolvet på knä framför det heliga sakramentet med hopknäppta händer och ett rep om halsen. Då hon icke längre kan uthärda för trötthet, lägger hon sig framstupa med ansiktet mot golvet och med armarna

i kors; det är all den lindring hon får. I denna ställning beder hon för alla brottslingar i världen. Detta är så storartat, att det gränsar till det sublima.

Som denna handling förrättas framför en påle, ovanpå vilken brinner ett vaxljus, så kallas det ömsom att göra reparationen eller att vara vid pålen. Nunnorna föredraga till och med av ödmjukkhet det senare uttrycket, som innebär en föreställning om straff och förnedring.

Att göra reparationen är en förrättning, vari hela själen uppgår. Systern vid pålen skulle icke vända på huvudet, ens om åskan sloge ned bakom henne.

Dessutom ligger alltid en nunna på knä framför det heliga sakramentet. Denna vakt räcker en timme. De avlösa varandra alldeles som soldater på post. Detta är »det ständiga tillbedjandet».

Priorinnorna och mödrarna bära nästan alltid namn, som ha en synnerligt allvarlig betydelse och påminna, icke om helgon och martyrer, utan om särskilda tilldragelser i Jesu Kristi liv, såsom moder Nativité (födelse), moder Conception (avelse), moder Presentation (offrande), moder

Passion (lidande), och så vidare. Emellertid äro helgonnamn icke förbjudna.

Då man ser dem, ser man aldrig något mer av dem än deras mun.

Allesammans ha gula tänder. En tandborste har aldrig fått komma in i klostret. Tändernas borstning är översta pinnen i en stege, vars nedersta pinne är själens förtappelse.

De säga aldrig om någonting: m i n eller m i t t. De ha ingenting eget och få icke fästa sig vid något. De säga om allting: v å r t, såsom vårt dok, vår rosenkrans; om de någonsin talade om sitt lintyg, skulle de säga v å r t l i n t y g. Stundom händer väl, att de fästa sig vid något litet föremål, vid en bönbok, en relik eller en vigd medalj. Men så snart de märka, att de börja fästa sig vid en sådan sak, böra de giva bort den. De påminna sig då den heliga Teresas yttrande, då en förnäm dam, just som hon skulle inträda i hennes orden, sade till henne:

— Tillåt, min moder, att jag skickar efter en helig bibel, som jag håller mycket kär.

— A h, n i h å l l e r n å g o n t i n g k ä r t!

Om så är, gå då icke in bland oss! var svaret.

Alla äro de förbjudna att stänga in sig och att ha ett eget rum, där de kunna säga sig vara hemma. De vistas i öppna celler. Då de möta varandra, säger den ena: Lovat och prisat vare altarets högt heliga sakrament! Den andra svarar då: I evighet. Samma ceremoni, då den ena knackar på dörren hos den andra. Knappt har dörren hunnit vidröras, förrän på andra sidan om den en mild röst höres hastigt säga: I evighet. Liksom alla andaktsövningar blir detta maskinmässigt i följd av vanans makt, och den ena säger stundom sitt i evighet, innan den andra fått tid att uttala den för övrigt tämligen långa meningen: Lovat och prisat vare altarets högt heliga sakrament!

Hos nunnorna av jungfru Marias besökelseorden säger den, som inträder: Ave Maria, och den, till vilken man inkommer, svarar: Gratia plena. Det är deras hälsning, som verkligen är full av både nåd och behag.

Varje timme på dagen slår klockan i kloster-

kyrkan tre slag utöver timslagen. Vid denna signal avbryta priorinnan, stämmomödrarna, nunnorna, lajsystrarna, noviserna, postulanterna (de inträdessökande), vad de säga, vad de göra eller vad de tänka, och alla säga på en gång, till exempel, om klockan är fem: Klockan fem och varje timma vare altarets högt heliga sakrament lovat och prisat! Klockan åtta heter det: Klockan åtta och varje timme, och så vidare, och så allt framgent med vederbörlig förändring för var timme.

Detta bruk, som har till ändamål att avbryta tankarna och alltid återföra dem till Gud, finns i många klostersamfund, endast att formeln omväxlar. Sålunda säger man i Jesusbarnets samfund: I denna timme och varje timme måtte kärleken till Jesus upptända mitt hjärta!

Benediktin-bernardinernunnorna av Martin Vergas regel, vilka sedan femtio år tillbaka befinna sig i klostret Petit-Picpus, sjunga sina kyrkosånger i en tung koral, i fullstämmig unison och alltid med full röst under hela gudstjänsten. Över

allt, där det i handboken står en asterisk, göra de en paus och säga med låg röst: Jesus Maria Josef. Vid själamässor taga de tonen så lågt, att kvinnoröster knappt kunna gå så lågt ned. Detta gör ett gripande och tragiskt intryck.

Nunnorna i Petit-Picpus hade låtit bygga ett valv under sitt högaltare för att där begrava sina avlidna. Styrelsen, såsom de bruka säga, tillät dem icke att sätta ned likkistor i detta valv. De måste därför efter döden flytta ur klostret. Detta väckte hos dem bedrövelse och bestörtning såsom ett brytande av klosterlöftet.

De hade som en medelmåttig tröst fått tillåtelse att begravas på en särskild timme och i ett särskilt hörn av Vaugirards gamla kyrkogård, som var bildad av en tomt, vilken fordom hade tillhört deras samfund.

Om torsdagarna bevista dessa nunnor högmässa, aftonsång och all annan gudstjänst, alldeles som på söndagen. De iakttaga dessutom samvetsgrant firandet av alla de små, för världens barn obekanta helgdagar, med vilka kyrkan fordom slösade i Frankrike, liksom den ännu gör det i Spanien och Italien. Deras besök i kapellet äro

otaliga. Vad mängden och längden av deras böner beträffar, så kunna vi icke giva ett bättre begrepp därom än genom att anföra det menlösa yttrande, som en av dem en gång fällde. De inträdessökandes böner äro förfärande, novisernas ännu värre och nunnornas ännu mycket värre.

En gång i veckan samlas kapitlet. Priorinnan för ordet, stämmomödrarna äro bisittare. Varje syster kommer i sin tur och knäfaller på stengolvet samt bekänner med hög röst inför alla närvarande de fel och synder hon begått under veckan. Stämmomödrarna rådpläga efter varje bekännelse och ådöma med hög röst syndaboten.

Utom bekännelsen med hög röst, till vilken man spar alla fel av någon betydenhet, ha de för mindre svaghetssynder den så kallade la coulpe. Denna består i att under gudstjänsten lägga sig framstupa framför priorinnan, ända till dess hon, som aldrig kallas annat än vår moder, genom ett sakta slag mot träet i sin korstol underrättar den ångerfulla, att hon får stiga upp. Man avlägger sin »coulpe» för de minsta småsaker: ett sönderslaget glas, ett sönderrivet dok, några se-

kunders ofrivilligt dröjsmål vid en tjänstgöring, en falskt sjungen not i kyrkan, och så vidare; detta är tillräckligt för att göra sin coulpe. Coulpen är frivillig. Det är den felande själv, som dömer sig och ålägger sig straffet. På sön- och helgdagarna är det fyra »sångmödrar» (mères chantres), som sjunga psalmerna framför en stor sångpulpet med fyra notställ. En dag skulle en »sångmoder» taga upp en psalm, som började med ordet Ecce, men råkade att i stället för detta ord med ljudlig röst uppstämma de tre noterna c, h, g. För denna tankspriddhet underkastade hon sig en coulpe, som räckte under hela gudstjänsten. Något, som gjorde felet oerhört, var, att kapitlet icke hade kunnat hålla sig från att skratta.

Då en nunna kallas till samtalsrummet, vore det än priorinnan själv, så fäller hon ned sitt dok, så att ingenting mer än munnen synes.

Priorinnan är den enda, som får meddela sig med främmande. De övriga få icke träffa andra än sina närmaste anhöriga, och detta mycket sällan. Om händelsevis någon från den yttre världen infinner sig för att få se en nunna, som man

ute i livet känt eller hållit av, så fordras därtill en lång underhandling. Är det ett fruntimmer, så lämnas stundom tillåtelsen. Nunnan kommer då och talar med henne genom fönsterluckan, vilken aldrig öppnas annat än för en mor eller en syster. Det behöver icke sägas, att en sådan tillåtelse aldrig lämnas åt män.

Sådan är den helige Benedictus', av Martin Verga skärpta regel.

Dessa nunnor äro aldrig glada, blomstrande och friska till utseendet, såsom fallet ofta är med nunnor av andra ordnar. De äro bleka och allvarsamma. Från 1825 till 1830 blevo tre bland dem vansinniga.

III.

Stränga krav.

Man har minst i två år postulant, ofta i fyra, samt i fyra år novis. Det är sällsynt, att det slutliga löftet kan avläggas förr än vid tjugotre eller tjugofyra års ålder. Bernardinerbenediktinernunnorna av Martin Vergas regel emottaga inga änkor i sin orden.

I sina celler underkasta de sig en mängd okända späkningar, vilka de aldrig få omtala.

Den dag, då en novis avlägger sitt klosterlöfte, klädes hon i sin bästa dräkt, med vita törnrosor i håret, som upplägges i glänsande lockar. Sedan lägger hon sig ned framstupa, en stor svart slöja utbredes över henne och man sjunger dödsmässan. Då dela sig nunnorna i två rader, av vilka den ena går förbi henne och säger med klagande ton: V å r s y s t e r ä r d ö d, medan

den andra med jublande röst svarar: H o n l e v e r i J e s u s K r i s t u s.

Vid tidpunkten för vår berättelse var med klostret förenad en uppfostringsanstalt för unga adliga flickor, de flesta rika, bland vilka bemärktes en fröken de Sainte-Aulaire, en fröken de Bélissen och en engelska med det lysande katolska namnet Talbot. Dessa unga flickor, som av dessa nunnor uppfostrades mellan fyra väggar, växte upp i fasa för världen och tidevarvet. En av dem sade till oss en dag: D å j a g s å g g a t s t e n a r n a, r y s t e j a g f r å n h u v u d t i l l f o t. De voro klädda i blått med en vit mössa och hade den helige andes sinnebild av förgyllt silver eller av koppar fäst på bröstet. På vissa stora högtidsdagar, synnerligast den heliga Martas dag, beviljades dem såsom en hög gunst och ytterlig sällhet att få kläda sig som nunnor och under en hel dag förrätta de av den helige Benedictus föreskrivna åliggandena och andaktsövningarna. Under den första tiden lånade nunnorna dem sina svarta kläder. Detta ansågs dock för ett vanhelgande och priorinnan förbjöd det. Sådana lån tillätos endast noviserna. Märkligt är,

att dessa föreställningar, som i klostret utan tvivel tåldes och uppmuntrades av någon hemlig benägenhet för proselytmakeri och för att giva dessa barn en försmak av den heliga dräkten, av pensionärerna betraktades som en verklig lycka och en riktig förlustelse. Det roade dem helt enkelt. Det var nytt, det var en omväxling. Uppriktigt menade barnaskäl, som dock icke lyckas göra begripligt för oss världens barn sällheten av att hålla en vigvattenskvast i handen eller att stå i timtal och sjunga fyrstämmigt framför en sångpulpet.

Lärjungarna fogade sig efter alla klostrets bruk, med undantag av späkningarna. Mången ung kvinna, som sedan kommit ut i världen, hade efter flera års äktenskap ännu icke lyckats vänja sig av med att, varje gång någon klappade på hennes dörr, i största hast säga: I evighet. Liksom nunnorna fingo pensionärerna aldrig se sina föräldrar annat än i samtalsrummet. Till och med deras mödrar fingo icke omfamna dem. Se här ett exempel på, huru långt strängheten gick i detta fall. En ung flicka erhöll en dag besök

av sin mor, som hade med sig en liten tre år gammal syster till henne. Den unga flickan grät, ty hon skulle så gärna velat omfamna sin syster. Omöjligt. Hon bönföll, att det åtminstone måtte tillåtas barnet att sticka sin lilla hand genom järngallret, så att hon skulle få kyssa den. Detta avslogs, nästan med harm.

IV.

Glada stunder.

Dessa unga flickor ha icke desto mindre uppfyllt detta allvarsamma hus med tjusande minnen.

Vissa stunder blixtrade barndomsglädjen i detta kloster. Fritimman slog. En dörr vände sig på sina gångjärn. Fåglarna sade: Gott, se där ha vi barnen! En ström av ungdom översvämmade denna trädgård, vars gångar bildade ett kors, liksom på ett bårkläde. Strålande anleten, vita pannor, oskyldiga ögon, fulla av glädjens ljus, en morgonrodnad i alla möjliga skiftningar spridde sig i detta mörker. Efter psalmsjungandet, klämtningarna, gudstjänstringningarna, själaringningarna och mässläsandet ljöd plötsligt detta sorl av unga flickor, ljuvligare än en bisvärms surrande. Glädjens bikupa uppläts och var och en förde dit sin honung. Man lekte, man ropade på

varandra, man samlade sig i flockar, man sprang. Vackra små vita tänder lyste under pladdret i alla vrår. Doken övervakade på avstånd löjena, skuggorna lurade på solstrålarna, men vad betydde det? Man strålade och log lika fullt. Dessa fyra dystra murar hade sin stund av villa, där de, dunkelt belysta av återskenet från så mycken glädje, stodo som vittnen till dessa flicksvärmars behagliga virvlande om varandra. Det var som ett regn av rosor mitt i sorgens boning. De unga flickorna skalkades under nunnornas ögon. Syndlöshetens blick besvärade icke oskulden. Bland så många strängt tvungna timmar fanns, tack vare dessa barn, även en av naturlig glädje. De små hoppade, de stora dansade. I detta kloster hade leken en himmelsk anstrykning. Ingenting kunde vara mera hänförande och högtidligt än alla dessa friska, nyutspruckna själar. Homeros skulle där ha kunnat le med Perrault, och i denna dystra trädgård fanns tillräckligt av ungdom, hälsa, sorl, rop, yrhet, nöje, sällhet för att utjämna rynkorna hos alla mormödrar i världen, hjältediktens så väl som sagans, tronens så väl som kojans.

I detta hus har man kanske mer än på något

annat ställe fått höra dessa barnainfall, som äro så fulla av behag och komma en att le med ett nöje, fullt av djupa tankar. Det var mellan dessa fyra dystra väggar, som ett fem års barn en dag utbrast:

— Moder, en av de stora har sagt mig, att jag inte har mer än nio år och tio månader att stanna kvar här. Vilken lycka!

Det var också där, som följande minnesvärda samtal ägde rum:

En stämmomoder: Varför gråter du, mitt barn?

Barnet (sex år), snyftande: Jag sade till Alix, att jag kan min franska historia. Och så sade hon, att jag inte kan den, men jag vet, att jag kan den.

Alix, den stora (nio år): Nej. Hon kan den inte.

Modern: Hur vet du det, mitt barn?

Alix: Hon sade till mig, att jag kunde få slå upp boken var som helst och göra henne en fråga, som stod där, och att hon skulle svara på den.

— Nå?

— Hon kunde inte svara.

— Låt höra. Vad frågade du henne då?

— Jag slog upp boken på en höft, som hon ville, och gjorde henne den första fråga jag fann på.

— Och vad var det för en fråga?

— Det var: V a d h ä n d e s e d a n?

Det var också där, som följande djupsinniga anmärkning gjordes om en papegoja, som var en smula läckergom och tillhörde en av pensionärerna:

— S å s ö t h o n ä r! H o n s l i c k a r a v s m ö r g å s e n a l l d e l e s s o m e n m ä n n i s k a.

Det var på en stenhäll i detta kloster, som man tog vara på följande bikt, uppskriven på förhand, för att hon icke skulle glömma den, av en sjuårig synderska:

— Min fader, jag bekänner mig ha varit girig.

— Min fader, jag bekänner mig ha begått äktenskapsbrott.

— Min fader, jag bekänner mig ha tittat på herrarna.

Det var vidare på en gräsbänk i denna trädgård, som en rosenmun om sex år improviserade föl-

jande saga för en lyssnande skara av blå ögon om fyra och fem år.

»Det var en gång tre små tuppar, som hade ett land, där det fanns mycket blommor. De plockade blommorna och lade dem i sin ficka. Därefter plockade de av bladen och lade dem bland sina leksaker. Men det fanns en varg i landet, och där fanns mycket skog; och vargen var i skogen; och han åt upp de små tupparna.»

Här också en annan dikt:

»Det hördes ett käpprapp.
Det var Polichinel, som slog katten.
Det gjorde honom icke gott, det gjorde ont.
Då tog en fru och satte Polichinel i kurran.»

Det var där, som en liten övergiven, ett hittebarn, som klostret uppfostrade av barmhärtighet, yttrade följande älskliga, men hjärtslitande ord. Hon hörde de andra tala om sina mödrar och mumlade då i sin vrå:

— Min mamma var inte med, då jag föddes.

I klostret fanns en stor och grov tjänande syster, som hade med dörrvården att skaffa, som man alltid såg springa omkring i korridorerna med

sin nyckelknippa och som hette syster Agatha. De s t o r a-s t o r a — över tio år — kallade henne A g a t h o c l è s*).

Refektoriet eller matsalen, ett stort avlångt rum, som icke fick dager annat än från ett täckt galleri med bred list utefter arkaderna och i jämhöjd med trädgården, var mörkt, fuktigt och, såsom barn bruka säga, fullt av djur. Alla ställen där omkring försågo det med sitt bidrag av insekter. Vart och ett av dess fyra hörn hade därav, på pensionärernas språk, fått ett särskilt och uttrycksfullt namn. Det fanns spindelhörnet, maskhörnet, gråsugghörnet och syrshörnet. Syrshörnet låg intill köket och skattades högt. Där var mindre kallt än annanstädes. Från matsalen hade namnen övergått till uppfostringsanstalten och tjänade där till att beteckna fyra nationer, lika som i den gamla Mazarinskolan. Varje pensionär tillhörde en av dessa nationer, allt efter det hörn i matsalen, där hon satt under måltiderna. En dag, då ärkebiskopen gjorde sitt ämbetsbesök, såg han en liten vacker flicka med rosor på kinderna

*) Ordlek: Agathoclès = Agathe aux clefs, Agathe med nycklarna.

och ett beundransvärt blont hår komma in i den klass, där han befann sig. Han frågade då en av de andra pensionärerna, en förtjusande brunett med frisk hy, som stod i hans närhet:

— Vem är den där lilla?

— Det är en spindel, monseigneur.

— Hm, och den andra där?

— Det är en syrsa.

— Och den där då?

— Det är en mask.

— Nå, och du själv då?

— Jag är en gråsugga, monseigneur.

Varje hus av detta slag har sina egenheter. I början av detta århundrade var Écouen ett av dessa behagliga, men allvarliga ställen, där en mängd unga flickors barndom utvecklade sig i en nästan vördnadsbjudande skugga. För att bestämma deras plats i processsionerna med det heliga sakramentet indelade man i Écouen flickorna i »jungfrur» och »blomsterbinderskor». Det fanns också »himlar» och »rökelsekar», av vilka de förra höllo i kordongerna till den himmel, som bars över sakramentet, och de senare svängde rökelsekar omkring det. Att bära blommorna var blomster-

binderskornas rättighet. Fyra »jungfrur» gingo främst. På morgonen av denna stora dag var det icke ovanligt att få höra frågan i klostrets sovrum:

— Vem är jungfru?

Fru Campan anför följande yttrande av en l i t e n om sju år till en s t o r om sexton, som fick gå i spetsen för processionen, medan hon, den lilla, fick gå i de sista leden:

— Du är jungfru, du, men jag är det inte, jag.

V.

Förströelser.

Över dörren till matsalen fanns med stora svarta bokstäver skriven denna bön, som kallades Vita fader vår och som hade den kraften att föra folk rakt in i paradiset:

»Lilla vita fader vår, som Gud skapat hade och som Gud sade och sist förlade i paradis. När jag på kväll'n till sängs skall gå, tre änglar ser jag vid sängen stå, vid fötterna en, vid huvudet två och i mitten jungfru Maria så god, vilken mig ber att lägga mig ner och ej frukta mig mer. Den gode Guden min fader är, den goda jungfrun min moder kär, apostlarne tre äro bröder mina, och jungfrurna tre mina systrar fina. I det linne, där nyfödd Gud togs opp, däruti vecklas in min kropp; helga Margretas kors på bröstet mitt ritat står; helga Guds moder sig ut på fältet går, fällande

över sin son så mången tår, och möter så helge Johannes bäst hon går. Helige herr Johannes, var har ni varit? Från A v e S a l u s jag nyss har farit. Ni har väl ej sett, om den gode Guden där ä'? Han är uppå korsets trä, med hängande fötter och spikar i hand, och om huvudet har han ett törneband. Vem som läser detta tre gånger var kväll, om morgonen ock tre gånger så snäll, skall till sist i paradiset bli säll.»

År 1827 hade denna betecknande bön försvunnit från muren under ett tredubbelt lager av kalkfärg. Den håller nu på att utplånas ur minnet hos några då unga flickor, som nu äro gamla gummor.

Ett stort krucifix, som var upphängt på väggen, fullständigade utstyrseln i denna matsal, vars enda dörr, såsom vi tro oss redan ha nämnt, ledde ut till trädgården. Två smala bord, vartdera omgivet av två träbänkar på sidorna, bildade två långa jämnlöpande linjer från den ena änden av matsalen till den andra. Väggarna voro vita, borden svarta; dessa sorgens båda färger äro de enda i klostren. Måltiderna voro tråkiga, och till och med barnens föda var grov. En enda rätt, av kött och grönsaker tillsammans eller saltad fisk,

det var hela kalaset. Denna tarvliga kost, som endast bestods pensionärerna, var likväl ett undantag. Barnen åto och tego under uppsikt av »veckomodern», vilken tid efter annan, om en fluga dristade sig att flyga eller surra i strid mot regeln, öppnade och slog hårt igen en bok av trä. Denna tystnad kryddades av helgonens levernesbeskrivningar, som med hög röst förelästes från en liten kateder med pulpet, vilken stod nedanför krucifixet. De äldre lärjungarne föreläste var sin vecka. På vissa avstånd stodo på det bara bordet glaserade skålar, i vilka lärjungarne själva diskade sina bägare och kuvert; stundom kastade de också dit ratade matbitar, såsom segt kött eller skämd fisk, men detta var belagt med straff. Dessa skålar kallades för v a t t e n d a m m a r n a.

Den flicka, som bröt tystnaden, skulle göra ett »kors med tungan». Varest? På stengolvet. Hon fick slicka detta. Stoftet, detta slut på all glädje, hade sig ålagt att bestraffa dessa stackars små rosenblad, om de försyndat sig med en prassling.

Det fanns i klostret en bok, som aldrig blivit tryckt mer än i e t t e n d a e x e m p l a r och som det är förbjudet att läsa. Det är den helige Be-

nediktus' regel, en hemlighet, vari intet oheligt öga får inträngа. N e m o r e g u l a s, s e u c o n s t i t u t i o n e s n o s t r a s, e x t e r n i s c o m m u n i c a b i t.

Pensionärerna lyckades en dag komma över denna bok och satte sig att begärligt läsa den, men denna läsning avbröts ofta av deras fruktan att bli överraskade, vilken kom dem att skyndsamt slå igen boken. De hade blott föga nöje till ersättning för den stora fara de lupit. Några obegripliga sidor om unga gossars synder var det, som de funno »mest intressant» däri.

De brukade leka i en av trädgårdens gångar, som var omgiven av några skrangliga fruktträd. Oaktat den ytterliga vaksamheten och de stränga bestraffningarna lyckades de stundom att, då blåsten hade skakat träden, förstulet plocka upp en grön äpplekart eller en skämd aprikos eller ett maskstunget päron. Jag vill här låta ett brev tala, som jag har under mina ögon, ett brev, skrivet för tjugofem år sedan av en för detta pensionär, numera hertiginnan de ***, en av de elegantaste damer i Paris. Jag anför ordagrant:

»Man gömmer sitt päron eller sitt äpple så gott

man kan. Då man går upp för att bädda sin säng, i avvaktan på kvällsvarden, stoppar man dem under sin huvudkudde, och om aftonen äter man dem i sin säng, och när detta icke låter sig göra, äter man dem på ett visst ställe.»

Detta var en av deras största njutningar.

En gång, det var också vid ett av ärkebiskopens besök i klostret, höll en av de unga flickorna, fröken Bouchard, som hade litet av huset Montmorencys blod i sina ådror, vad, att hon skulle bedja honom om en dags ledighet, någonting oerhört i ett så strängt samfund. Vadet blev antaget, men ingen av dem, som höllo emot, trodde därpå. Då ögonblicket kom och ärkebiskopen gick förbi pensionärerna, steg fröken Bouchard, till sina kamraters obeskrivliga förskräckelse, fram ur deras led och sade: Monseigneur, en dags lov! Fröken Bouchard var blomstrande och fullväxt, med det täckaste lilla rosiga ansikte i världen. Monseigneur de Quélen smålog och sade: Huru så, mitt barn, en dags lov! Tre dagar, om ni så vill. Jag beviljar er tre dagar. Priorinnan kunde ingenting göra, ty ärkebiskopen ha-

de talat. Det var en förargelse för klostret, men en fröjd för pensionärerna. Man tänke sig intrycket därav!

Detta trumpna kloster var likväl icke så väl igenmurat, att icke lidelsernas liv där utanför, att icke dramat, ja, själva romanen inträngde dit. För att bevisa detta inskränka vi oss till att här bestyrka och i korthet påpeka en verklig och ovedersäglig händelse, som för övrigt i sig själv icke står i förhållande till eller medels någon tråd hänger tillsammans med den historia vi berätta. Vi omnämna den blott för att i läsarens föreställning fullständiga klostrets fysionomi.

Vid denna tid fanns sålunda i klostret en hemlighetsfull person, som icke var nunna, som behandlades med stor aktning och som kallades f r u A l b e r t i n e. Man visste ingenting om henne, om icke att hon var vansinnig och att hon i världen ansågs för död. Under denna historia sades ligga några förmögenhetsanordningar, vilka voro nödvändiga för ett högförnämt giftermål.

Denna kvinna, knappt trettio år gammal, brunett och tämligen vacker, stirrade obestämt omkring sig med sina stora svarta ögon. Såg hon

något? Man tvivlade därpå. Hon gled fram snarare än hon gick. Hon talade aldrig. Man var knappt säker på, att hon andades. Hennes näsborrar voro hopknipna och blåbleka som efter den sista sucken. Att vidröra hennes hand var som att röra vid snö. Hon hade ett sällsamt spöklikt behag. Där hon kom in, började man frysa. En dag sade en syster, som såg henne gå förbi, till en annan syster:

— Hon gäller för död.

— Hon är det kanhända, svarade den andra.

Man hade hundratals berättelser om fru Albertine. Hon var ett ständigt föremål för pensionärernas nyfikenhet. Det fanns i kapellet en läktare, som kallades oxögat. Från denna läktare, som blott hade en cirkelformig öppning, ett oxöga, var det, som fru Albertine hörde gudstjänsterna. Hon var vanligen ensam där, emedan man från denna läktare, som befann sig i första våningen, kunde se predikanten eller den, som förrättade altartjänsten, vilket var nunnorna förnekat. En dag var predikstolen upptagen av en ung präst av hög rang, hertig de Rohan, pär av Frankrike, år 1815, medan han ännu var prins

de Léon, officer vid de röda musketörerna samt död efter 1830 såsom kardinal och ärkebiskop av Besançon. Det var första gången, som herr de Rohan predikade i klostret Petit-Picpus. Fru Albertine bevistade vanligen predikningarna och den övriga gudstjänsten fullkomligt lugn och alldeles orörlig. Men denna dag, så snart hon fick se herr de Rohan, reste hon sig till hälften och sade med hög röst, mitt under den djupa tystnaden i kapellet: Åh, se Auguste! Hela församlingen vände sig bestört om, predikanten lyfte upp ögonen, men fru Albertine hade återfallit i sin förra orörlighet. En fläkt från den yttre världen, en stråle av liv hade för ett ögonblick glidit över detta slocknade och isade ansikte. Därpå hade allt åter försvunnit, och den vansinniga hade ånyo blivit ett lik.

Dessa två ord hade emellertid givit allt, som kunde tala i klostret, ämne till prat. Huru mycket låg ej uti detta: Åh, se Auguste! Vilka upptäckter! Herr de Rohan hette verkligen Auguste. Det var uppenbart, att fru Albertine var kommen från stora världens kretsar, efter som hon kände herr de Rohan, att hon själv där hade stått

högt, efter som hon kunde yttra sig så förtroligt om en så förnäm man, samt att hon stod i något förhållande, kanske släktskap, till honom, men helt säkert i ett mycket nära förhållande, efter som hon visste hans förnamn.

Två synnerligt stränga hertiginnor, fruarna de Choiseul och Sérent, besökte ofta samfundet, dit de utan tvivel fingo inträde på grund av sin företrädesrätt som magnates mulieres, och injagade hos pensionärerna stor förskräckelse. Då de båda gamla damerna gingo förbi, darrade alla de stackars unga flickorna och slogo ned ögonen.

Herr de Rohan var för övrigt, sig själv ovetande, ett föremål för pensionärernas uppmärksamhet. Under väntan på biskopsvärdigheten hade han vid denna tid blivit utnämnd till ärkebiskopens i Paris storvikarie. Det var en av hans vanor att tämligen ofta komma och sjunga mässan vid gudstjänsterna i nunnornas i Petit-Picpus kapell. Ingen av de unga klosterfångarna kunde se honom för sarsförhängets skull, men han hade en vacker och något gäll röst, som de lärt sig känna igen och urskilja. Han hade varit musketör, och dessutom sades det, att han var mycket behag-

sjuk, att han bar sitt vackra kastanjbruna hår mycket omsorgsfullt upplagt i lockar omkring huvudet, att han hade en bred livgördel av präktigt vattrat siden och att hans svarta kaftan hade det elegantaste snitt i världen. Han sysselsatte starkt alla dess sextonåringars inbillningskraft.

Intet ljud från den yttre världen trängde in i klostret. Likvisst hände det sig ett år, att toner av en flöjt banade sig väg dit. Det var en stor händelse, som pensionärerna från den tiden ännu i dag påminna sig.

Det var en flöjt, som någon spelade på i grannskapet. Det var alltid samma melodi, en melodi, som nu för tiden är tämligen förgäten: M i n Z é t u l b é, k o m a t t h ä r s k a i m i n s j ä l! och man hörde den två eller tre gånger om dagen. De unga flickorna tillbragte timmmar med att lyssna därpå, stämmomödrarna voro rådlösa, hjärnorna arbetade, det regnade bestraffningar. Detta räckte i flere månader. Pensionärerna voro alla mer eller mindre förälskade i den okände flöjtspelaren. Var och en drömde sig vara Zétulbé. Flöjtens toner kommo från gränden Droit-Mur. De skulle ha givit allt, vågat allt, försökt allt för att, om ock

blott för en sekund, få se en skymt av den »unge mannen», som spelade så ljuvligt på denna flöjt och som, utan att ana det, på samma gång drev sitt spel i alla dessa själar. Det fanns de, som smögo sig ut genom en bakdörr och stego upp i tredje våningen, som vette utåt gränden Droit-Mur, för att försöka se något genom de åt grannгårdarna liggande fönstren. Men omöjligt. En gick så långt, att hon högt över sitt huvud stack ut armen genom gallret och viftade med sin vita näsduk. Två voro ännu djärvare. De funno utväg att klättra ända ut på ett tak, vågade sig dit och lyckades slutligen att få se den »unge mannen».

Det var en gammal emigrant, en blind och utfattig adelsman, som blåste flöjt i sin vindskammare för att förjaga ledsnaden.

VI.

Lilla klostret.

Inom Petit-Picpus' inhägnad funnos tre fullkomligt åtskilda byggnader: stora klostret, som nunnorna bebodde, uppfostringsanstalten, där pensionärerna hade sin bostad, och slutligen det så kallade lilla klostret.

Detta var en byggnad med trädgård och utgjorde en gemensam bostad för alla slags gamla nunnor av olika ordnar, kvarlevor efter de genom revolutionen förstörda klostren; en brokig samling av alla slags skiftningar av svart, grått och vitt, av allehanda klostersamfund och av alla möjliga artförändringar av sådana det var, om en dylik sammanställning av ord tillåtes, ett slags klosterharlekin.

Ända sedan kejsardömets tid hade det tillåtits alla dessa stackars skingrade och hemlösa mör

att här söka sig ett skydd under benediktin-bernardinernunnornas vingars skugga. Styrelsen utbetalade ett litet årsunderhåll åt dem. Petit-Picpus' nunnor hade mottagit dem med tjänstvillig iver. Det var en sällsam blandning. Var och en följde sin regel. Det tilläts stundom klosterpensionärerna, såsom en stor förströelse, att få besöka dem, vilket gjorde, att dessa unga i sitt minne bevarade, bland annat, hågkomsten av den fromma moder Bazile, den fromma moder Scolastique och moder Jacob.

En av dessa flyktingar befann sig här så gott som hemma hos sig. Det var en nunna av Sainte-Aures orden och den enda kvarlevande av densamma. Sainte-Aurenunnornas forna kloster var sedan början av adertonde århundradet just detta Petit-Picpus, som sedermera kom att tillhöra benediktinernunnorna av Martin Vergas regel. Denna fromma mö, allt för fattig att bära sin ordens präktiga dräkt, en vit klänning med skarlakansrött skapulier, hade med fromt nit klätt en liten docka i sådan dräkt, vilken docka hon beredvilligt visade och som hon vid sin död skänkte till klostret.

År 1824 återstod av denna orden endast en nunna. Nu återstår därav endast en docka.

Utom dessa värdiga mödrar hade några gamla fruntimmer av denna världen, i likhet med fru Albertine, fått priorinnans tillåtelse att draga sig tillbaka i lilla klostret. Till deras antal hörde fru de Beaufort d'Hautpoul och markisinnan Dufresne. En annan var aldrig känd i klostret för annat än det förfärliga oväsen hon gjorde, då hon snöt sig. Pensionärerna kallade henne fru Vacarmini (fru Olåt).

Omkring 1820 eller 1821 begärde fru de Genlis, som vid denna tid utgav en liten periodisk tidskrift med titeln L'Intrépide, att likaledes få inträda i klostret Picpus såsom så kallad dame enchambre. Hertigen av Orléans rekommenderade henne. Uppståndelse i bikupan. Stämmomödrarna riktigt darrade. Fru de Genlis hade skrivit romaner. Men hon förklarade sig vara den första att avsky dem, och dessutom hade hon nu hunnit till sitt skede av nästan vild gudaktighet*). Med Guds bistånd, och prinsens därtill, fick hon

*) Hon var då sjuttiofyra eller sjuttiofem år gammal.

inträda. Men om sex eller åtta månader begav hon sig därifrån, uppgivande som skäl, att trädgården saknade skugga. Nunnorna voro förtjusta däröver. Ehuru mycket gammal, spelade hon ännu på harpa, och det utmärkt väl.

Då hon begav sig därifrån, lämnade hon ett betecknande minne efter sig i sin cell. Fru de Genlis var vidskeplig och latinkunnig. Dessa två ord giva en tämligen god teckning av hennes andliga profil. Man såg ännu för några år sedan fastklistrade inuti ett i hennes cell befintligt litet skåp, vari hon brukade förvara sina penningar och nipper, följande fem latinska verser, skrivna av hennes egen hand med rött bläck på gult papper och enligt hennes förmenande ägande den förmågan att skrämma bort tjuvar:

Imparibus meritis pendent tria corpora ramis:
Dismas et Gesmas, media est divina potestas;
alta petit Dismas, infelix, infima, Gesmas;
nos et res nostras conservet summa potestas.
Hos versus dicas, ne tu furto tua perdas.

Dessa verser, skrivna på det sjätte århundradets latin, väcka det spörsmålet, huruvida de bägge rövarne på Golgata hette Dimas och Gestas, såsom

man vanligen antagit, eller Dismas och Gesmas. Detta senare stavningssätt skulle kunnat motsäga de anspråk, som vicomte de Gestas i förra århundradet gjorde gällande, nämligen att han härstammade från den obotfärdige rövaren. För övrigt utgör den nyttiga egenskap, som dessa verser besitta, en trosartikel i hospitaliternas orden.

Klostrets kyrka, uppförd så, att hon, liksom en verklig klyfta, skilde stora klostret från uppfostringsanstalten, var naturligtvis gemensam för uppfostringsanstalten, stora klostret och lilla klostret. Dit insläpptes till och med allmänheten genom ett slags karantänsingång, anbragt utåt gatan. Men allt var så anordnat, att ingen av klostrets invånare kunde se något utifrån kommande ansikte. Tänk oss en kyrka, vari koret blivit fattat av en jättehand och vridet så, att det bildade, icke såsom i vanliga kyrkor en förlängning bakom altaret, utan ett slags mörk sal eller håla till höger om den tjänstförrättande prästen; tänk oss denna sal förstängd av det nio fot höga förhänge, varom vi redan talat; sammanpacka i mörkret bakom detta förhänge, i korstolar av trä, nunnorna till vänster, pensionärerna till höger, lajsystrarna och

noviserna i bakgrunden, så får man någon föreställning om, på vad sätt nunnorna i Petit-Picpus bevistade gudstjänsten. Den håla, som kallades koret, stod genom en löngång i förbindelse med klostret. Kyrkan fick sin dager ifrån trädgården. Då nunnorna bevistade sådana gudstjänster, där deras regel bjöd dem tystnad, fick församlingen ingen annan antydan om deras närvaro än det buller, som uppstod, då korstolarnas klaffar lyftes upp eller fälldes ned.

VII.

Några skuggporträtt ur detta mörker.

Under de sex år, som skilde året 1819 från året 1825, var fröken de Blemeur, vilken som nunna kallade sig moder Innocente, priorinna i Petit-Picpus. Hon tillhörde samma släkt som Marguerite de Blemeur, vilken författat La vie des saints de l'ordre de Saint-Benoit. Hon hade blivit återvald. Hon var ett sextio års fruntimmer, kort och fetlagd, och i det brev, som vi förut anfört, säges det, att »hon sjöng som en spräckt kruka». För övrigt en förträfflig kvinna, den enda glada i hela klostret och därför tillbedd.

Moder Innocente bråddes på sin anfru Marguerite, ordens fru Dacier. Hon var vitter, lärd, kunnig, säker i sina stycken, ivrig historiker, späckad med latin, proppad med grekiska, full av hebreiska

och snarare benediktinermunk än benediktinernunna.

Underpriorinnan var en gammal, nästan blind spansk nunna, moder Cineres.

De mest ansedda bland stämmomödrarna voro: moder Sainte-Honorine, skattmästarinnan; moder Sainte-Gertrude, första lärarinnan för noviserna; moder Sainte-Ange, andra lärarinnan; moder Annonciation, sakristivakterskan; moder Saint-Augustin, sjukvakterskan, den enda i hela klostret, som var elak; moder Sainte-Mechtilde (fröken Gauvain), helt ung, med en beundransvärd röst; moder des Anges (fröken Drouet), som hade varit i klostret Filles-Dieu och i klostret Trésor mellan Gisors och Magny; moder Saint-Joseph (fröken de Cogolludo); moder Sainte Adelaïde (fröken d'Auverney); moder Miséricorde (fröken de Cifuentes, som icke kunde uthärda klosterströngheten); moder Compassion (fröken de la Miltière, mycket rik, som tvärt emot regeln blev mottagen vid sextio års ålder); moder Providence (fröken de Laudinière); moder Presentation (fröken de Siguenza), som blev priorinna år 1847; samt slutligen moder Sainte-Céligne

(syster till bildhuggaren Ceracchi), som blev vansinnig, och moder Sainte-Chantal (fröken de Suzon), som också blev det.

Bland de vackraste fanns ytterligare en förtjusande flicka om tjugotre år, som var från ön Bourbon och härstammade från chevalier Roze. I världen hade hon hetat fröken Roze, nu kallades hon moder Assomption.

Moder Sainte-Mechtilde, som ledde sången och kören, använde gärna pensionärerna därtill. Hon tog vanligen en fullständig skala bland dem, det vill säga sju stycken från tio år till sexton, vilka efter växt och röst ordnades så, att de, under det de sjöngo, stodo uppradade sida vid sida efter ålder, från den minsta till den största. Detta tog sig för ögat ut som ett slags herdepipa av unga flickor, som ett slags levande pansflöjt, sammansatt av änglaskepnader.

Bland lajsystrarna voro de, som pensionärerna tyckte mest om, syster Sainte-Euphrasie, syster Sainte-Marguerite, syster Sainte-Marthe, som själv ännu var ett barn, och syster Saint-Michel, vilkens långa näsa väckte deras löje.

Alla dessa kvinnor voro milda mot alla dessa

barn. Nunnorna voro stränga endast mot sig själva. Det eldades aldrig annanstädes än i uppfostringsanstalten, och kosten där var i jämförelse med klostrets egen utsökt. Därtill kommo tusentals små omsorger. Men om ett barn gick bredvid en nunna och tilltalade henne, svarade nunnan aldrig.

Denna tystnadsregel hade haft till verkan, att ordet i hela klostret var taget från de mänskliga varelserna och givet åt livlösa ting. Än var det kyrkklockan, som talade, än var det trädgårdsmästarens bjällra. En stor metallklocka, varpå slogs med hammare och som hade stark klang, så att den hördes över hela huset, stod bredvid den syster, som bevakade ingången, och tillkännagav genom olika antal slag, vilka utgjorde ett slags akustisk telegraf, alla sådana det materiella livets förrättningar, som måste utföras, och kallade, när så påfordrades, den ena eller andra av husets invånarinnor till samtalsrummet. Varje person och varje sak hade sina vissa slag på klockan. Priorinnan hade ett och ett; underpriorinnan ett och två. Sex och sedan fem betydde lästimmens början i klassen, så att lärjungarne aldrig

sade: gå in i klassen, utan gå in i sex-fem. Fyra och fyra var fru de Genlis' ringning. Den hördes ganska ofta. C'est le diable à quatre (nu är hin lös), sade de, som voro mindre kärleksfulla. Tio och nio slag förkunnade en stor händelse. Det betydde, att klausurporten skulle öppnas, en förskräcklig järndörr, späckad med reglar och som endast för ärkebiskopen vände sig på sina hakar.

Med undantag av honom och trädgårdsmästaren fick, såsom vi förut sagt, aldrig någon mansperson komma in i klostret. Pensionärerna fingo emellertid se två andra män: den ene var klosterpredikanten abbé Banès, en gammal och ful gubbe, som de hade tillfälle att betrakta i koret, tvärs igenom ett galler. Den andre var ritmästaren, herr Ansiaux, som i det brev, varur vi förut anfört några rader, kallas herr Anciot och betecknas som en gammal, otäck puckelrygg.

Man ser, att alla männen voro utvalda.

Sådant var detta underliga hus.

VIII.

Post corda lapides.

Sedan vi nu givit en teckning av klostrets andliga utseende, torde det icke vara ur vägen att med några ord antyda dess materiella form. Läsaren har redan något begrepp därom.

Klostret Petit-Picpus-Saint-Antoine upptog nästan helt och hållet den stora oliksidiga fyrhörning, som bildades av de varandra skärande gatorna Polonceau, Droit-Mur och Lilla Picpus samt den lilla utdömda, på gamla kartor under namn av gatan Aumarais upptagna gränden. Dessa fyra gator omgåvo denna fyrhörning liksom en fästningsgrav. Klostret bestod av flera byggnader samt en trädgård. Huvudbyggnaden, tagen i sin helhet, var en sammanställning av byggnader i blandad stil, vilka, sedda i fågelperspektiv, avtecknade sig tämligen lika en på marken nedlagd vippgalge.

Stora armen av galgen upptog hela det stycke av gränden Droit-Mur, som låg emellan Lilla Picpusgatan och Polonceaugatan; den mindre armen var en hög, grå och allvarlig fasad, som, med järngaller för fönstren, vette utåt Lilla Picpusgatan. Inkörsporten n:r 62 bildade yttersta ändan därav. Ungefär mitt på denna fasad befann sig en gammal och låg, av stoft och damm pudrad välvd port, där spindlarna spunno sina vävar, och vilken icke öppnades mer än en eller par timmar om söndagarna, ävensom vid de sällsynta tillfällen, då någon nunnas likkista fördes ut från klostret. Detta var kyrkans allmänna ingång. Vippgalgens knä bestod av en fyrkantig sal, som begagnades till skafferi och handkammare samt av nunnorna kallades m i s s h u s h å l l n i n g s k a m m a r e n. I den stora armen lågo mödrarnas och systrarnas celler, ävensom novisernas rum. I den lilla armen lågo köken, matsalen jämte det täckta galleriet och kyrkan. Mellan porten n:r 62 och hörnet av den stängda gränden Aumarais var uppfostringsanstaltens bostad, som icke syntes utifrån. Det övriga av fyrhörningen bildades av trädgården, som låg mycket lägre än Polonceau-

gatan, vilket gjorde, att murarna voro mycket högre på den inre sidan än på den yttre. Den något kullriga trädgården hade i mitten, på toppen av en jordkulle, en vacker kägelformig gran, med fin spets, från vilken, liksom från bucklan på en sköld, fyra stora gångar gingo ut, varjämte åtta mindre sköto in, två och två, mellan de stora gångarna, så att, om inhängnaden varit cirkelrund, skulle gångarnas geometriska plan ha liknat ett kors, lagt på ett hjul. Gångarna, vilka alla mynnade ut vid de högst oregelbundet liggande trädgårdsmurarna, voro olika långa. De voro infattade med krusbärs- och vinbärsbuskar. I bakgrunden gick en allé av höga popplar från ruinerna av det gamla klostret, som låg i hörnet vid gränden Aumarais. Framför lilla klostret låg den så kallade lilla trädgården. Lägges ytterligare härtill en gård, alla de olika slags vinklar, som de inre byggnaderna bildade fängelselika murar, samt som enda perspektiv och enda grannskap den långa, svarta linje av tak, som infattade den andra sidan av Polonceaugatan, så kan man göra sig en fullständig föreställning om, vad bernardinernunnornas kloster Petit-Picpus var för fyrtio-

fem år sedan. Detta heliga hus hade blivit byggt just på samma plats, som förut intogs av ett från fjortonde till sextonde århundradet ryktbart bollhus, vilket kallades e l v a t u s e n d j ä v l a b o l l h u s e t.

Alla dessa gator voro för övrigt bland de äldsta i Paris. Dessa namn, Droit-Mur och Aumarais, äro mycket gamla. De gator, som bära dem, äro ännu mycket äldre. Gränden Aumarais kallades förut Maugoutgatan, och gränden Droit-Mur kallades Eglantiersgatan (Lukttörnegatan), ty Gud lät blommor spricka ut, innan människan började hugga sten.

IX.

Ett århundrade under nunnedoket.

Efter som vi äro i farten med att förtälja ett och annat om, vad klostret Petit-Picpus fordom var, och vi fördristat oss att öppna ett fönster åt denna tystlåtna fristad, må läsaren tillåta oss ännu en liten avvikelse, som är främmande för denna boks egentliga ämne, men betecknande och nyttig så tillvida, som den ådagalägger, att till och med klostret har sina original.

I lilla klostret fanns en hundraårig nunna från abbotsklostret Fontevrault. Före revolutionen hade hon till och med varit en världsdam. Hon talade mycket om herr de Miromesnil, storsigillbevarare under Louis XVI, och om en president Duplat som hon hade känt mycket väl. Det var hennes nöje och hennes stolthet att i tid och otid framdraga dessa namn. Hon berättade underbara

saker om abbotsklostret Fontevrault, att det var som en stad och att det fanns ordentliga gator inom detsamma.

Hon talade med en pikardisk brytning som roade pensionärerna. Varje år förnyade hon högtidligt sitt klosterlöfte, och i det ögonblick hon skulle avlägga eden, sade hon till prästen:

— Monseigneur Saint François har överlåtit det åt monseigneur Saint Julien, monseigneur Saint Julien har överlåtit det åt monseigneur Saint Eusèbe, monseigneur Saint Eusèbe har överlåtit det åt monseigneur Saint Procope, och så vidare. Alltså överlåter jag det åt er, min fader.

Och pensionärerna till att skratta, icke i mjugg, men i slöjan. Det var förtjusande små halvkvävda fnittringar, vilka kommo stämmomödrarna att rynka ögonbrynen.

En annan gång berättade den hundraåriga historier. I hennes ungdom, sade hon, gåvo bernardinermunkarna icke musketörerna efter. Det var ett århundrade, som talade, men det var det adertonde århundradet. Hon berättade om det i Champagne och Bourgogne före revolutionen vanliga bruket

med de fyra vinsorterna. Då nämligen någon hög personlighet, en marskalk av Frankrike, en prins, en hertig eller en pär, reste igenom en stad i Bourgogne eller Champagne, kommo stadens myndigheter för att bringa honom sin hyllning och bjödo honom fyra båtformiga silverbägare, innehållande fyra olika sorter vin. På den första bägaren lästes inskriften: a p v i n; på den andra: l e j o n v i n; på den tredje: f å r v i n; på den fjärde: s v i n v i n. Dessa fyra inskrifter betecknade de fyra grader, som drinkaren genomgår: i den första blir han munter, i den andra retlig, i den tredje slö och i den fjärde slutar han med att bli ett djur.

Hon hade i ett skåp, under lås och nyckel, ett hemlighetsfullt föremål, varpå hon satte stort värde. Fontevraults regel förbjöd henne icke detta. Men hon ville icke visa detta föremål för någon. Hon stängde in sig, vilket hennes regel tillät henne, och höll sig dold var gång hon ville betrakta det. Om hon hörde någon gå ute i korridoren, stängde hon igen skåpet så skyndsamt, som hon med sina gamla händer förmådde. Då någon talade till henne om detta, så teg hon, hon, som el-

jes talade så gärna. De mest nyfikna kommo till korta mot henens tystnad och de ihärdigaste mot hennes hårdnackenhet. Detta var också ett ämne till utläggningar för alla, som i klostret voro sysslolösa eller hade ledsamt. Vad kunde det väl vara för en dyrbar och hemlighetsfull sak, som utgjorde den hundraårigas skatt? Utan tvivel någon helig bok? Något radband, ensamt i sitt slag? Någon beprövad relik? Man förlorade sig i gissningar. Vid den stackars gummans död skyndade man till skåpet, fortare kanhända, än passande var, och öppnade det. Man fann föremålet inlagt i ett tredubbelt linneomslag, liksom en invigd patén. Det var ett fat av fayence, varpå voro avbildade kärleksgudar, som flydde, förföljda av apotekslärlingar, beväpnade med ofantliga lavemangsprutor. Förföljelsescenen överflödar av löjliga grimaser och ställningar. En av de förtjusande små kärleksgudarna är redan alldeles uppträdd på sprutan. Han slår omkring sig, flaxar med sina små vingar och försöker ännu att flyga, men gyckelmakaren skrattar med ett sataniskt grin. Meningen är: kärleken övervunnen av koliken. Detta för övrigt ganska egendomligt fat, som kan-

hända haft äran att ingiva Molière en idé, fanns i behåll ännu i september 1845. Det fanns till salu hos en klädmäklare vid Beaumarchaisboulevarden.

Den beskedliga gumman ville icke mottaga något besök utifrån, emedan samtalsrummet var alltför dystert, sade hon.

X.

Ursprunget till det ständiga tillbedjandet.

Det nästan gravlika samtalsrum, om vilket vi i det föregående försökt giva en föreställning, är för övrigt helt och hållet eget för stället och har intet motstycke i dysterhet inom andra kloster. Särskilt i klostret vid Templegatan, vilket dock tillhör en annan orden, funnos bruna gardiner i stället för de svarta innanluckorna, och själva samtalsrummet var en med inlagt golv försedd salong, vars fönster voro omgivna av vita muslinsgardiner och vars väggar voro upplåtna åt alla slags tavlor i ramar, såsom en benediktinernunnas porträtt med bart ansikte, målade blombuketter samt till och med ett turkhuvud.

Det var i trädgården till klostret vid Templegatan, som den väldiga hästkastanj stod, vilken gällde för att vara den vackraste och största i

Frankrike, och som bland det beskedliga folket i adertonde århundradet hade rykte för att vara fader till alla kastanjeträd inom konungariket.

Som vi redan nämnt, innehades klostret vid Templegatan av benediktinernunnor av det ständiga tillbedjandet, vilka dock skilde sig från dem, som lydde under Citeaux. Det ständiga tillbedjandets orden är icke mycket gammal och går icke mer än två hundra år tillbaka i tiden. År 1649 blev det heliga sakramentet vanhelgat två gånger, med några dagars mellantid, uti tvenne kyrkor i Paris: Saint-Sulpice och Saint-Jean en Grève, en förfärande och sällsynt gudlöshet, som upprörde hela staden. Herr priorn-storvikarien i Saint-Germain des Prés befallde hela sitt prästerskap att hålla en högtidlig procession, varvid den påvlige nuntien förrättade ceremonierna. Men denna försoning syntes icke tillräcklig för två hedervärda damer, fru Courtin, markisinna de Boucs, och grevinnan de Châteauvieux. Den skymf, som tillfogats »altarets högst vördnadsvärda sakrament», kunde, ehuru av övergående beskaffenhet, icke förgätas av dessa två fromma själar och syn-

tes dem icke kunna avtvås annat än ett ständigt tillbedjande i något nunnekloster.

Bägge skänkte därför betydande summor, den ena 1652, den andra 1653, till en benediktinernunna, moder Catherine de Bar, kallad »av det heliga sakramentet», för att i denna fromma avsikt grundlägga ett kloster av den helige Benedictus' orden. Den första tillåtelsen till klostrets grundande gavs moder Catherine de Bar av herr de Metz, abbot av Saint-Germain, »med villkor, att ingen skulle kunna antagas till nunna däri, som icke medförde en årsinkomst av tre hundra francs, motsvarande sex tusen francs i kapital». Efter abboten av Saint-Germain lämnade även konungen sitt tillstånd i ett öppet brev, och alltsammans, både abbotens tillståndsbrev och den kungliga skrivelsen, blev år 1654 inregistrerat av räntekammaren och parlamentet.

Sådant är ursprunget till och på sådant sätt gavs den lagliga stadfästelsen åt det samfund i Paris, som kallas benediktinernunnorna av det ständiga tillbedjandet av det heliga sakramentet. Deras första kloster »nybyggdes» vid gatan Cas-

sette för de av fruarna de Boucs och de Châteauxvieux skänkta medlen.

Denna orden blandade sig, som man ser, icke alls med benediktinernunnorna av Citeaux. Den lydde under abboten av Saint-Germain des Prés på samma sätt, som nunnorna av det heliga hjärtat lydde under jesuitergeneralen och barmhärtighetssystrarna under lazaristernas general.

Den skillde sig likaledes helt och hållet från bernardinernunnorna i Petit-Picpus, vilket klosters inre vi nyss beskrivit. År 1657 hade påven Alexander VII genom särskild skrivelse bemyndigat bernardinernunnorna i Petit-Picpus att också utöva det ständiga tillbedjandet liksom benediktinernunnorna av det heliga sakramentet. Men de båda ordnarna ha icke desto mindre förblivit skilda från varandra.

XI.

Slutet på Petit-Picpus.

Från restaurationens början avtynade klostret Petit-Picpus, i detta avseende delande öde med hela orden, vilken efter det adertonde århundradet bortdog i likhet med alla religiösa ordnar. Kontemplationen är lika som bönen ett mänsklighetens behov, men i likhet med allt det, som revolutionen vidrört, skall den ombilda sig och, från att ha varit fientlig mot samhällets framåtskridande, bli stämd till dess fromma.

Klostret Petit-Picpus blev hastigt folktomt. År 1840 hade lilla klostret försvunnit, och lika så uppfostringsanstalten. Där funnos icke längre varken gamla kvinnor eller unga flickor. De förra voro döda, de senare hade gått sin väg. V o l a v e r u n t.

Det ständiga tillbedjandets regel är så sträng,

att den väcker fasa. Kallelsen för klosterlivet ryggar tillbaka, orden rekryterar sig icke mera. År 1845 gåvo sig ännu några till lajsystrar, men inga till egentliga nunnor. För fyrtio år sedan voro nunnorna nära ett hundra. För femton år sedan voro de icke mer än tjugoåtta. Huru många äro de i denna stund? År 1847 var priorinnan ung, ett tecken till att kretsen, inom vilken hon kunde väljas, hade krympt ihop. Hon var icke fyrtio år. I samma mån, som antalet minskades, ökades mödrarna. Vars och ens tjänstgöring blev pinsammare. Man såg redan den stund nalkas, då det blott skulle finnas ett dussin värkande och böjda skuldror till att bära den tunga bördan av den helige Benedictus' regel. Ty bördan är obeveklig och förblir densamma för få som för många. Hon tynger, hon krossar. Också dö de bort. Under den tid, då författaren av denna bok ännu bodde i Paris, dogo två. Den ena var tjugofem år, den andra tjugotre. Den senare kan säga med Julia Alpinula: Hic jaceo. Vixi annos viginti et tres. Det är till följd av detta förfall, som klostret avstått från att uppfostra flickor.

Vi ha icke kunnat gå förbi denna utomordentliga, så föga kända, så i dunkel höljda boning utan att inträda där och taga med oss dem, som följa oss och som lyssna på vår, kanhända för en och annan gagnelig berättelse om Jean Valjeans sorgliga öde. Vi ha trängt in i detta samfund, så uppfyllt av dessa åldriga religionsbruk, vilka nu förefalla så nya. Det är den stängda örtagården. H o r t u s c o n c l u s u s.

Vi ha talat utförligt om detta sällsamma ställe men tillika med aktning, åtminstone så vitt som aktning och utförlighet äro förenliga. Vi förstå icke allt, men vi skymfa ingenting. Vi äro lika långt ifrån den lovsjungande Joseph de Maistre, vilken nära nog vill göra bödeln till ett helgon, som ifrån den grinande Voltaire, vilken till och med skämtar med krucifixet.

Detta är ologiskt av Voltaire, vare det sagt i förbigående, ty Voltaire skulle ha försvarat Jesus, liksom han försvarade Calas. Och vad föreställer krucifixet även för dem, som förneka övermomänskliga uppenbarelser i köttet? Jo, den mördade vise.

I det nittonde århundradet undergår den reli-

giösa idén en kris. Man glömmer vissa saker, och däri gör man väl, så framt man, medan man glömmer ett, i stället lär sig ett annat. Intet tomrum får finnas i människohjärtat. Åtskilligt rives ned, och det är gott, att så sker, men på det villkoret, att något nytt bygges upp i stället.

Må vi, under väntan därpå, studera de saker, som icke längre finnas till! Det är nödvändigt att känna dem, vore det också endast för att undvika dem. Efterbildningar av det förflutna antaga falska namn och kalla sig gärna framtiden. Denne gengångare, det förflutna, är benägen för att förfalska sitt pass. Må vi därför lära känna snaran! Må vi hysa misstroende! Det förflutna har ett ansikte: vidskepelsen, och en mask, hyckleriet. Må vi avslöja detta ansikte och avrycka denna mask!

Vad klostret angår, så förete de en sammanflätning av tvenne frågor: en civilisationsfråga, som fördömer dem; en frihetsfråga, som tager dem i sitt hägn.

SJUNDE BOKEN.

En parentes.

I.

Klostret som abstrakt idé.

Denna bok är ett drama, vari första personen är det oändliga.

Människan är den andra personen.

När så är, och då ett kloster befunnit sig i vår väg, ha vi bort träda in där. Varför? Därför att klostret, som är en österlandets liksom västerlandets, forntidens liksom nutidens, hedendomens, buddismens, islamismens liksom kristendomens tillhörighet, är en av de optiska apparater, som människan riktat mot det oändliga.

Det är icke här stället att över hövan utveckla vissa idéer. Emellertid böra vi, under det vi bestämt hålla fast vid våra förbehåll, våra inskränk-

ningar och till och med vår förtrytelse, säga, att så ofta vi hos människan träffa på det oändliga, det må vara väl eller illa uppfattat, känna vi oss intagna av vördnad. Det finns i synagogan, i moskéen, i pagoden, i wigwamen en vederstygglig sida, som vi fördöma, och en upphöjd sida, som vi vörda. Vilket ämne till betraktelser för tanken och till drömmande utan gräns! Det är återkastningen av de strålar, som från Gud falla på människan.

II.

Klostret som historiskt sakförhållande.

Från historiens, förnuftets och sanningens synpunkt är domen fälld över klosterväsendet.

Klostren äro, då de finnas i överflöd hos en nation, utväxter, som hämma cirkulationen, de äro inrättningar, som ligga hindrande i vägen, de äro medelpunkter för lättjan, där det behövdes medelpunkter för arbetet. Klostersamhällena äro för det stora samhället detsamma, som misteln är för eken och vårtorna för människorna. När de frodas och fetma, så magrar landet. Klosterväsendet, som var nyttigt i civilisationens begynnelse och tjänligt till att tygla den råa styrkan genom det andligas makt, är skadligt, när folken hinna till mogen ålder. Och när det slappas och inträder i sitt skede av tygellöshet, men ändock fortfar att giva exempel, blir det dessutom skad-

ligt av alla de skäl, som gjorde det gagneligt under dess skede av renhet.

Det instängda klosterlivet har haft sin tid. Nyttiga för den moderna civilisationens första uppfostran, ha klostren varit hinderliga för dess tillväxt och äro skadliga för dess utveckling. Betraktade som bildningsanstalter och bildningsformer för människan vore klostren goda i det tionde århundradet, tvivel underkastade i det femtonde och äro avskyvärda i det nittonde. Klosterväsendets spetälska har nästan ända intill benstommen avtärt tvenne beundransvärda folk, det italienska och det spanska, det ena Europas ljus, det andra dess glans under århundraden, och det är endast tack vare 1789 års sunda och kraftiga hälsokur, som dessa två lysande folk börjat tillfriskna i vår tid.

Klostret, i synnerhet det forntida nunneklostret, sådant som det ännu vid detta århundrades början visar sig i Italien, i Österrike, i Spanien, är ett bland de dystraste alstren av medeltidens anda. Klostren, detta kloster, är en samlingsplats för alla fasor. Det egentliga katolska klostret är

uppfyllt av det mörker, som utströmmar från döden.

Det spanska klostret är i synnerhet gravlikt. Där resa sig i dunklet, under töckniga valv, under domar, oredigt förlorande sig i mörkret, altaren, massiva som den babelska tornbyggnaden och höga som katedraler. Där hänga vid kedjor i det ändlösa dunklet ofantliga, vita krucifix. Där paradera på kors av ebenholtz stora nakna kristusbilder av elfenben, mer än blodiga, ty de bada i blod, ohyggliga, men praktfulla, med benknotorna framstickande på armbågarna, med knäskålarna framskymtande genom sin betäckning, med köttet gapande i såren, krönta med törnekronor av silver, fastnaglade med guldspikar, med bloddroppar av rubiner på pannan och tårar av diamanter i ögonen. Diamanterna och rubinerna se våta ut och framlocka tårar hos nedanför i skuggan liggande beslöjade varelser, vilkas kropp är sönderskavd av tagelskjortan och sönderflängd av det med järntaggar späckade gisslet, vilkas barm är hoppressad av flätade videkvistar och vilkas knän äro söndernötta genom knäböjandet under de evinnerliga bönerna, kvinnor, som tro sig vara

brudar, spöken, som tro sig vara serafer. Dessa kvinnor, tänka de något? Nej. Vilja de något? Nej. Älska de? Nej. Leva de? Nej. Deras nerver ha förvandlats till ben, deras ben till stenar. Deras nunnedok är vävt av nattens mörker. Deras andhämtning under doket liknar närmast, tycker man, dödens hemska andedräkt. Abbedissan, en mänsklig vålnad, inviger dem till helighet och bävan. Det obefläckade är där, men grymt. Sådana äro de gamla klostren i Spanien, hemvist för en fasaväckande andakt, hålor, fyllda av levande begravda mör, ställen, där grymheten har sin boning.

Det katolska Spanien var mera romerskt än Rom självt. Det spanska klostret var företrädesvis det katolska klostret. Det smakade av österlandet. Ärkebiskopen, himlens kislaraga, inlåste och bespejade denna åt Gud förbehållna seralj av själar. Nunnan var odalisken, prästen var eunucken. De, som brunno av andakt, blevo utvalda i drömmen och ägde Kristus. Om natten steg den sköne, unge mannen ned från korset och blev cellens hänryckning. Höga murar värnade mot varje levande tankefrestare den mystiska sul-

taninna, som hade den korsfäste till sultan. En blick utom dessa murar var en otrohet. Klostrets i n p a c e fyllde lädersäckens plats. Det, som man i österlandet kastade i havet, myllade man ned i jorden i västerlandet. På båda hållen vredo kvinnor sina händer. Böljan på det förra hållet, graven på det senare. Där dränktes de, här begrovos de. Förfärliga parallelism!

I vår tid ha försvararna av det förflutna, då de icke kunna förneka dessa sakförhållanden, tagit sig för att le däråt. Man har bragt i sväng ett lika bekvämt som besynnerligt sätt att undertrycka historiens avslöjanden, att betaga filosofiens anmärkningar deras kraft och att undanskjuta alla obehagliga frågor. Ämne för fasor! säga slughuvudena. »Fraser!» upprepa tomhuvudena. Jean Jacques en frasmakare, Diderot en frasmakare, Voltaire, när han uppträder för Calas, Labarre och Sirven, en frasmakare! Jag minns icke, vem det var, som nyligen hittade på, att Tacitus också var en frasmakare, att Nero var ett offer och att man bestämt måste beklaga »den stackars Holofernes».

Sakförhållandena äro emellertid svåra att villa

bort, och de sätta sig på tvären. Författaren till denna bok har nära tre mil från Bruxelles med egna ögon sett ett stycke av medeltiden, lätt tillgängligt för hela världen. Han har vid abbedisseklostret Villers, mitt på den äng, som fordom var klostrets gård, sett öppningen till oblietterna och vid stranden av Dyle fyra fängelsehålor av sten, till hälften under jorden, till hälften under vattnet. Det var de så kallade i n p a c e. Var och en av dessa fängelsehålor har ännu kvar en återstod av en järndörr, en latrin och en förgallrad fönsterglugg, som på yttre sidan ligger två fot över floden och på den inre sex fot över jordgolvet, vilket således ligger fyra fot lägre än den utvändigt längs efter muren flytande floden. Jordgolvet är alltid fuktigt. Invånarna i dessa i n p a c e hade detta fuktiga golv till säng. I en av fängelsehålorna sitter ännu ett stycke av ett halsjärn fast i muren. I en annan ser man ett slags fyrkantig låda, bildad av fyra granithällar, för kort, för att man skulle kunna ligga utsträckt i den, för låg, för att man skulle kunna resa sig upp. Där instoppade man en människovarelse och lade ett stenblock ovanpå. Det finns. Man

ser det. Man vidrör det. Dessa i n p a c e, dessa fängelsehålor, dessa dörrhakar, dessa halsjärn, denna högt sittande fönsterglugg, strax nedanför vilken floden rinner, denna stenlåda, betäckt med ett granitlock, liksom en grav, med den skillnaden, att den döde här var en levande, detta golv, som utgöres av gyttja, denna latringrop, dessa murar, från vilka fukten rinner, — sådana frasmakare!

III.

På vad villkor man kan visa aktning för det förflutna.

Klosterväsendet, sådant det fanns i Spanien och sådant det finns i Tibet, är för civilisationen ett slags tvinsot. Det hämmar livsprocessen med ens. Det utdödar helt enkelt befolkningen. Klosterinspärrning är kastrering. Det har varit Europas plågoris. Lägg härtill det våld, man så ofta gjort på samvetet, de framtvungna kallelserna, feodalismen stödjande sig på klostret, förstfödslorättens system, i klosterväsendets sköte uttömmande familjens överflödiga medlemmar, de grymheter, om vilka vi nyss talat, dessa i n p a c e, de tilltäppta munnarna, de igenmurade hjärnorna, så många andligt begåvade olyckliga varelser inspärrade i de eviga löftenas fängelsehåla, iklädandet av klosterdräkten, denna begravning av fullt levande

själar. Lägg sedan de personliga lidandena till den nationella förnedringen, och vem ni än är, skall ni känna en rysning för munkkåpan och doket, dessa båda svepdukar av mänsklig uppfinning.

Och likväl, i trots av filosofien och i trots av framåtskridandet, fortfar ännu på vissa punkter och på vissa orter klosterandan mitt i det nittonde århundradet, och väcker ett besynnerligt asketiskt återfall i detta ögonblick den civiliserade världens häpnad. De föråldrade inrättningarnas ihärdighet att vilja fortleva liknar envisheten hos en härsknad parfym, som skulle fordra att bli insmord i vårt hår, den liknar anspråket hos skämd fisk, som skulle vilja bli äten, den liknar efterhängsenheten hos barnkläder, som skulle vilja bli begagnade av den fullvuxna människan, och ömheten hos lik, som skulle återkomma för att omfamna de levande.

Otacksamme! säga barnkläderna. Vi ha skyddat er i svårt väder. Varför vilja ni icke mera veta av oss? Jag kommer från öppna havet, säger fisken. Jag har kommit från rosen säger parfy-

men. Jag har älskat er, säger liket. Jag har civiliserat er, säger klostret.

På allt detta finns blott ett enda svar: Fordom.

Att drömma om att kunna obegränsat förlänga tillvaron av det, som är dött, och att kunna styra människorna genom att balsamera detta döda, att vilja rusta upp de förfallna dogmerna, att omförgylla helgonskrinen, att omrappa klostren, att på nytt inviga relikskrinen, att feja upp vidskepelserna, att giva ny näring åt fanatismen, att sätta nya handtag på vigvattenskvasten och den förrostade sabeln, att återupprätta klosterväsendet och sabelväldet, att tro på samhällets räddning genom parasiternas mångdubblande, att tvinga det förflutna på det närvarande, detta förefaller sällsamt. Emellertid finns det förfäktande av alla dessa teorier. Dessa teoretiker, för övrigt folk med huvud, ha ett ganska enkelt sätt att gå tillväga. De överdraga det förflutna med en rappning, som de kalla samhällsordning, gudomlig rätt, moral, familj, aktning för förfädren, urgammal auktoritet, helig tradition, legitimitet, religion, och sedan gå de omkring och ropa: Se här, tag detta, ni, som är hederligt folk. Denna logik var känd av de gam-

la. Den utövades av deras haruspices. De ingnedo en svart kviga med krita och sade sedan: Hon är vit. B o s c r e t a t u s.

Vad oss beträffar, så hysa vi där och var aktning för och äro allestädes skonsamma mot det förflutna, blott det samtycker till att vara dött. Om det vill vara levande, så anfalla vi det och försöka döda det.

Vidskepelsen, fromleriet, skenheligheten, fördomarna, dessa spöken, äro, så spöken de äro, likväl seglivade. De ha, ehuru skuggor, det oaktat både tänder och klor, och man måste gå dem på livet och förklara dem krig samt föra det utan stillestånd, ty det är ett av mänsklighetens olycksöden att vara dömd till en evig strid mot skuggbilder. Det är svårt att gripa en s k u g g a om strupen och kasta henne till marken.

Ett kloster i Frankrike, i det nittonde århundradets middagsstund, är ett samfund av ugglor, som trotsa dagsljuset. Ett kloster, där asketismen gripes på bar gärning mitt i den sköna staden av 1789, av 1830 och av 1848, ett Rom utvecklande sig i Paris, är en anakronism. I vanliga tider behöver man, för att upplösa och för-

jaga en anakronism, endast låta honom stava ihop och uppgiva det årtusende han tillhör. Men vi befinna oss icke i vanliga tider.

Låt oss kämpa.

Låt oss kämpa, men låt oss även visa utskillning. Sanningen har det egna med sig, att den aldrig överdriver. Varför skulle den behöva överdriva? Det finns åtskilligt, som måste förstöras, men det finns ock åtskilligt, som blott behöver belysas och betraktas. Vilken styrka ligger icke i en välvillig och allvarlig prövning? Låt oss icke föra eldslågan dit, varest hennes sken är tillräckligt.

Men som vi befinna oss i det nittonde århundradet, äro vi, i allmänhet talat och hos alla folk, i Asien så väl som i Europa, i Indien så väl som i Turkiet, fiender till asketiska klostersamfund. Ordet kloster är liktydigt med ordet träsk. Rötan hos klostren är tydlig, deras stillasittande beskaffenhet är osund, deras jäsning alstrar febrar och avtyning hos folken, deras mångdubbling blir en egyptisk landsplåga. Vi kunna icke utan fasa tänka på dessa land, där fakirer, bonzer, santoner,

basilianer, marabuter, talapoiner och dervisjer hastigt föröka sig till en vimlande ohyra.

Detta oaktat står den religiösa frågan kvar. Denna fråga har vissa hemlighetsfulla, nästan fruktansvärda sidor. Må det tillåtas oss att betrakta dem med fast blick!

IV.

Klostret från grundsatsernas synpunkt.

Människor förena sig och bo tillsammans. På grund av vilken rättighet? På grund av föreningsrätten.

De stänga in sig i sitt hem. På grund av vilken rättighet? På grund av den rättighet, som varje människa har att öppna eller stänga sin dörr.

De gå icke ut. På grund av vilken rättighet? På grund av rättigheten att komma och gå, vilken ock innefattar rättigheten att stanna hemma.

Där hemma, vad göra de där?

De tala sakta. De slå ned ögonen. De arbeta. De avstå från världen, från städerna, från sinnliga njutningar, från nöjen, från fåfänga, från högmod, från egen fördel. De kläda sig i grovt ylletyg eller buldan. Icke en enda har någon egendom, av vad slag det vara må. Vid inträdet där

gör den, som förut var rik, sig själv fattig. Vad han äger giver han åt alla. Den, som förut var, vad man kallar ädling, adelsman och hög herre, blir jämlike med den, som förut var bonde. Cellen är lika för alla. Alla underkasta sig samma tonsur, bära samma slags kåpa, äta samma slags grova bröd, sova på samma slags halm, dö på samma slags askbeströdda bädd. Samma slags påse på ryggen, samma slags rep omkring livet. Om det är stadgat, att man skall gå barfota, gå alla barfota. Där kan finnas en prins, men denne prins är blott en skugga, liksom de andra. Inga titlar mera. Till och med släktnamnen ha försvunnit. De bära endast förnamn. Alla böja sig under förnamnens jämlikhet. De ha upplöst den köttsliga familjen och i sitt samfund grundat den andliga familjen. De ha nu inga särskilda, utan alla människor till släktingar. De bispringa de fattiga, de vårda de sjuke. De välja dem, som de skola lyda. I samtal säger den ene till den andre: min broder.

Läsaren avbryter mig här och utbrister: Men det är ju idealet för ett kloster!

Det är nog, om ett sådant kloster är möjligt,

för att jag skall göra behörigt avseende därvid.

Härav kommer det sig, att jag i den föregående boken har talat i aktningsfull ton om ett kloster. Om medeltiden och Asien lämnas å sido, om den historiska och politiska frågan hålles öppen, om saken betraktas från den rent filosofiska synpunkten, skild från den kämpande polemikens krav och med villkor, att klostret är alldeles frivilligt och icke innesluter någon mot hans samtycke, så skall jag alltid betrakta klostersamhälligheten med ett visst uppmärksamt allvar och i några avseenden med aktningsfullt undseende. Varest en samhällighet finns, där finns ock ett samhälle, och där ett samhälle finns, där finns ock berättigande. Klostret är produkten av formeln: jämlikhet, broderskap. O, vad friheten är stor! Och vilken strålande förklaring! Friheten är tillräcklig för att förvandla klostret till republik.

Vi vilja fortsätta.

Men dessa män eller dessa kvinnor, som befinna sig inom dessa fyra murar, de kläda sig i grovt ylle, de äro jämlikar, de kalla varandra bröder eller systrar. Det är gott. Men göra de icke något annat?

Jo.

Vad då?

De betrakta dunklet, de ligga på knä och de knäppa ihop händerna.

Vad betyder detta?

V.

Bönen.

De bedja.

Till vem?

Till Gud.

Att bedja till Gud, vad vill detta säga?

Finns det någonting oändligt utom oss? Detta oändliga, är det ett, inneboende, stadigvarande, nödvändigtvis substantiellt, emedan det är oändligt och emedan, om det saknade förnuft, det skulle vara begränsat därigenom? Väcker detta oändliga hos oss föreställningen om ett väsen, under det att vi icke kunna tillerkänna oss själva annat än föreställningen om en tillvaro? Med andra ord, är det icke det absoluta, vars relativ vi äro?

På samma gång som det finns ett oändligt utom oss, finns det icke också ett oändligt inom oss? Dessa två oändliga, månne de icke äro

ställda det ena över det andra? Är icke det andra oändliga, för att så säga, liggande under det första? Är det icke en spegel, en reflex, ett eko därav, ett bottenlöst djup, koncentriskt med ett annat bottenlöst djup? Är även detta andra oändliga begåvat med förnuft? Tänker det? Älskar det? Vill det? Om de två oändliga äro begåvade med förnuft, så har vart och ett av dem en viljeprincip, och det finns ett jag i det oändliga däruppe, liksom det finns ett jag i det oändliga härnere. Jaget härnere, det är själen. Jaget däruppe, det är Gud.

Att medels tanken bringa det oändliga härnere i beröring med det oändliga däruppe, det kallas att bedja.

Låt oss icke taga något från den mänskliga själen. Att undertrycka är olyckligt. Man bör förbättra och ombilda. Vissa förmögenheter hos människan äro riktade mot det Okända. Så tanken, drömmen, bönen. Det Okända är ett hav. Vad är samvetet? Det är kompassen på det Okändas hav. Tanke, dröm, bön äro stora, hemlighetsfulla utstrålningar från den mänskliga själen. Låt oss vörda dem. Vart gå dessa maje-

stätiska utstrålningar från själen? Till dunklet, det vill säga till ljuset.

Demokratiens storhet ligger just däri, att den icke bestrider något och icke förnekar något av det mänskliga. Jämte människans rätt, åtminstone på sidan därav, har den plats för själens rätt.

Att krossa fanatismen och vörda det oändliga, sådan är lagen. Låt oss icke inskränka oss till att knäfalla under skapelsens träd och betrakta dess omätliga, stjärnfyllda krona. Vi ha en plikt: att bearbeta människosjälen, att försvara det hemlighetsfulla mot underverket, att tillbedja det ofattliga och förkasta det orimliga, att i fråga om det oförklarliga endast medgiva vad som är oundgängligt, att göra tron sund, att befria religionen från vidskepelser, att klara gudsbegreppet.

VI.

Bönens ovillkorliga styrka.

Vad sättet att bedja beträffar, så äro alla sätt goda, blott de äro uppriktigt menade. Vänd gärna er bönbok bakfram, men var med själen i det oändliga.

Det finns, såsom vi veta, en filosofi, vilken förlägsna, medlidsamma uppsyn, som denna famlande klassificerad av läkarvetenskapen, som förnekar solen. Den filosofien kallas blindhet.

Att upphöja ett sinne, som man saknar, till en sanningskälla, det är ju vacker tvärsäkerhet hos den blinde.

Det märkligaste är likväl den högdragna, överlägsna, medlidsamma uppsyn, som denna famlande filosofi antager mot den filosofi, som ser Gud. Man tycker sig höra en mullvad utbrista: Det gör mig ont om med deras sol!

Som man vet, finns det gudsförnekare med lysande gåvor och kraft. Dessa, som i själva sin kraft återföras till det sanna, äro i själva verket icke riktigt säkra på att vara gudsförnekare. Det är hos dem knappt annat än en definitionssak, och i alla fall, om de än icke själva tro på Gud, så bevisa de dock såsom stora snillen Guds tillvaro.

Vi hälsa hos dem filosoferna, under det vi obevekligt giva deras filosofi dess rätta namn.

Låt oss gå vidare.

Beundransvärd är också lättheten att låta sig nöja med ord. En metafysisk skola i norden, för övrigt något dimmig, har trott sig åstadkomma en revolution i den mänskliga uppfattningen genom att sätta ordet vilja i stället för ordet kraft.

Om man sade: plantan viil, i stället för: plantan växer, så skulle detta verkligen bli ganska följdrikt, om man tillade: världsaltet vill. Och varför? Jo, ty därav skulle man komma till följande: plantan vill, således har hon ett jag. Världsaltet vill, således har det en Gud.

Vad oss beträffar, som dock i motsats till denna skola aldrig förkasta något a p r i o r i, så synes oss en vilja hos plantan, som denna skola

antager, vara svårare att kunna medgiva än en vilja hos världsaltet, ehuru en sådan förnekas av samma skola.

Att förneka viljan hos det oändliga, det vill säga Gud, låter sig icke göra på annat villkor än att förneka det oändliga. Detta ha vi bevisat.

Förnekandet av det oändliga leder rakt till nihilismen eller frånvaron av all tro. Allt blir »ett tankefoster».

Med nihilismen är ingen diskussion möjlig, ty den logiske nihilisten betvivlar tillvaron av den person, med vilken han talar, och är icke riktigt säker på, att han själv är till.

Sett från hans synpunkt, är det möjligt, att han själv i sina egna ögon blott är ett »foster av sin tanke».

Han märker likväl icke, att allt vad han förnekat, det erkänner han i klump blott genom att uttala ordet tanke.

Med ett ord, ingen väg öppnas för tanken av en filosofi, som låter allt utmynna i det enstaviga ordet nej.

På n e j finns blott ett svar: j a.

Nihilismen är utan mål.

Det gives icke något intet. Noll finns icke. Allt är någonting. Ingenting är ingenting.

Att se och att visa, icke ens detta är tillräckligt. Filosofien bör vara en kraft. Den bör ha till strävan och verkan att förbättra människan. Sokrates bör ingå i Adam och frambringa Marcus Aurelius, med andra ord låta vishetsmänniskan framgå ur sällhetsmänniskan, förvandla Eden till Aristoteles filosofiska skola. Vetenskapen bör vara ett hjärtstyrkande medel. Att njuta, vilket ömkligt mål och vilken lumpen ärelystnad! Det oskäliga djuret njuter. Att tänka, se där själens sanna triumf. Att räcka tanken åt människornas törst, att giva dem alla som elixir kunskapen om Gud, att låta samvetet och vetandet förbrödra sig hos dem, att göra dem rättfärdiga genom denna hemlighetsfulla konfrontering, detta är den sanna filosofiens värv. I sedeläran öppna sig sanningens blommor. Begrundande leder till handling. Det absoluta bör vara praktiskt. Idealet bör människoanden kunna inandas, dricka och äta. Det är idealet, som har rättighet att säga: T a g e n, d e t t a ä r m i n l e k a m e n, d e t t a ä r m i t t b l o d. Visheten är en helig

nattvard. Det är på detta villkor, som den upphör att vara en ofruktbar kärlek till vetandet, för att bli det enda och förnämsta sättet för mänskligheten återförening, och som den från filosofi blir upphöjd till religion.

Filosofien får icke vara en utbyggnad på mysteriet, för att hon därifrån skall kunna efter behag betrakta detta, utan annat resultat än att vara bekväm för nyfikenheten.

I det vi till ett annat tillfälle uppskjuta den vidare utvecklingen av vår tanke, inskränka vi oss till att säga, att vi icke fatta varken människan såsom utgångspunkt eller framåtskridandet såsom ändamål, utom i förening med de bägge krafter, som äro de bägge drivkrafterna: tro och kärlek.

Framåtskridandet är ändamålet, idealet är urbilden.

Och vad är idealet? Det är Gud.

Idealet, det absoluta, fulkomligheten, det oändliga, allt liktydiga ord.

VII.

Försiktighetsmått, som måste iakttagas, då man klandrar.

Historien och filosofien ha eviga plikter, som på samma gång äro helt enkla plikter: att bekämpa biskopen Kaifas, domaren Drakon, lagstiftaren Trimalkion, kejsaren Tiberius. Detta är tydligt, rakt på sak, klart och innehåller ingenting dunkelt. Men rättigheten att föra ett avsöndrat liv, även med dess olägenheter och missbruk, vill bli erkänd och aktningsfullt bemött. Klosterlivet är ett mänskligt problem.

När man talar om klostren, dessa hemvist för förvillelse, men också för oskuld, för villfarelse, men för god vilja, för okunnighet, men för självuppoffring, för lidande, men för martyrens lidande, måste man nästan alltid säga både ja och nej.

Ett kloster är en motsägelse. Ändamålet är sa-

ligheten, medlet självuppoffringen. Klostret är den högsta självviskhet med den högsta självförsakelse till påföljd.

Att avsäga sig makten för att få härska synes vara munkväsendets valspråk.

I klostret lider man för att njuta. Man drager en växel på döden. Man växlar till sig det himmelska ljuset mot natt på jorden. I klostret mottager man helvetet i förskott på himmelrikets arvedel.

Att ikläda sig doket eller munkkåpan är ett självmord, som belönas med evigt liv.

I avseende på ett sådant ämne synes det oss icke vara på sin plats att skämta. Allt är där allvarsamt, det goda lika väl som det onda.

En rättrådig människa kan väl rynka ögonbrynen, men ler aldrig med ett ondskefullt leende. Vi begripa vreden, men icke elakheten.

VIII.

Tro, lag.

Ännu några ord.

Vi tadla kyrkan, då hon är uppfylld av ränker, vi förakta det andliga, som fikar efter det timliga, men vi äro allestädes den tänkande människan.

Vi buga oss för den, som böjer knä.

En tro. Den är nödvändig för människan. Ve den, som ingenting tror!

Man är icke sysslolös därför, att man är försjunken i betraktelser. Det finns både arbete, som synes, och arbete, som icke synes.

Att begrunda är att arbeta. Att tänka är att handla.

De korslagda armarna arbeta, de hopknäppta händerna förrätta ett verk. En blick uppåt himmeln är en handling.

Thalès förblev i fyra år orörlig. Han grundlade filosofien.

I våra ögon äro klosterinvånarna icke sysslolösa och eremiterna inga lättingar.

Att tänka på Dunklet är en allvarlig sysselsättning.

Utan att avpruta något på vad vi förut yttrat, tro vi, att en ständig hågkomst av graven höves de levande. I denna punkt äro prästen och filosofen ens. M a n m å s t e d ö. Abboten i La Trappe*) ger Horatius gensvar.

Att i sitt liv låta graven i viss mån vara närvarande, detta är den vises lag, och det är även asketens lag. I detta avseende mötas asketen och den vise.

Det finns materiell förkovran. Den önska vi. Det finns också moralisk storhet. Den lägga vi vikt på.

Obetänksamma och flyktiga själar säga:

— Vartill gagna de där orörliga figurerna vid mysteriets sida? Vad tjäna de till? Vad uträtta de?

Ack, i betraktande av det mörker, som omger oss och som väntar oss, och okunniga om, vad den omätliga förskingringen skall göra av oss, svara vi: Det gives måhända intet mera sublimt arbete

än det, som dessa själar föreha. Och vi tillägga: Måhända finns icke heller något nyttigare.

Det behöves nog de, som alltid bedja för dem, som aldrig bedja.

För oss beror hela frågan på det mått av tanke, som blandar sig i bönen.

Leibniz, som beder, är någonting stort, Voltaire, som tillbeder, är någonting skönt. D e o e r e x i t V o l t a i r e.

Vi äro för religionen emot religionerna.

Vi tillhöra dem, som tro på det ömkliga i bönerna, men på det sublima i bönen.

Och för övrigt, i detta ögonblick, som vi genomleva, ett ögonblick, som lyckligtvis icke skall trycka sin prägel på det nittonde århundradet, i denna stund, då så många människor gå med sänkt panna och ha föga upphöjd själ, bland så många levande, vilkas moral är att njuta och som äro upptagna av ovaraktiga och stygga materiella ting, i denna stund synes oss var och en vördnads-

*) R a n c é, abbot i La Trappe och den ytterligt stränga trappistordens stiftare, död 1700, stadgade i sin regel, att munkarne aldrig finge öppna sin mun till annat än böner och sånger samt hälsningsordet: m e m e n t o m o r i (tänk på döden).

värd, som frivilligt försakar världen. Klosterlivet är en sådan försakelse. En uppoffring, som leder till något oriktigt, är icke desto mindre en uppoffring. Att göra en hårt tryckande villfarelse till sin plikt, detta har sin storhet.

Om man betraktar klostret i och för sig och ur ideel synpunkt, och om man vänder sanningen på alla sidor för att oväldigt och uttömmande skåda den från alla håll, så äger klostret, framför allt nunneklostret, ty i vårt samhälle är det kvinnan, som lider mest, och i denna flykt därifrån till klostret ligger en protest, så äger, upprepa vi, nunneklostret obestridligen ett visst majestät.

Denna så stränga och dystra klostertillvaro, varav vi nyss tecknat några drag, är icke livet, ty den är icke frihet. Den är icke graven, ty den är icke fullbordan. Den är det sällsamma rum, varifrån man, liksom från toppen av ett högt berg, skådar på ena sidan den avgrund, vari vi dväljas, och på den andra den avgrund, dit vi skola komma. Den är en smal och töcknig gränsskillnad mellan två världar, av dem bägge på en gång upplyst och förmörkad, där livets fördunklade stråle

blandar sig med dödens matta stråle. Det är gravens halvskugga.

Vad oss beträffar, som icke tro vad dessa kvinnor tro, men som i likhet med dem leva genom tron, så ha vi aldrig utan ett slags andäktig och ömmande fasa, aldrig utan ett visst avundsamt medlidande kunnat betrakta dessa uppoffrande, darrande och förtröstansfulla varelser, dessa ödmjuka och vördnadsbjudande själar, som våga leva vid själva gränsen av mysteriet, bidande mellan världen, som är tillsluten, och himlen, som ännu icke är öppen för dem, vända mot den klarhet, som man icke ser, ägande blott den sällheten att tänka, att de veta, var den finns, trängtande efter det oändliga och det okända, med blicken fäst på det orörliga dunklet, knäböjande, upprörda, häpnande, rysande, i vissa stunder halvt lyfta från jorden av de mäktiga fläktarna från evigheten.

ÅTTONDE BOKEN.

Kyrkogårdarna taga emot vad man giver dem.

I.

Vari avhandlas sättet att komma in i klostret.

Det var i detta hus, som Jean Valjean, efter vad Fauchelevent sagt, hade »fallit ned från himlen».

Han hade klättrat över den del av trädgårdsmuren, som bildade hörnet mot Polonceaugatan. Denna änglahymn, som han hade hört mitt i natten, var nunnornas morgonmässa. Salen, som han otydligt sett i mörkret, var kapellet. Den spöklika skepnad, som han hade sett utsträckt på golvet, var den syster, som förrättade försoningslidandet. Bjällran, vars ljud i så hög grad väckt hans förvåning, var trädgårdsmästarens bjällra, fäst vid fader Fauchelevents knä.

Sedan Cosette blivit förd till sängs, hade Jean Valjean och Fauchelevent, såsom man sett, intagit kvällsvard, bestående av ett glas vin och en bit ost, framför en skön, flammande brasa. Därefter hade de, eftersom den enda säng, som fanns i kyffet, var upptagen av Cosette, kastat sig på var sin halmkärve. Innan Jean Valjean tillslöt ögonen, hade han sagt:

— Hädanefter måste jag stanna kvar här.

Dessa ord hade hela natten dansat omkring i Fauchelevents huvud.

Sanningen att säga, så hade ingendera av dem sovit.

Jean Valjean, som visste sig vara upptäckt och att Javert var honom på spåren, insåg, att både han och Cosette vore förlorade, om de åter igen komme ut i Paris. Emedan den nya vindstöt, som ryckt honom med sig, hade kastat honom in i detta kloster, hade Jean Valjean nu icke mer än en enda tanke: att stanna kvar där. Men för en olycklig i hans belägenhet var detta kloster på en gång det farligaste och det säkraste stället. Det farligaste, ty som ingen mansperson ägde rätt att inträngа där, vore det, i fall han bleve

upptäckt där, ett uppenbart brott, och Jean Valjean hade då blott ett steg från klostret till fängelset. Det säkraste, ty om han lyckades att bli mottagen och få stanna kvar, vem skulle väl komma och söka honom där? Att bo på ett omöjligt ställe, just däri låge räddningen.

Fauchelevent å sin sida bråkade ock sin hjärna. Han började med att tillstå för sig själv, att han ingenting begrep av alltsammans. Huru kunde herr Madeleine befinna sig där, då det fanns sådana murar runt omkring? Klostermurar klättrar ingen över. Och huru kunde han därtill ha ett barn med sig? Man klättrar icke över en lodrät mur med ett barn i sina armar. Vad kunde det vara för ett barn? Och varifrån kommo de båda två? Sedan Fauchelevent kommit in i klostret, hade han aldrig mera hört talas om Montreuil, och han kände ingenting av vad som där tilldragit sig. Fader Madeleine hade en sådan min, som avskräcker från alla frågor, och för övrigt sade Fauchelevent till sig själv: Man ställer icke frågor till ett helgon. Herr Madeleine hade bibehållit hela sin helgongloria. Men av några ord, som undfallit Jean Valjean, trodde sig dock trädgårds-

mästaren kunna sluta till, att herr Madeleine sannolikt gjort bankrutt till följd av de hårda tiderna, och att han vore förföljd av sina fordringsägare, eller ock att han var farligt invecklad i någon politisk affär och att han dolde sig, vilket ingalunda misshagade Fauchelevent, som, likt en mängd bönder i norra Frankrike, hyste en gammal tillgivenhet för bonapartismen. För att dölja sig hade väl herr Madeleine valt klostret till tillflyktsort, och det var helt naturligt, att han ville stanna kvar där. Men det oförklarliga, dit Fauchelevent ständigt återkom och med vars förklaring han bråkade sitt huvud, var, att herr Madeleine befann sig där och att han befann sig där i sällskap med den lilla flickan. Fauchelevent såg dem, rörde vid dem, talade med dem och kunde ändock icke tro därpå. Det obegripliga hade gjort sitt inträde i Fauchelevents kyffe. Fauchelevent famlade omkring på gissningarnas område, men såg ingenting klart, utom detta: Herr Madeleine har räddat mitt liv. Denna enda visshet var tillräcklig och bestämde honom. Han sade för sig själv: Nu är det min tur. Han tillade i sitt samvete: Herr Madeleine funderade icke så länge, när det gällde

att krypa under kärran för att draga fram mig. Och han beslöt sig för att rädda herr Madeleine.

Han gjorde sig icke desto mindre åtskilliga frågor och gav sig åtskilliga svar: Efter vad han gjort för mig, borde jag månne rädda honom, även om han skulle vara en tjuv? Ja, i alla fall. Och om han vore en mördare, borde jag ändock rädda honom? Ja, i alla fall. Men efter som han är ett helgon, skall jag månne rädda honom? Ja, i alla fall.

Men att låta honom stanna kvar i klostret, vilken uppgift att lösa! För detta nästan orimliga försök ryggade Fauchelevent icke tillbaka. Denne stackars bonde från Picardie företog sig att, utan annat att hålla sig vid än sin tillgivenhet och sin goda vilja samt en smula av den gamla bondslughеten, som denna gång tjänade en ädelmodig avsikt, klättra över klostrets omöjligheter och uppför de svåra branterna i den helige Benedictus' regel. Fader Fauchelevent var en gubbe, som hela sitt liv igenom hade varit självisk, och som nu vid sina dagars slut, halt och skröplig, utan något intresse mera här i världen, fann det ljuvt att vara tacksam och, när han nu fick sikte på en dygdig

handling att utföra, kastade sig däröver likt en man, vilken i sin dödsstund finge uti sin hand ett glas gott vin, som han aldrig förr smakat, och begärligt tömde det. Det kan tilläggas, att den luft, som han redan under flera år inandats där i klostret, hade utrotat självviskheten hos honom och slutligen gjort det till ett behov för honom att få utföra en eller annan god gärning.

Han fattade alltså sitt beslut: att uppoffra sig för herr Madeleine.

(Forts. i sjätte bandet.)